

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 10 (434) 11 – 17.03.2016 р.

Евелін Фаркас
про позицію
США
в українсько-
російському
конфлікті

Яким є правовий
статус добровольців

Про долю історичних
пам'яток у зоні АТО

Чи варто чекати «великої
чистки» китайської еліти

ВОЛИНЬ
IN COGNITA

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У відділеннях УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656	
	поточний рахунок отримувача		код отримувача	
	Назва установи банку	300023		
	ПАТ «Укрсоцбанк»	МФО банку		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника			
	Адреса платника, телефон			
	Вид платежу: за передплату на журнал			
	Період:			
	Касир			сума, грн
	Платник (підпис)			

НА ЧАСІ

- 4 **Смерть online**
Суд над Надією Савченко як повернення Середньовіччя
- 7 **Едвард Лукас про можливі наслідки ізоляціонізму та євроскепсису на Заході**
- 8 **Вічне питання добровольців**
Як визначити правовий статус «невидимих» бійців
- 12 **Евелін Фаркас: «Позитивний приклад України потрібен нам усім»**
Колишній заступник помічника міністра оборони США про американську допомогу Україні під час війни та безпекову політику Вашингтона

ТЕМА НОМЕРА

- 14 **Важлива ланка в українському поліцентризмі**
Ігор Лосев про послаблений, але важливий регіон
- 17 **Форсувати Буг**
Економіка Волині в порівнянні із сусіднім воєводством Польщі
- 20 **Бурштинова Сомалі**
Чи зупинився нелегальний видобуток
- 22 **Коли всім відносно добре**
Чи можливо викоринити контрабанду
- 24 **Тил політичного УКРОПа**
Як соратники Коломойського прагнуть створити новий базовий регіон «під себе»
- 26 **Володимир Гунчик: «Якщо ти в душі комуніст чи комсомолец, немає чого йти у владу»**
Очільник Волинської ОДА про децентралізацію та політичну ситуацію в області
- 28 **Чи розчинилася волинська шляхта?**
Аристократія князівства від XIV століття до початку XX століття

СУСПІЛЬСТВО

- 32 **Незлічені втрати**
Про долю історичних пам'яток у зоні АТО
- 34 **Чи боротися за Україну**
Українське питання в програмах американських кандидатів у президенти
- 36 **Привид Трампа**
Вибори в США та французькі реалії
- 38 **Трюдоманія-2**
Чи зможе новий прем'єр Канади здобути серйозний політичний вплив
- 39 **Ярослав Пешек про польсько-чехословацький конфлікт 1919 року та реакцію міжнародної спільноти на нього**
- 40 **Лояльні серцем**
Як зміниться китайський політикум після Всекитайських зборів народних представників
- 42 **Пасивна енергія**
Нові винаходи, що наближають добу «інтернету речей»

КУЛЬТУРА

- 44 **Євген Сивокінь: «Українська анімація окрім діснеївської школи бачила ще й гротескову, ґрунтовану на західній карикатурі традицію»**
Український режисер про початки та сьогодення вітчизняної мультиплікації
- 47 **Франкі Бландо про те, як культура може допомогти суспільству впоратися із сучасними потрясіннями**
щоденники окупації
- 48 **Виконавча комендатура**
Як облаштувалися сепаратисти в колишній адмінбудівлі
- 49 **Україна vs «республіка»**
Порівняння цін у Донецьку та Києві
- P. S.
- 50 **Юрій Макаров про престиж державної мови**

Тиждень

№ 10 (434) 11 – 17.03.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивченко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6/919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-0512
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 9.03.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Смерть online

Роман Малко

Про неї нині сказано й написано дуже багато гарних і гучних слів. Щирих і не дуже. І вона справді варта захоплення, бо з породи велетнів та героїв, які ламають історію власним духом.

Кажуть, герої не вмирають. Теоретично так, у нашому серці й нашій пам'яті. Але це насправді відмазка. Вмирають. І нині весь світ, прилипнувши до екранів телевізорів і комп'ютерів, може дістати нагоду в цьому переконатися. Дай Боже, щоб не сталося, але ніхто вже не може ні в чому бути впевненим. Божевілля сягнуло свого апогею, зло не планує відступати, а світ, попри свою позірну стурбованість, радше мовчить. Бо що він скаже? ХХІ століття з усіма його досягненнями та можливостями, виявляється, нічим не краще від Середньовіччя з кострищами, де спалюють незгодних. Нині хіба що є можливість ►

спостерігати все це в реальному часі, і від того ще більше хочеться вити...

Їй не дадуть померти. Можливо... Кажуть, колотимуть у вени якусь там рідину, підтримуватимуть. Але не в цьому, за великим рахунком, річ. Найгірше вже трапилося. Вся ця історія оголила найогидніші сторони нашої дійсності, найнікчемніші й найпогортніші людські риси, затерти які не зможе ніщо. Навіть час. Прості люди завжди були лише розмінними монетами в ігрищах сильних світу цього. Так повелося. Але це якраз той випадок, що поза правилом, бо ставить усе на свої місця, відкидає маски й називає речі своїми іменами. Це той випадок, коли нікому немає виправдання, адже, виявляється, попри всі маніпуляції, запевнення та гучні заяви, ніхто нічого не зробив, щоб зупинити трагедію.

Ми не знаємо справжньої ціни питання. Не знаємо, скільки перемовин велося і скільки витрачено на це коштів. Зате знаємо, що все це якщо й було, то задля галочки. Зараз чітко зрозуміло, що жодної скоординованої політики з підтримки та визволення Надії Савченко не існувало. Все трималося на громадських ініціативах та зусиллях родини. Ті люди, які справді допомагали, зробили не лише все, що могли, а значно більше. А от ті, у чийх силах було зробити більше, просто згаяли час.

ДЛЯ ВЕЛИКОГО ВИБУХУ НИНІ БРАКУЄ ЛИШЕ ІСКРИ. САМЕ ТАК ПОЧИНАЛИСЯ ВСІ НАЙБІЛЬШІ КАТАСТРОФИ ЛЮДСТВА: З МАЛЕНЬКОЇ, ЗДАВАЛОСЯ Б, ЛЮДСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ, ЯКА РАПТОМ ПЕРЕПОВНЮВАЛА ЧАШУ

Півтора року держава фактично нічим не займалася, щоб витягнути дівчину з лабетів ворога. Нічим. Бо ті зусилля, які, можливо, і докладалися, нині виявилися такими мізерними, що соромно й казати. Сподівалися на диво? Чи російське правосуддя? Чи, може, як завжди, надіялися, що якщо воно саме вирішиться? Війна закінчиться за місяць і проблеми зникнуть самі собою, згинуть, як і воріженьки, мов роса на сонці? А не згинули, не зникли. Де геніальні кроки української дипломатії? Де міжнародний скандал? Де світова змова проти кремлівських садистів і дегенератів? Лише тепер світ помалу починає розуміти, що відбувається. Звучать голоси підтримки, співчуття, стурбованість, гнівні заяви лідерів держав з погрозами та напоумленням. Пишуть «не вмирай», «не варто»... Але ж справа не в смерті. Є речі, набагато гірші від неї...

Що там казав шанований усіма наш миролюбний президент, коли Надія пішла ва-банк? Що подвоїть свої зусилля для її звільнення? Краще б промовчав. Подвоїти можна собі ранкові фізичні навантаження в спортзалі, а тут треба рвати землю. Він і до того багато що казав та обіцяв. Тільки де ті всі обіцянки? Це саме стосується й інших кулявлобів — вершителей долі людських, фейсбучних міністрів, політиканів, стратегів. Постити листи «з-за ґрат», висловлювати співчуття й закликати виходити на акції підтримки — це трохи не те, що треба робити в нинішній ситуації. Бо це саме той випадок, коли дуже придалося б усі ці відчайдухи, які нині гниють у СІЗО за

примітивними звинуваченнями в хуліганстві, бандитизмі, зберіганні зброї... Якби держава спрямувала їхню енергію та бажання бити ворога в добре русло, Ростовська область разом із судом, де судять Надю, і СІЗО, де її тримають, перетворилися б на місячний пейзаж. Але ж ні, гріх про це навіть думати. Ми миролюбні, ми медитуємо на мінські домовленості й ніколи в жодному разі не порушуємо взятю на себе угод. І хчати, що підписувати угоди з чортю собі на шкоду, бо ми такі...

Надії не пощастило. Вона не громадянка Ізраїлю чи США, які не панькаючись витягують своїх із найнебезпечніших кутків світу, задіюючи, якщо треба, і хитрість, і гроші, і зброю. Зате Надія — народний депутат України від «Батьківщини» й делегат Парламентської асамблеї Ради Європи. Агов, Юліє Володимирівно, ваш голос на захист своєї соратниці останнім часом щось ледь чути. Невже полонена льотчиця була потрібна лише для підняття рейтингів та виборчого піару? Де надзусилля задля її звільнення? Парламентські торги на таке не залишають часу? Ну, звісно, це не ціна на газ, заради якої можна ломитися в кабінет до Путіна й торгуватися до нестями. А дуже шкода. Бо, кажуть, людське життя, особливо такої людини, дорожче від усіх скарбів світу.

Все доволі погано, хоча й нічого нового. Просто найгірші підозри підтвердилися й більше не потребують доказів. Ані про те, що в Кремлі сидять канібали та покидьки, для котрих людська доля, як і життя, нічого не значить, ані про те, що жоден українець для своєї держави не становить ніякої цінності, ані про те, що Україною керують щонайменше випадкові люди.

Ну а далі все може бути набагато гірше. Для великого вибуху нині бракує лише іскри. Саме так починалися всі найбільші катастрофи людства: з маленької, здавалося б, людської трагедії, яка раптом переполювала чашу. І не лукавлять зараз ті, хто кричить, що смерть, не дай Боже, кремлівської бранки, українського офіцера Надії Савченко може мати катастрофічні наслідки. На жаль, не лукавлять. Її все ще можна не допустити. Поки що можна. Тиском, ультиматумами, диверсіями на території чи то ворога, чи то торгового партнера. Можливо, навіть тотальною стріляниною з гармат і «Градів» по всій лінії фронту й раптовим широкомасштабним наступом. Принаймні звук переможної канонади точно додасть Надії сил триматися та дочекатися своїх. І не лише їй, а й Клиху, Карпоку та іншим українським бранцям.

Чи ми не можемо собі дозволити такої самоодіяльності? Чи ми не встигли поки що за два роки зміцнити, розбудувати й озброїти свою армію? Чи, може, хтось скаже, що це не той метод і так ми лише нашкодимо собі та Надії? Не нашкодимо, вже нашкодили. Там, у Кремлі, сидять гошники, які розуміють лише мову сили. Чим більше їх б'єш, тим більше вони бояться за свою шкіру й готові сприймати аргументи. Іншої мови вони ніколи не розуміли, а тому всі попередні зусилля було витрачено марно. Врешті, хто не ризикує, той не п'є шампанського. А відкоркувати пляшку на руїнах Кремля й справді богоугодне діло. Та й хто, як не ми.

Україна і світ нині на низькому старті страшних перемін. Їх уже неможливо зупинити, але реально пригальмувати. Чи вистачить снаги, мудрості та сили волі? Смерть, не дай Боже, покаже... ■

Куди котиться світ?

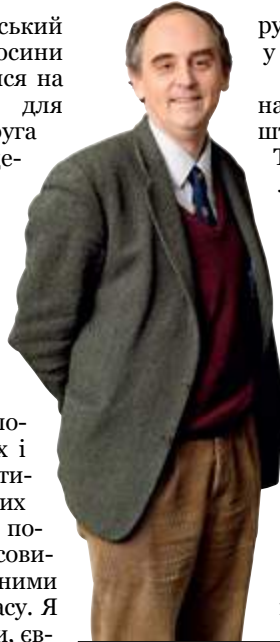
Едвард Лукас

На обрії кінець Заходу. За рік Європейський Союз, НАТО й трансатлантичні відносини між США та ЄС можуть перетворитися на руїни. Як написала в колонці для Washington Post минулого тижня моя подруга Енн Ешплбom, на нас чекає низка безпрецедентно ризикованих виборів. У США всі шанси стати кандидатом від республіканців має Дональд Трамп. Отже, наступним президентом Америки може бути людина, що схвалює диктатуру, брехню й тортури (кандидатура Гілларі Клінтон видавалася б винятково слабкою, якби не вкрай екзотичні суперники).

Очевидно, що по всьому політичному спектру Сполучених Штатів піднімається потужна хвиля ізоляціонізму. В очах сердитих і розчарованих виборців, які голосують за нетипових кандидатів із лівого й правого політичних флангів, міжнародні альянси зміщуються з пожадливими банкірами з Волл-стрит, фінансовими махінаціями, дискредитованими провідними ЗМІ та загалом відразою до політичного класу. Я розумію причини їхнього обурення. Однак ми, європейці, досі маємо велику потребу в Америці як у торговельному партнері й гарантії безпеки. Нині, уперше з часів президентства Джиммі Картера, слабкою ланкою трансатлантичних відносин є Сполучені Штати, а не Європа.

Настрої в Європі теж тривожні. Мейнстрімні політики, здається, не мають переконливих відповідей на міграційну кризу, як і на проблеми ослаблених економік країн Євросоюзу. По всьому ЄС непогані рейтинги в антисистемних партій, як-от «Альтернативи для Німеччини», словацьких неонацистів, що пройшли до парламенту вперше, або французького «Національного фронту».

Однак небезпеку становлять не лише вибори. Владімір Путін, що вміє помічати будь-яку слабину Заходу, залюбки скористається нашим хаосом. Він здатний спровокувати кризу безпеки багатьох де: в Арктиці, країнах Балтії, на Балканах, у Біло-

русі, Чорноморському регіоні, Україні, на Кавказі, у Центральній Азії або деінде.

Особливо мене непокоїть Туреччина — наш найнепоступливіший союзник. Що як Росія підштовхне тонкошкірого й гарячкового Реджепа Таїпа Ердогана звернутися до ст. 5 Північноатлантичного договору про колективну оборону й Північноатлантична рада вирішить нічого не робити, пояснюючи це нерозсудливістю Туреччини? У такому разі під великим знаком питання виявиться безпека всіх інших гравців, що залежать від натовських механізмів стримування. Це стосується, зокрема, і прифронтових держав Північно-Східної Європи.

Тож зараз саме час розробляти запасні плани на випадок різних сценаріїв. Як нам керувати європейською безпекою в постнатовську або постамериканську епоху? Як керувати Європою, якщо систему ухвалення рішень ЄС буде паралізовано чи зруйновано? Це надзвичайно важливі питання. Для Великої Британії зокрема: країна такого масштабу і з таким досвідом могла б дати на них відповіді.

МИ ЗНОСИМО БУДИНОК, У ЯКОМУ МЕНШКАЛИ РАЗОМ ІЗ ДРУЗЬМИ ПРОТЯГОМ КІЛЬКОХ ДЕСЯТИЛІТЬ, І САМЕ В ТОЙ МОМЕНТ, КОЛИ СВІТ ЗОВНІ ХАОТИЧНИЙ І НЕБЕЗПЕЧНИЙ ЯК НІКОЛИ

Однак Велика Британія поза грою. Вона зациклілася на референдумі про вихід із Європейського Союзу — азартній грі, на яку Девід Кермерон поставив майбутнє своєї країни. Якщо Британія проголосує за вихід із ЄС, це зашкодить їй. Однак наші союзники постраждають набагато більше. А тоді, своєю чергою, і ми самі. Епоха багатосторонньої співпраці, що ґрунтувалася на правилах, з її альянсами та інституціями була надзвичайно сприятливою для британців та інших законослуханих прихильників Союзу, зокрема менших і бідніших країн. Євроскептики вірять, що Великій Британії слід звільнитися від зашкарублого ЄС, який не підлягає реформуванню. Насправді ж ми зносимо будинок, у якому мешкали разом із друзями протягом кількох десятиліть, і саме в той момент, коли світ зовні хаотичний і небезпечний як ніколи.

Сподіваюся на впевнену перемогу табору тих, хто підтримує варіант «залишитися в ЄС». Мені хотілося б, щоб Велика Британія, нарешті звільнившись від постімперіалістичних ізоляційних неврозів, посіла законне місце в серці європейської дипломатії та політики. Але споглядати нинішнє марнування дорогоцінного часу та енергії вкрай болісно. До референдуму ще сотня днів, і вони будуть вкрай непростими для нас. ■

Можливий вихід Великої Британії з Європейського Союзу став би небезпечним прецедентом, адже за 60-річну історію існування цієї міжнародної організації жодна країна ще її не покидала. Чіткого механізму виходу з ЄС немає, тому, якщо британці вирішать піти, його доведеться створити. Не варто забувати й про те, що Британія — не єдина країна, яка не надто задоволена своїм перебуванням у Європейському Союзі. Та сама Італія вже не перший рік скаржиться, що ЄС не допомагає в інтеграції африканських біженців, які прибувають на Апенніни Середземним морем. У будь-якому разі ситуація стане зрозумілішою 23 червня, у день проведення референдуму. Результат поки що важко передбачити, адже різні опитування засвідчують, що від 30% до 40% респондентів підтримують вихід, враховуючи статистичну похибку й три місяці для того, щоб люди могли змінити думку, — до позначки 50% не так і далеко.

Вічне питання добровольців

Леся Василенко

Як визначити правовий статус «невидимих» бійців

Історично так склалося, що добровольці — це феномен, притаманний українській армії. Уся Запорозька Січ — структура з добровольчих батальйонів, які століттями боронили Україну. Козаки були вільними: самоорганізувалися й розходилися за потребою.

Такі добровольчі настрої проявлялися в різні періоди історії України, особливо коли виникала реальна загроза державності.

СУЧАСНІ ДОБРОВОЛЬЦІ. ХТО ВОНИ?

Агресія РФ 2014 року не стала винятком. Чоловіки й жінки по всій території України висловили бажання та готовність стати на захист країни. З одного боку, навесні 2014-го була рекордна явка до військкоматів із проханням перевірити дані та взяти на облік. Коли була оголошена мобілізація, у військкомати зверталися люди, які не отримали повісток, із заявами про добровільний призов на особливий період. З другого — були чоловіки та жінки, які самоорганізувалися в батальйони й вирушили на Схід України захищати кордони з тими ресурсами, які вони самостійно змогли дістати.

За психотипом обидві ці групи людей фактично підпадають під поняття «добровольці». Проте з погляду чинного законодавства ситуація дещо інакша.

Особи, які добровільно написали заяви з проханням їх мобілізувати або які добровільно підписали контракти із ЗСУ чи іншими силовими відомствами, фактично перейшли в категорію військовослужбовців або працівників відповідних органів. Вони мають

статус і гарантії, передбачені відповідними законами, а також є відповідальними в межах своїх службових зобов'язань.

Особи, які пішли захищати Україну, не дотримуючись установлених законом процедур, є добровольцями не лише за психотипом, а й де-факто. Проект закону № 1688 зробив спробу надати їм ще й юридично визначеного статусу.

ДОБРОВОЛЬЦІ В ЗАКОНІ

Згідно зі змінами до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 7 квітня 2015 року учасниками бойових дій тепер вважаються особи, які у складі добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в АТО (п. 20 ст. 6). Також внесено зміни до ст. 7 і 10 цього закону, які визнали за добровольцями право на статус інваліда війни в разі поранення, а за рідними загиблих добровольців — право на статус сім'ї загиблого.

Фактично Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» — це єдиний законодавчий акт, у якому визнається факт участі добровольців у бойових діях. Ні в Законі «Про боротьбу з тероризмом», ні в жодному іншому, що стосується безпеки та оборони, не передбачена можливість залучення добровольчого ресурсу для захисту держави.

Поняття «доброволець» у чинному законодавстві взагалі немає. Цей термін вживається неформально. У законі йдеться лише про «осіб, які перебувають у складі добровольчих формувань». Визначення поняття «добровольче формування» в чинному законодавстві знову ж таки відсутнє.

Із юридичного погляду подальше обговорення теми не має сенсу, оскільки фактично не зрозуміло, що таке «добровольчі формування» й на підставі чого вони існують. Але задля уточнення кількох незручних питань стосовно добровольців продовжимо розгляд.

На сьогодні закон виокремлює два типи добровольчих формувань: ті, що «були включені до складу ЗСУ, МВС, Нацгвардії та інших утворених відповідно до законів України військових формувань і правоохоронних органів», і ті, які включені не були, але «виконували завдання антитерористичної операції у взаємодії зі Збройними силами України, Міністерством внутрішніх справ, Національною поліцією, Національною гвардією та іншими утвореними відповідно до законів України військовими формуваннями й правоохоронними органами».

Тобто, з одного боку, є такі добровольчі батальйони, як «Донбас», що перетворилися на військові частини силових структур, проіснувавши певний

час автономно. А з другого — є Добровольчий український корпус (ДУК) і такі структури, як ОУН, що з 2014 року беруть участь в АТО як цілком незалежні формування та не підпорядковуються жодному силовому відомству.

Саме такий зміст у положення закону заклали його автори. Про кого ж насправді йдеться в документі?

ДОБРОВОЛЬЦІ ЛЕГАЛІЗОВАНІ Й НЕ ДУЖЕ

Кількість добровольчих батальйонів, яка зазначається в різних ЗМІ, — 37. Офіційних даних немає. Понад те, у відповіді на звернення до Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ, Національної гвардії України тощо зазначається, що в складі тих чи інших структур добровольчих формувань немає і не було. СБУ, своєю чергою, повідомляє, що від силових структур, які беруть участь в АТО, інформації про наявність у їхньому складі добровольчих формувань чи добровольців не надходило.

У чому ж річ? Насправді силові структури абсолютно мають рацію з юридичного погляду. Те, що в суспільстві прийнято називати добровольчими батальйонами, у більшості випадків є військовими частинами, які створювалися при відповідному силовому відомстві для захисту незалежності, суверенітету, територіальної цілісності України на особливий період. Фактично це були колишні військові чи працівники міліції, особи, яких із певних причин не мобілізували та які самоорганізувалися й заявили про бажання взяти участь в антитерористичній операції. Перед безпосереднім залученням до виконання завдань АТО ці так звані добровольчі формування були оформлені як військові частини та пройшли процедуру бойового злагодження.

Візьмімо для прикладу славнозвісний міноборнівський батальйон «Айдар». Так званий добровольчий батальйон насправді був створений 3 травня 2014 року як 24-й батальйон територіальної оборони, військова частина Воб24. Жодного дня цей підрозділ не існував як окреме, нікому не підпорядковане добровольче формування, а тим паче в такому статусі не брав участі в бойових діях у зоні АТО.

Така сама ситуація і з полком «Азов», який підпорядковується Національній гвардії України та був створений 5 травня 2014 року як батальйон патрульної служби міліції особливого призначення (БПСМОП) МВС на підставі рішення Міністерства внутрішніх справ України про формування спеціальних підрозділів міліції з охорони громадського порядку із залученням до них цивільних осіб і людей, які мають досвід військової служби або пройшли прискорений курс підготовки при МВС. Жодного дня особи, які входили до складу «Азова», у статусі добровольців не були або принаймні не повинні були бути (загін «Чорний Корпус», попередник батальйону «Азов», здійснював окремі рейди на сепаратистів у Харківській області. Власне «Азов» був сформований як батальйон особливого призначення МВС із метою повноцінної участі в АТО). Але про це пізніше.

Офіційна історія створення майже кожного з батальйонів, які прийнято називати добровольчими, свідчить про те, що насправді йдеться про військові частини та підрозділи силових структур, які були сформовані та діють згідно з чинним законодавством. Особовий склад таких підрозділів

формується з добровольців за психотипом. Але з погляду чинного законодавства їхні бійці є військовослужбовцями, особами рядового, начальницького складу відповідних силових структур. Такі особи мають право на статус учасника бойових дій згідно з п. 19 ст. 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Виходить, що нововведення, внесені до ст. 6 Закону «Про статус ветеранів війни» законопроектом № 1688, не актуальні. Проте то лише на перший погляд. Насправді п. 20 ст. 6 стосується дуже вузького кола осіб у складі буквально кількох так званих добровольчих батальйонів. А саме це положення дає право набути статусу УБД особам, які підпадають під такі три пункти:

1. Батальйон, до складу якого входила особа, мав брати безпосередню участь в АТО як автономне, незалежне формування з моменту оголошення особливого стану та винесення наказу про введення АТО.
2. Особа, яка претендує на статус УБД, мала перебувати у складі цього батальйону саме в період, коли він існував і брав участь в АТО як самостійне формування.
3. На момент входження батальйону до будь-якої силової структури така особа вже не перебувала у складі батальйону чи будь-якого іншого формування, залученого до сил і засобів АТО.

Тобто п. 6 ст. 20 стосується осіб, які не набули статусу військовослужбовців чи осіб рядового складу батальйонів, оскільки на момент легалізації батальйону

СТАТУС УБД ПЕРЕДБАЧЕНИЙ ТІЛЬКИ ДЛЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ РЕГУЛЯРНИХ ЧАСТИН. ДОБРОВОЛЬЦІ-НЕЛЕГАЛИ МОЖУТЬ ПРЕТЕНДУВАТИ ЛИШЕ НА СТАТУС ІНВАЛІДА ВІЙНИ, ЯКЩО ІНВАЛІДНІСТЬ НАСТАЛА ВНАСЛІДОК УЧАСТІ В БОЙОВИХ ДІЯХ

вже вибули з його складу. Відповідно не було підстав для оформлення УБД, передбачених п. 19 ст. 6 закону. Проте такі особи були в АТО й воювали нарівні з іншими, причому в найкритичніший момент, коли Збройні сили України потребували найбільшої підтримки. Саме тому й було ухвалено рішення надати право на статус УБД тим особам, які з певних причин не дочекалися входу батальйону до складу державних силових структур, таким чином зрівнявши їх у правах із їхніми бойовими побратимами.

НЕОФОРМЛЕНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІ

Водночас є кілька нюансів, пов'язаних із тлумаченням п. 20 ст. 6 Закону «Про статус ветеранів війни». Найгрубіша помилка — твердження про те, що це положення дає змогу оформити статус учасника бойових дій особам із батальйонів ДУК ПС та ОУН, які лишаються незалежними структурами, що не входять до складу жодного силового відомства. Статус УБД передбачений тільки для особового складу батальйонів, які належать до певного відомства. Добровольці-нелегали можуть претендувати лише на статус інваліда війни, якщо інвалідність настала внаслідок участі в бойових діях, а в разі їхньої смерті (загибелі) рідні мають право на статус сім'ї загиблого.

Інша поширена теза — цей пункт стосується всіх бійців батальйонів, які увійшли до складу МО, МВС, Нацгвардії. Проте ще раз варто наголосити, що такі бійці мають статус військовослужбовців та осіб рядового, офіцерського складу відповідних силових структур і статус учасника бойових дій їм надається згідно з п. 19 ст. 6 згаданого закону. При цьому такі особи мають бути належним чином оформлені у своєму батальйоні. Тобто повинні перебувати в штатному розкладі, у списках батальйону, мати контракт або відповідний запис у військовому квитку. І тут розкривається вся суть проблеми сучасного добровольчого руху України.

Виявляється, що величезна кількість осіб (точні цифри невідомі) просто прибувала в зону АТО й приєднувалася до тих чи інших батальйонів. Їм видавали зброю, а іноді навіть форму, вони перебували на продовольчому забезпеченні підрозділу, отримували бойові завдання та виконували їх. Одним словом, несли повноцінну військову службу. Але в батальйоні оформлені не були. З різних причин: і контрактів ЗСУ та інші силовики тоді не пропонували, і з військомату нікому було виїздити в зону бойових дій, щоб оформляти бійців, і комбат у хаосі війни не мав часу вести належний облік бійців. Причин багато, а результат один: неоформлений особовий склад батальйонів.

У Генеральному штабі, як і в приймальні міністра внутрішніх справ, таким історіям не довіряють. У кабінетах відповідь одна: бути цього не може, командир завжди знає все про свою частину.

ЩОБ УЗАКОНИТИ ОСІБ, ЯКІ ВОЮВАЛИ У ДОБРОВОЛЬЧИХ ПІДРОЗДІЛАХ, ДОСТАТНЬО ПРОВЕСТИ СЛУЖБОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ. ЦЕ ДАСТЬ ЗМОГУ ВСТАНОВИТИ ФАКТ УЧАСТІ ОСОБИ В БОЙОВИХ ДІЯХ

Керівництво силових структур цілком обгрунтовано очікує, що бойові командири дотримуватимуть букви статутів. Проте весна — літо 2014 року засвідчили, що такі очікування були нереалістичними. З посиленням агресії патріотично налаштовані громадяни прибували до новостворених батальйонів, висловлюючи бажання приєднатися до боротьби за Україну. По-перше, такі добровольці не заглиблювалися в деталі, кому батальйон підпорядковується (цікавило переважно те, під чийм командуванням служитимуть), а по-друге, ніхто не переймався списками та офіційним оформленням.

Вперше проблема проявилася, коли поранені не могли отримати довідку про участь в АТО та довідку про поранення — документів, необхідних для належного оформлення в госпіталях та під час виписки з них. Системно стали губитися рапорти зі зверненнями щодо їх видачі, потім були порожні обіцянки командування, у деяких випадках (як-от у батальйоні «Айдар») зникла печатка. Виявлялося, що за штатним розписом була оформлена лише невелика частина бійців, решта в найкращому разі, у більш організованих батальйонах, фігурувала в особистих списках комбата. У менш організованих (наприклад, «Шахтарськ») оформлені були щонайбільше 30 осіб, тоді як майже сотня

взагалі незрозуміло на яких підставах виконувала бойові завдання зі зброєю в руках, у формі та з шевронами батальйону.

Проблема набула більшого розголосу, коли виявилось, що члени сімей загиблих не мають підстав для оформлення статусів та отримання виплат. Чоловіків, яких ховали з почестями військовослужбовців та посмертними нагородами «За мужність», як з'ясувалося, у списках особового складу відповідних військових частин не було.

Наприкінці вересня 2014 року документальним оформленням зацікавилася ще більша кількість осіб, оскільки набрав чинності порядок надання статусу учасника бойових дій особам зі складу силових структур, залучених до сил і засобів АТО. Цікавилися, зокрема, ті, хто справді був у зоні АТО, вважав себе частиною особового складу відповідного батальйону, у найкритичніший період брав участь у боях, але потім вибув, повернувшись на роботу чи навчання. А також ті, хто й далі воював і був переконаний у тому, що весь час був у складі батальйону. Для всіх, кого у списках знайти не могли, відповідь була одна: «Ви ж добровольці, про вас у законі нічого немає».

Саме такі відповіді стали причиною ініціатив щодо надання ветеранських статусів добровольцям та добровольчим формуванням, котрі зрештою переросли в законопроект № 1688, який наче узаконив їх. Тільки от проблема, що набула масового характеру, стосувалася вже зовсім не добровольців, а осіб, які з незрозумілих причин перебували на утриманні військових частин, виконували бойові завдання, мали зброю, але оформлені не були.

Тому в найкращому разі йдеться саме про неоформлених військовослужбовців.

ЧОМУ ТАКЕ ВАЖЛИВЕ ОФОРМЛЕННЯ

Згідно з чинним законодавством особа у формі, зі зброєю — це не доброволець. Така особа підпадає під статтю Кримінального кодексу України. Наприклад, ст. 263 передбачає позбавлення волі від трьох до семи років за незаконне носіння чи зберігання зброї, бойових припасів або вибухових речовин.

Проте покарані можуть бути не лише особи, які за покликом душі доєдналися до батальйонів, взяли зброю та добросовісно виконували покладені на них бойові завдання. Порушуючи тему відповідальності, треба насамперед звернути увагу на дії командування. Без згоди та відома командирів відповідних підрозділів участь добровольців в АТО була б неможливою: щонайменше цим людям ніхто не видав би зброї та інших боєприпасів, ніхто не використовував би їх як ресурс для виконання бойових завдань.

Крім порушення положень Статуту внутрішньої служби ЗСУ (зокрема, ст. 58, 59) командування може також бути притягнуте до кримінальної відповідальності на підставі ст. 413 ККУ (втрата військового майна), ст. 425 (недбале ставлення до військової служби), ст. 426 (перевищення повноважень).

Щоб мати належний рівень соціального захисту в статусі військовослужбовця та уникнути притягнення до відповідальності, цілком достатньо наполягати на зарахуванні до особового складу військової частини з дотриманням усіх процедур та одержанням відповідних підтвер-

джувальних документів (запис у військовому квитку/контракт).

КИЛЬКА НЕЗРУЧНИХ ПРОПОЗИЦІЙ

Далі розвивати тему з наданням статусів добровольцям немає сенсу, оскільки: а) не існує визначення терміна «добровольче формування»; б) батальйони, до яких приєднувались особи, від початку свого створення переважно вже були військовими частинами, тобто добровольці мали вступити до особового складу військової частини, набувши таким чином статусу військовослужбовця.

Щоб узаконити осіб, які воювали при таких військових частинах, достатньо провести службове розслідування. Це дасть змогу встановити факт участі особи в бойових діях, виконання нею посадових обов'язків. У результаті розслідування за нею може бути визнано статус військовослужбовця та право на відповідні ветеранські статуси, визначена сума заборгованості за грошовим забезпеченням, якщо воно не виплачувалося під час виконання військових обов'язків.

Такий механізм визнання добровольців успішно застосовується в ЗСУ. Керівникам решти силових відомств доцільно було б також зобов'язати командирів відповідних підрозділів (батальйонів) провести розслідування.

Пришвидшити процес перевірок факту участі в АТО можливо, якщо командири батальйонів нададуть перелік усіх осіб у складі батальйону. Його повинні надавати як нинішні командири, так і колишні. Паралельно особи, які служили в батальйонах, але оформлені не були, повинні мати змогу протягом певного визначеного строку подати свої дані для перевірки інформації щодо них.

Як альтернатива лунають пропозиції щодо вирішення ситуації через звернення до суду. А також ідеї створити відповідні відомчі комісії з розгляду питань добровольців. Проте ефективність таких механізмів буде нижчою порівняно з проведенням службового розслідування. Ні суд, ні відповідна ко-

місія не мають достатньо інструментів для перевірки факту участі особи в бойових діях. Проблема виникне вже на етапі пред'явлення доказів та залучення свідків. Фактично доведеться все одно скликати ту саму слідчу комісію.

ЩЕ КИЛЬКА ПРОПОЗИЦІЙ

Статус добровольців ДУК та ОУН лишається невизначеним. Учасниками бойових дій їх не визнають і навряд чи визнають у майбутньому. З погляду закону логіка дуже проста: визначення добровольчого формування немає, але є ст. 260 ККУ: створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (3–8 років позбавлення волі за участь і 5–10 років за керівництвом).

Командуванню цих батальйонів не раз пропонували й пропонують увійти до складу державних силових відомств, таким чином легалізувавши себе та особовий склад таких батальйонів. Воно відмовляється. Як і відмовляється надати списки осіб, які входять до складу батальйонів. Та й навряд чи ті списки взагалі існують.

З одного боку, така дезорганізація означає соціально-правову незахищеність та проблеми з оформленням будь-яких статусів. Проте є й інший бік медалі. Відсутність обліку та обмежень щодо особового складу означала, що до батальйону могли приєднуватися навіть ті особи, які не могли служити в силових відомствах через невідповідність (наприклад, не пройшли військово-лікарської комісії, мали судимості в минулому) або які не бажали розкривати відомості про себе. Основним критерієм вступу до ДУК та ОУН було та є бажання захищати Україну.

Проте доцільність подальшого існування таких батальйонів в умовах наявності вже укомплектованої армії та «замороженого конфлікту» викликає низку запитань. Хто і яким коштом їх утримуватиме? Чий накази вони виконуватимуть? Звідки в них зброя та на підставі чого вони нею володіють?

Потрібно також пам'ятати: крім того, що це герої, вони ще й громадяни України, які повинні дотримувати законів і нести відповідальність. Ті, хто це усвідомлює, вже давно перейшли до складу законних силових структур. Решта ж на сьогодні перебуває поза законом і ризикує бути притягнута до відповідальності, як і командування тих батальйонів.

Тож ще одна незручна пропозиція. Передбачає вона три кроки.

Крок перший. Командування батальйонів має скласти повні переліки їх особового складу та подати до АТЦ при СБУ. Це спростить отримання документів пораненими та сім'ями загиблих, які все ж мають право на відповідні статуси згідно із законом.

Крок другий. Командуванню слід взяти на себе відповідальність за всіх, хто йому довіряє, і вивести їх у правове поле через вступ до лав ЗСУ чи інших державних силових відомств.

Крок третій. Держава повинна визнати внесок добровольців ДУК та ОУН у захист незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. У цьому аспекті цілком доцільний документ на кшталт Закону України № 314-VIII від 09.04.2015 року «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». ■

Евелін Фаркас:

«Позитивний приклад України потрібен нам усім»

До вересня 2015 року Евелін Фаркас була заступником помічника міністра оборони США, відповідала за напрямки Росії/України/Євразії. Видання Politico написало в момент її відставки, цитуючи джерело Пентагона, що Фаркас активно підтримувала виділення \$244 млн на допомогу Україні, інтерес Чорногорії до вступу в НАТО, розширення контактів у сфері оборони з Грузією, різнобічну співпрацю з Тбілісі, Єреваном і Баку. У лютому Евелін Фаркас, уже в ролі старшого наукового співробітника Atlantic Council, була серед спікерів Українського форуму з оборони та безпеки, під час котрого й розповіла **Тижню** про те, як ухвалювали рішення щодо надання Києву допомоги та зброї з початком конфлікту на Сході, а також про перезавантаження між США й Росією та необхідність реформ в Україні.

Спілкувалась
**Анна
Корбут**

Коли почалися дебати, надавати Україні зброю чи ні, що було для Сполучених Штатів головною причиною відмови? Страх спровокувати Кремль чи побоювання того, що могло статися з нею в руках українських реципієнтів?

— Перш за все, рішення про те, що надавати Києву, приймали, узгоджуючи їх певною мірою з представниками Міністерства оборони України. Вони приїхали до США з довгим переліком потрібного: від ковдр до харчових наборів. Адже українські військові буквально були в полях і не мали чого їсти. Були, звісно, прохання і про серйознішу допомогу аж до летального озброєння, як оборонного, так і наступального. Що ж до уряду США, то ми відповідали, виходячи з пріоритетності запитів. На початку першочерговими були базові речі, а також медичне забезпечення й персональне спорядження для бійців.

З часом, коли посилювався інтерес до летального озброєння, питанням для американської влади стало те, як його надання вплине на динаміку

Евелін Фаркас — старший науковий співробітник ініціативи «Майбутня Європа» Атлантичної ради США. У 2010–2012 роках — старший радник головнокомандувача об'єднаних сил НАТО в Європі/командувача Європейського командування Збройних сил США в Європі, спеціальний радник міністра оборони Сполучених Штатів щодо саміту Альянсу. У 2012–2015-му — заступник помічника того ж таки міністра (сфери відповідальності: Росія, Чорноморський регіон, Балкани, Кавказ, контроль над традиційними озброєннями). Має ступені магістра та доктора наук Школи права і дипломатії Флетчера.

подій. І хоча було очевидно, що сторона, відповідальна за напруження, — Росія, для нашого уряду було дуже важливо спробувати, наскільки це можливо, послабити ескалацію.

Яка була мотивація американського уряду, коли у 2009-му почалася політика перезавантаження з РФ? Чи можливо її повторення у близькому майбутньому?

— В історії відносин влади США й Росії були періодичні перезавантаження. Тож абсолютно виключати ще одне, чи принаймні його спробу, не варто. Але для цього потрібно відновити бодай якийсь рівень довіри. Із таким обсягом брехні, який існує від 2014 року, це нереально.

Гадаю, для Сполучених Штатів та нашого президента критично важливо, щоб Росія виконувала зобов'язання за мінськими угодами незалежно від того, що відбувається у відносинах Вашингтона й Москви крім того.

Попередні перезавантаження ґрунтувалися на довірі чи були просто спробами «а може, вийде»?

— Може, мені не варто вживати слово «довіра»... І все-таки бодай низький рівень її має бути. Якщо, наприклад, відбуваються переговори про доступ до Афганістану через Росію, то потрібно вірити, що твій літак не перехоплять, не стягнуть плату за переліт, не завернуть його на кордоні.

Якась можливість довіряти Росії є, бо ми взаємодіємо з нею на певних ділянках (наприклад, у програмах, що стосуються ядерних програм Ірану). А це триває реалізація договорів із Москвою про нерозповсюдження ядерної зброї. Однак цього замало для перезавантаження.

РФ дуже серйозно порушила міжнародні правила спробою анексії Криму й тим, що робить у Східній Україні. А потім на додачу ускладнила ситуацію своїми діями в Сирії, підтримавши диктатора, котрий бомбив і труїв газом свій народ...

Яким бачите розвиток безпекової політики США в останній рік президентства Обами та після зміни адміністрації?

— Не могу точно прогнозувати, що робитиме глава держави. Думаю, він справді дотримується зобов'язання боронити разом із Європою наші спільні цінності. І Сполучені Штати, як я вже сказала, послідовно підтримують Україну. Не буде жодних вагань стосовно реалізації мінських угод та нашої позиції в цьому питанні. Якщо існуватиме тиск, пов'язаний із виконанням Мінська, ми непохитно стоятимемо на боці України.

Якщо Україні вдасться провести необхідну економічну й антикорупційну роботу, союзники підтримуватимуть її ще дужче, і не тільки США, а й, що

важливіше, країни Європи. Окрім того, ви подасте хороший приклад. На жаль, дехто з наших європейських колег, які раніше активно виступали проти корупції і трансформували свої системи, були уражені путінізмом, цією альтернативною моделлю.

Позитивний приклад України потрібен не тільки їй, а й нам усім.

На останній Мюнхенській безпековій конференції говорили про самоізоляцію США, зокрема й від Європи, а раніше — про їхній ухил у бік Азії. Наскільки це враження відповідає дійсності? І чи впливають якимось чином останні кризи на позицію Вашингтона?

— Америка не ізолювалася. Вона просто не може цього зробити. Звісно, є країни й люди, які твердять, що нам слід робити більше. І завжди можна робити більше.

А що стосується азійського ухилу, то це питання цікаве. Насправді, гадаю, європейці почали інвестувати в Азію ще раніше, ніж американці. Пам'ятаю, я приїжджала до України в 1990-х і зустрічалася з одним паном — німцем, він працював тут від бізнесу. Прибув сюди відразу після праці у В'єтнамі.

Як на мене, то ми — США і Європа — повинні разом «схилитися» до Азії економічно. Не думаю, що ухил, як його називають, Америки в бік цього континенту мав бути військового характеру. Й однозначно це ніколи не передбачало відходу від Європи.

Без наших європейських союзників ми не можемо нічого — це видно на Близькому Сході й не тільки. У нас немає бажання бути одноосібною потугою. Хочемо працювати разом з іншими країнами.

ЯКЩО УКРАЇНІ ВДАТЬСЯ ПРОВЕСТИ НЕОБХІДНУ ЕКОНОМІЧНУ Й АНТИКОРУПЦІЙНУ РОБОТУ, СОЮЗНИКИ ПІДТРИМУВАТИМУТЬ ЇЇ ЩЕ ДУЖЧЕ, І НЕ ТІЛЬКИ США, А Й, ЩО ВАЖЛИВІШЕ, КРАЇНИ ЄВРОПИ

Ви казали, що США підтримуватимуть Україну. Однак іноді українців непокоять зустрічі між представниками Вашингтона та Москви й те, що обговорюється на них за зачиненими дверми, зокрема стосовно нашої країни. Останнім часом відбулося кілька таких рандеву у відповідь на ескалацію сирійської кризи. Чи можливо, що обговорення України та Сирії переплітаються і чи виключені компроміси щодо котроїсь із країн за рахунок іншої?

— Заступник держсекретаря Вікторія Нуланд завжди казала нам та українським колегам, що про них без них розмов бути не може. Однозначно траплялися випадки (не в сирійському контексті, а раніше — тоді ми намагалися допомогти Києву після спроби анексії Криму та боїв на Сході), коли США були в кімнаті з Росією без України. Але ми ніколи не говорили про неї без неї. Тобто з вашою державою завжди була дуже тісна координація, і вона триває досі.

Зустрічі, на яких ідеться про Сирію, стосуються саме Сирії. Не маю жодних сумнівів: зв'язку, який ви припускаєте, ми ніколи не проводимо. Мова про окремі питання. Ви ж чули нашого президента? Він дуже чітко про це говорив. ■

ВОЛИНЬ
IN COGNITA

Волинь

Важлива ланка в українському поліцентризмі

Ігор Лосєв

Волинь — історична українська земля, яка відіграла значну, а інколи навіть провідну роль у політичних і культурних загальнонаціональних процесах. Цьому сприяли принципові особливості нашого цивілізаційного устрою, який можна умовно назвати поліцентризмом — і політичним, і культурним. Звісно, мова не про виняток, а радше про правило для західного світу, коли роль центру врівноважується впливом територій і коли він мусить зважати на інші вектори сили всередині держави. У деяких західних країнах навіть столицями стають такі міста, що не змогли б своєю економічною та адміністративною потугою нівелювати регіони. Наприклад, у Канаді це не мегаполіс Монреаль чи Калгарі, а маленька Оттава, що за кількістю жителів дорівнює одному з районів Києва, в Австралії не Сідней, Мельбурн чи Брисбен, а Канберра завбільшки з український обласний центр. Та й Вашингтон проти Нью-Йорка, Лос-Анджелеса або ж Чикаго досить невеликий, і людей там живе в кілька разів менше, ніж у нашій столиці. В Україні історично склалося так, що в різні часи на позиції її політичного та культурного лідера (незалежно від формального статусу) виходили різні регіони, а єдність зберігалася, зокрема, завдяки певному консенсусу щодо особливої ролі Києва як символу соборності й духовної спільності українців.

Навіть сьогодні вплив Києва помітно врівноважується впливом Дніпропетровська, Харкова, Львова, Одеси (а раніше ще й Донецька). Саме цим Україна й загалом західна цивілізація (за винятком періоду абсолютистських монархій у Європі XVI–XVIII століть) помітно відрізняється від Росії з її принциповим моноцентризмом: там майже все політичне й культурне життя концентрується в одній точці — Москві, яка своїм існуванням знецінює, девальвує решту міст, і все цікаве та цінне відбувається лише в столиці. Саме це мав на увазі академік Дмитрій Ліхачов, коли сказав: «У нас у Росії є лише одне місто, а все решта — сільради». Його співвітчизники-журналісти, натякаючи на відірваність інтересів і побуту столиці від країни загалом, жартують: «Якихось 100 км від Москви — і ви вже в Росії».

Інколи нібито як про другу, культурну, столицю Російської Федерації намагаються говорити про сучасний Санкт-Петербург. Однак пітерський письменник Данііл Гранін назвав його «великим містом з обласною долею». В Україні політичне й культурне

лідерство не було раз і назавжди пов'язане з певним центром. Саме тому після відносного занепаду Києва у XIV–XVI століттях культурна ініціатива переміщується на волинські землі, потім, наприкінці XVI — на початку XVII, на позиції лідера виходить Львів (передусім із його міщанським Успенським православним братством), відтак пальму першості повертає собі Київ аж до початку XIX століття, коли передовим стає Харків із його на американський кшталт (силами громадськості) створеним університетом, вихованців якого критикує «августейше» сам імператор Ніколай Павлович за вільнодумство й небажання служити «отечеству». Потім знову висувається на перший план Київ, далі Львів. На початку XX століття, до 1920 року, знову Київ, потім, до 1934-го, ще раз Харків, а від 1934-го й дотепер уже вкотре Київ.

ХОЧА ВПЛИВ ВОЛИНИ НА ЗАГАЛЬНУ ПОЛІТИЧНУ Й КУЛЬТУРНУ СИТУАЦІЮ ЗНАЧНО МЕНШИЙ, НІЖ МІГ БИ БУТИ. ЦЕ ПОЯСНЮЄТЬСЯ І СЛАБКІСТЮ МІСЦЕВОГО ПОЛІТИКУМУ, І НЕДОСТАТНІСТЮ МАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Усе це не вирішується якимсь адміністративним чи політичним способом. Культурним лідером виявлявся регіон, здатний у певний момент відіграти цю роль, узяти на себе тягар такого провідництва в інтересах цілої України. XV і значна частина XVI століття в нашій культурній історії — це доба Волині. Тоді вона, виступаючи важливою і потужною частиною українського етнокультурного ядра, однією з корінних земель етносу в умовах Великого князівства Литовського, виконувала важливі завдання, була своєрідною фортецею українства, що стало цілком очевидно після заснування одним із князів Острозької династії в 1576 році Слов'яно-греко-латинської академії в Острозі. Широка мережа шкіл, створених українськими аристократами, давала народові можливість духовно вижити, зберегти національну ідентичність. Діяльність цих осередків не залишалася непоміченою, папський нунцій Посевіно повідомляв у Вічне місто: «...Князі Острозькі й Слуцькі мають друкарні та школи, якими схизма (православ'я. — Авт.) підтримується». Неперсичну роль Волині у складі Литовської держави символічно визнав і великий князь Вітовіт (Вітаутас), який коронувався 1429 року саме в Луцьку. ▶

Деякі символічні сигнали тодішня Волинь надіслала й сучасній Україні: у 1556–1561 роках архімандрит Пересопницького монастиря Григорій підготував видання знаменитого однойменного євангелія. Нині саме на ньому новообрані президенти нашої держави присягають на вірність українському народові. Як вони потім цієї клятви дотримують, то вже інша річ...

Географічна віддаленість Волині від небезпечних степів, що були впродовж віків прохідним двором для різноманітних агресивних кочівників, та від московських «братів» помітно сприяла її перетворенню на своєрідне історичне сховище нашої культури й етнічності, де український ментальний субстрат тривалий час залишався відносно неушкодженим, нерозмитим, цілісним.

Навіть суто антропологічно на теренах Волинської, Рівненської, Житомирської та Берестейської (сучасна Білорусь) областей антропологі фіксують особливий поліський тип, який більше ніде не трапляється. Тож, можливо, недарма деякі науковці вважають саме територію Північно-Західної України (Волинь) і Південно-Західної Білорусі (Берестейщина) прабатьківщиною слов'ян...

Під владою Литви й Польщі Волинь довго зберігала в церковних ритуалах і побуті культурні традиції київської княжої доби.

У XV–XVI століттях значний культуротворчий тягар у регіоні взяли на себе українські аристократичні родини: Острозькі, Збараські, Чарторийські, Монтовти, Сангушки, Корецькі, Гулевичі, Хоткевичі, Четвертинські, Ружинські та ін. У XVI столітті Волинь після вікових руйнувань на східноукраїнських землях залишалася поряд із Галичиною найпотужнішим резервуаром українського населення (за твердженням Енциклопедії українознавства). Велику роль у захисті національної ідентичності відігравали волинські православні братства в Острозі, Володимирі-Волинському й Луцьку та українські школи, а також друкарні в Дермані, Крем'яці, Костянтинові, Четвертні та ін.

Після поділів Польщі (1772, 1793, 1795) край опинився у складі Російської імперії, хоч і з політичним домінуванням польського етнічного елементу. Відтак від владою династії Романових, як і вся Україна, зазнав штучної культурної провінціалізації.

Після польського повстання 1863 року почалася тотальна русифікація волинських земель. Аж до 1911-го, не маючи місцевого самоврядування у вигляді земств (на відміну від інших українських територій), Волинь залишалася вельми периферійною в політичному й культурному сенсі.

Проте в 1917–1921 роках, у період відродження, вона стає оплотом УНР. Бої проти поляків та російських більшовиків закінчуються на цих теренах лише в листопаді 1921-го рейдом генерала Юрія Тютюнника. Однак численні антибільшовицькі повстання спалахують і після того... Волиняни жваво відгукнулися на комуністичну політику українізації, що згодом обернулася великими жертвами серед інтелігенції.

Українці окупованої Польщею Західної Волині в умовах відносної (порівняно з СРСР) політичної свободи зуміли створити потужну репрезентацію в Сеймі й Сенаті. Один із загонів українського руху навіть намагався порозумітися з польською владою і з цією метою сформував організацію — Волинське українське об'єднання. Офіційна Варшава дуже боялася спільних дій Волині й Галичини, тому робила все можливе, щоб постали штучні бар'єри між українськими землями. Під орудою воеводи Волині Генрика Юзевського було створено так званий сокальський кордон, що мав утруднити контакти волинян із галичанами. Звісно, Польща проводила політику мінімізації всього українського в регіоні, закриваючи культурницькі організації, зокрема «Просвіти», ліквідовуючи школи тощо. Усе це сприяло активізації діяльності ОУН. У 40–50-х роках XX століття Волинь стає головним театром бойових дій Української повстанської армії.

Нині, у добу незалежності, цей край (принаймні його західна частина) залишається територією з домінуванням державницьких поглядів людності, попри міцні позиції Московського патріархату.

Хоча вплив Волині на загальну політичну й культурну ситуацію значно менший, ніж міг би бути. Це пояснюється і слабкістю місцевого політикуму, і недостатністю матеріальних ресурсів, і браком потужних інтелектуальних центрів (тут, певно, залишається покладаати надії на активізацію діяльності Східноєвропейського університету в Луцьку та відродженої Острозької академії). Проте є підстави сподіватися, що регіон іще скаже своє авторитетне слово як у політиці, так і в культурі України. ■

Форсувати Буг

Олександр Крамар

Чи подолає українська Волинь відставання від сусіднього Люблінського воєводства Польщі

Через низку особливостей дві північно-західні області України, Волинську та Рівненську, є сенс розглядати як єдиний регіон — Волинь. Історично вони мали багато відмінностей від сусідньої Галичини, зокрема протягом століть розвивалися у складі різних із нею держав. Утім, у 1920–1930-х роках, як і решта Західної України, залишалися поза межами СРСР, що врятувало їх від найгірших комуністичних експериментів і водночас відмежувало від Правобережжя (зокрема, й частин Житомирщини та Хмельниччини, котрі в різні часи теж належали до Волині). Водночас між собою ці області майже не мають помітних відмінностей. Це стосується і їхньої сучасної економічної спеціалізації, і внутрішніх особливостей окремих частин обох територіально-адміністративних одиниць, і демографічних тенденцій.

ПРОМОВИСТІЙ ДИСОНАНС

За своїм масштабом українська Волинь схожа на сусіднє Люблінське воєводство Польщі, де мешкає 2,14 млн осіб, та й територія останнього менша тільки в півтора раза. Тривалий час обидва регіони сусідніх держав розвивалися майже в однакових умовах: спочатку в Речі Посполитій, потім у Російській імперії, нарешті в 1920–1930-х роках у складі Польської Республіки й у 1940–1980-х у соцтаборі.

Однак дисонанс, який спостерігається між ними сьогодні, просто вражає. Навіть перед потрясінням, що сталося у валютно-фінансовій сфері України з початком російської агресії, сукупний валовий регіональний продукт (ВРП) «великої Волині» у 2013 році дорівнював лише €4 млрд, тоді як Люблінського воєводства — €15,69 млрд. На Люблінщині формально значно вищий (навіть за критеріями Міжнародної організації праці) рівень безробіття, однак між рівнями доходів тих, хто має роботу там і на Волині, справжня прірва. Наприклад, торік у листопаді середня зарплата найманих працівників у Люблінському воєводстві (розрахунки на основі актуального тоді курсу 6,3 грн за 1 злотий) становила 23,5 тис. грн. Натомість у Волинській області в тому самому місяці — 3,6 тис. грн, у Рівненській — 3,86 тис. грн.

Різниця в нинішньому стані економіки й особливого рівня життя надто кричуща. Навіть коли взяти до уваги той факт, що, попри поширені в Україні стереотипи, ціни в роздрібній торгівлі на низку товарів і насамперед на послуги за Бугом помітно вищі, аніж на Волині. Наприклад, за даними статичного управління Люблінського воєводства (див. «Різниця є»), у грудні 2015 року хліб там коштував 25,4 грн/кг, яловичина — 155,6 грн/кг, молоко — 14,5 грн/л, яйця — 31,5 грн/10 шт., пачка цигарок — 81,8 грн, пиво — 36,3 грн/л. Разова консультація в лікаря — 485 грн, чоловіча стрижка — 105 грн, проїзд у міському автобусі — 16,3 грн, централізоване опалення — 20,7 грн/м², гаряча вода — 155,6 грн/м³.

РІЗНИЦЯ Є

Прірва в розвитку економіки та рівні життя двох сусідніх «регіонів-близнюків» України й Польщі, розділених річкою Західний Буг, просто вражає. І вимагає якнайшвидшого подолання

	Волинь (Волинська та Рівненська області)	Люблінське воєводство
Валовий регіональний продукт, 2013 рік, € млрд	4,0	15,7
Середня заробітна плата найманих працівників, тис. грн за місяць	3,6/3,86*	23,5
Хліб житньо-пшеничний, грн/кг	10,1	25,4
Яловичина, грн/кг	82,3	155,6
Свинина, грн/кг	68,3	87,1
Молоко (2,5%), грн/л	11,4	14,5
Яйця, грн/10 шт.	23,2	31,5
Сметана (18%), грн/кг	29,3	51,7
Картопля, грн/кг	5,1	8,2
Цигарки, 20 шт., грн		81,8
Пиво, грн/л		36,3
Консультація в лікаря, грн		485
Чоловіча стрижка, грн	30	105
Проїзд у міському автобусі, грн	3,0**	16,3
Бензин А-95, грн/л	19,0	26,7
Централізоване опалення, грн/м ²	15,54**	20,7
Холодна вода, грн/м ³	4,6**	18,3
Гаряча вода, грн/м ³	42/82**	155,6

Дані наведені за листопад 2015-го (зарплата) і грудень 2015-го (ціни й тарифи). Для перерахунку використано курс 6,3 грн/злотий, актуальний на відповідний час

* Відповідно у Волинській та Рівненській областях

** У Луцьку

Розрахунки автора за даними Статистичного управління в Любліні, Держстату, інших відкритих джерел

Причини такого відставання Волині від сусіднього регіону Польщі криються в недостатньому і явно неефективному використанні більшості природних та людських ресурсів і конкурентних переваг.

НИНІШНЯ СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ

Демографічна ситуація «великої Волині» одна з найсприятливіших у нашій державі. Завдяки значно вищому порівняно із середньоукраїнським рівнем народжуваності тут більша проти середніх показників по країні частка дітей, менш виражений процес старіння населення. Чисельність жителів за роки незалежності України в регіоні майже не змінилася, тоді як у переважній частині країни вона стрімко зменшувалася.

За переписом 1989 року на Волині проживало 2,23 млн осіб (4,3% тогочасних мешканців країни), а на початок 2016-го — 2,2 млн (5,7% — без урахування окупованих територій). Проте використання дуже значних трудових ресурсів — 1,37 млн громадян

працездатного віку та 60 тис. пенсіонерів, що працюють, — у вкрай незадовільному стані. Формально зайнятими вважаються 0,88 млн із них, однак у комерційному секторі задіяно лише 0,32 млн, із яких за межами мікробізнесу та ФОП — 0,16 млн.

Виробничий сектор економіки Волині має чітко виражену агропромислову спеціалізацію. За внеском у валову додану вартість сільське господарство значно переважає обробну промисловість. Однак майже половина продукції останньої теж пов'язана з АПК: мова як про харчопром, так і про інші сегменти, котрі виробляють добрива, скляну та іншу тару й пакувальні матеріали для продовольчих товарів.

Особливістю краю є переважання площі лісів над ріллею. Однак, на відміну від інших регіонів зі схожою ситуацією (Закарпаття, Буковина, Івано-Франківщина), він має велику забезпеченість орними землями на одного мешканця, значно перевершуючи за цим показником сусідню Польщу, годі й казати про країни Західної Європи. Тому Волинь має орієнтоване на вивезення продукції сільське господарство. Однак можливості останнім часом використовуються найуспішніше в рослинництві. Наприклад, збір зерна у 2010–2015 роках зріс від 1,21 млн т до 2,16 млн т головним чином за рахунок майже потроєння виробництва кукурудзи. Різно збільшилося продукування прибуткових олійних культур (сої — більш як у п'ятеро, ріпаку — майже вдвічі).

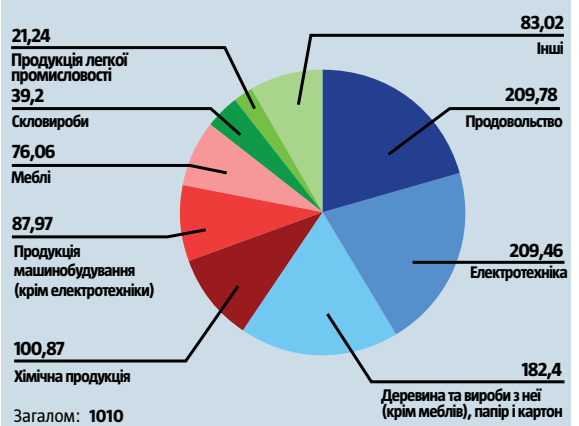
Проте особливість агросектору Волині на тлі республіки України полягає в куди серйознішій питомій вазі особистих селянських господарств, а відтак і значно помітнішій частці тваринництва та городництва. Показники виробництва м'яса, молока, овочів, картоплі на одного жителя в регіоні значно вищі за середньоукраїнські. Однак сектор усе ще потребує реформування, адже еволюція напівнатуральних підсобних господарств селян у дрібні сімейні товарні фермерські й пов'язане з цим підвищення їхньої ефективності відбуваються вкрай повільно. А це стримує розвиток аграрної галузі та суміжних галузей економіки.

Промисловий сектор Волині після кризи 2008–2009 років збільшив свою вагу в загальноукраїнських масштабах. Переважно завдяки тому, що на тлі значного просідання в інших, насамперед південно-східних, областях зберіг, а то й дещо збільшив випуск.

Переробна промисловість «великої Волині» наразі випускає продукції трохи більше ніж на €1 млрд і зорієнтована, як уже було зазначено, на потреби АПК, а також деревообробки. За випуском низки видів її продукції, як-от ДСП, Волинь є абсолютним лідером в Україні. Тут же функціонує єдина в країні сірникова фабрика. Наявні й інші галузі, однак вони відіграють роль усе ще значно меншу, ніж лідери.

Останнім часом поміж ними виділяються легка, електротехнічна та меблева промисловість, які працюють у тісній кооперації здебільшого за дальноницькими схемами з компаніями країн ЄС. Завдяки цьому електротехнічна продукція змагається з продовольчими товарами за перше місце в експорті з регіону (частка у 2015 році становила відповідно 20,7–20,8%) і навіть перевищує за обсягами вивозу деревину й товари деревообробної та целюлозно-паперової промисловості (18,1%). Частка продукції меблевої та легкої промисловості сукупно сягає 10%

Основні експортні товари Волинської та Рівненської областей, 2015 рік, \$ млн

Розрахунки автора за даними головних управлінь статистики у Волинській та Рівненській областях

експорту «великої Волині» й зіставна з відсотком хімічної продукції (головним чином Рівнеазоту).

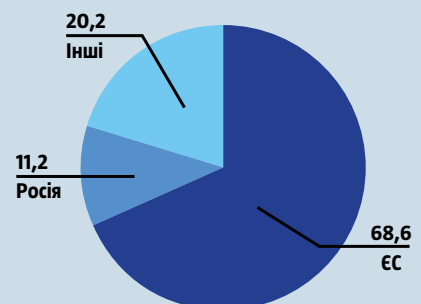
Розвиток кооперації з компаніями ЄС і торговельні війни, розв'язані РФ, спричинили революцію в географії експорту з Волині. Найбільшими ринками для тамтешніх товарів стали Німеччина (25,7%) та Польща (18,2%). А сукупно до Євросоюзу спрямовується понад дві третини експорту (68,6% у 2015 році), що зіставно з показниками низки країн самого ЄС. Натомість питома вага Росії торік упала до 11,2% і зменшується надалі.

Останнім часом активно шукають можливостей розширення своєї присутності на перспективних ринках азійських країн підприємства харчової промисловості регіону. Зокрема, Дубномолоко в 2016 році планує майже подвоїти експорт сиру (довівши його обсяги до 3,5 млн кг) завдяки виходу на перспективний китайський ринок та збільшенню до 20% своєї частки на казахстанському.

ПЕРСПЕКТИВНІ ГАЛУЗІ

Значний нереалізований потенціал збільшення виробництва та зайнятості криється в розвитку нових секторів добувної промисловості Волині та пов'язаних із ними галузей переробки.

Основні ринки збуту, % загального вивозу

Розрахунки автора за даними головних управлінь статистики у Волинській та Рівненській областях

Насамперед мова про впорядкування й підвищення ефективності видобування бурштину, що перетворилось останнім часом на справжню стихійну лихоманку на Поліссі. За оцінками заступника міністра екології, у країні щороку нелегально видобувають цього каміння на \$200–300 млн, і близько половини названого обсягу припадає на Волинь. Тим часом офіційні показники галузі в десятки разів менші, 2015 року вони становили тільки 4,5 т. Тобто легалізація видобутку уже зараз мусила б виявити, що бурштину уже нині забезпечує в рази більше валової продукції, аніж решта видобувного сектору Волині (за даними 2015 року, менш ніж 0,7 млрд грн). А принаймні первинна обробка бурштину в регіоні могла б забезпечити створення значної кількості додаткових нормально оплачуваних робочих місць.

Однак іще масштабніші зміни здатна принести краю міднорудна галузь. Запаси руди на Волині оцінюють у 25–30 млн т, що зіставно з показниками таких великих продуцентів міді, як Мексика та США. Це метал високої якості, з домішками золота, срібла, платиноідів. За нинішніх цін на нього (близько \$5 тис./т) йдеться про шанси довести в середньостроковій перспективі річні показники видобутку, збагачення та переробки сировини до мільярдів доларів упродовж десятиліть промислової розробки. А для старту видобутку перших рентабельних обсягів руди потрібно інвестувати приблизно €200–300 млн як у рудники, так і здебільшого в збагачувальну фабрику. На сусідній польській Люблінщині — для порівняння — такий видобуток успішно ведеться, а тамтешня галузева компанія KGHM Polska Miedź S.A. є одним із потужних гравців у світовому масштабі, що виробляє понад 0,5 млн т міді на кілька мільярдів доларів щороку.

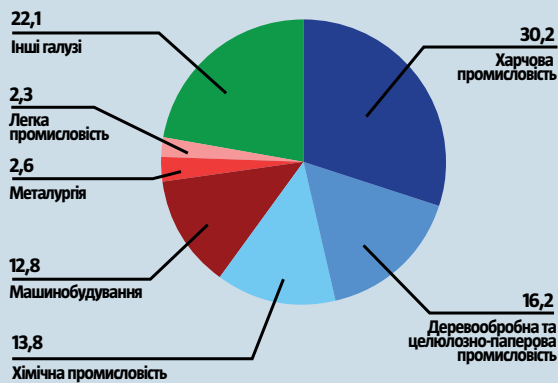
Окрім покладів бурштину та міді в Здолбунівському, Рівненському й Гощанському районах виявлено шість ділянок із неглибокими (до 20 м) заляганням фосфоритів (загальні ресурси P_2O_5 — до 10 млн т), що можуть послужити для виробництва українських фосфорних добрив як під потреби внутрішнього попиту, так і на експорт. Зокрема, у вигляді комплексних добрив із використанням азотної сировини розміщеного на Волині Рівнеазоту.

Нарешті, Волинь має значні перспективи нарощення видобутку вугілля та природного газу. Першого лише в краї споживають до 400–500 тис. т за рік, а запаси його становлять близько 74 млн т. Утім, збитковий вугільний промисел на застарілих шахтах останніми роками зменшив свої обсяги до 150 тис. т, і дедалі актуальнішою є потреба їх закриття. Тим часом ніяк не добудують нову сучасну шахту «Ново-волинська № 10», перша черга якої могла б дати до 450 тис. т палива, друга ще стільки само. Плюс більш ніж тисячу робочих місць.

Розвідані запаси природного газу на Волині (Локачицьке родовище) становлять близько 7,8 млрд м³. Наразі його частково видобувають, і він може забезпечувати кілька десятиліть значну частину (до третини й більше) потреб краю, які стрімко зменшуються (у 2012 році — майже 2 млрд м³, а в 2015-му — 1,3 млрд м³). Натомість перспективним є дослідження території регіону на предмет нових родовищ: як традиційного газу на більших глибинах, так і сланцевого.

Волинь також має значно вищий, ніж інші частини держави, потенціал розвитку альтернативних джерел енергії. Близько третини домогосподарств

Частка окремих галузей в обробній промисловості Волинської та Рівненської областей, 2015 рік, %

Розрахунки автора за даними головних управлінь статистики у Волинській та Рівненській областях

краю донедавна були газифіковані на основі використання скрапленого, а не трубопровідного газу. Це дає змогу досить легко й безболісно перевести їх на альтернативні види палива. Поряд із традиційною можливістю для всіх регіонів країни використовувати у виробництві альтернативної енергії біопаливо з відходів сільського господарства та деревообробної промисловості на Волині перспективним є спеціальне вирощування енергетичної лози. Без останньої потенціал біомаси здатен покрити близько третини потреб краю в енергії, а з урахуванням успішного вирощування цієї культури — до 60–70%.

До речі, енергетичну лозу успішно використовують для опалення в сільській місцевості в низці країн, зокрема й сусідній Польщі. Для цієї рослини не надто важлива родючість ґрунтів, серйозніший фактор — їхня достатня зволоженість, із чим на Поліссі проблем зазвичай немає. Для обігріву одного сільського будинку в холодну пору року вистачає плантації площею 0,2–0,25 га, що цілком реально для аграрних районів Волині, багатих на земельні ресурси. А маючи під лозою 2–2,5 га, можна отримувати ще й суттєвий прибуток від продажу палива сусідам чи іншим споживачам.

Розвиток енергозбереження в країні має, окрім того, посприяти розвитку на Волині видобування базальтового штапельного волокна та виготовлення на його основі широкого асортименту ефективних теплоізоляційних виробів. Адже колосальний потенціал регіону в цьому сенсі, попри потенційний попит на відповідну продукцію в Україні, реалізовується все ще вкрай повільно: стимули до енергозбереження значною мірою блокує недосконалість механізму надання субсидій громадянам.

Зрештою, значними стають перспективи Волині як транспортного вузла у зв'язку з переорієнтацією вітчизняної економіки. На відміну від регіонів Східної України, які потерпають від згорання торговельно-економічної та транспортно-транзитної співпраці з РФ, цей край є ключовим комунікаційним вузлом між сходом та заходом і важливим — між північчю й півднем (маршрут Балтія — Чорномор'я — Середземномор'я). ■

Бурштинова Сомалі

Денис Казанський

Попри публічні скандали й гучні обіцянки політиків, незаконний видобуток бурштину не зазнав суттєвих обмежень

«Дикі» промисли. Нелегальний видобуток бурштину не припинився. Рівненщина, фото зроблено 4 березня 2016 року

Нелегальний видобуток бурштину на Волині не раз перебував у центрі журналістських розслідувань. Бурштинові копальні в лісах, які місцеві жартوما називають «клондайками», давно вже стали об'єктом пильної уваги. Їх знімали із землі й повітря. Масштаби підпільних розробок вражали. Але досі, незважаючи на численні обіцянки чиновників зупинити грабіж надр та легалізувати видобуток, варварський промисел діє.

Після численних репортажів із місць незаконного видобування, що були оприлюднені минулого літа, обговорення проблеми вийшло на всеукраїнський рівень. Величезні масштаби корупції шокували. Фактично ціла галузь добувної промисловості перебуває в тіні. Замість того щоб заробляти на бурштині мільярди, як інші держави, котрі володіють його запасами, Україна не отримує нічого. Після скандалу в пресі депутати пообіцяли ухвалити закон про легалізацію видобутку, міністр внутрішніх справ Арсен Аваков запевнив, що нещадно боротиметься з копачами, а президент Петро Порошенко взагалі заявив, що відводить правоохоронцям половину місяця, аби зупинити грабіж.

«Два тижні даю силовикам для ліквідації «кришування» на ділянках видобутку бурштину. 90% бурштину в Україні видобувається нелегально за «кришуванням» правоохоронних органів. Під'їду без охорони на одну з трьох західних областей (ідеться про Волинську, Рівненську та Житомирську. — Ред.) і покажу, яким чином і хто «кришує» беззаконня!» — написав президенту у Facebook.

Зрозуміло, глава держави нікуди так і не навідавсь і тим більше не показав, хто «кришує» бурштинові рудні. А компанія, певна річ, не припинилася. Хіба

що силовики стали трохи частіше затримувати партії нелегального бурштину та влаштовувати із цього шоу.

Центр підпільного видобутку — Рівненська область, а також окремі райони сусідніх Житомирської та Волинської. Щоб оцінити масштаби розробок, а також переконатися, що протизаконний промисел діє на всю потужність, попри «боротьбу» з ним, не обов'язково їхати в ліс і блукати віддаленими районами Волині. Досить знайти й почитати спільноти копачів у соціальних мережах. Цікаво, що старателі навіть не намагаються критися і якось обмежувати доступ до своїх записів. Наприклад, у групі «Клондайк», яка існує «ВКонтакте», вже понад 32 тис. учасників. У ній ентузіасти діляться фотографіями своїх трофеїв, а інше ще й викладають знімки нелегальних копалень.

Робота триває за будь-якої погоди, зокрема й узимку. Ось таку картину можна спостерігати, наприклад, на «клондайку» біля села Кухітська Воля на півночі Рівненщини. Самі копачі пишуть, що в той день, 4 березня, на рудні працювало 2 тис. старателів та близько 130 мотопомп (див. фото).

Ще влітку 2015 року, поїхавши до місць нелегального промислу, ми дізналися, що добовий хабар міліції з однієї помпи становить близько \$1 тис. Стільки платять старателі за можливість працювати. Отже, із самого тільки «клондайку» в селі Кухітська Воля емвеесники отримують за добу близько \$130 тис. А таких родовищ у регіоні десятки.

І такі розробки, зрозуміла річ, не приховати. Великі ділянки знищеного лісу й довгі канали, наповнені водою, прекрасно видно з повітря як дронам, так і супутникам. Однак чиновники та МВС вдають, ніби не вміють користуватися інтернетом. Доки на місці подій знову не приїдуть журналісти й не зчинять бучі в ЗМІ та соціальних мережах, будьмо певні: влада не робитиме нічого, щоб покласти край розкраданню надр у гігантських масштабах. Та й після скандалу навряд чи настане бодай якась реакція, крім імітації бурхливої діяльності та чергових пустих заяв президента й міністра в тому ж таки Facebook.

Громадянам України залишається хіба що сумно розглядати знущальні фотографії старателів, на котрих ті хваляться здобиччю, і уявляти собі, які гроші проходять повз бюджет.

Хоч би скільки рапортували депутати й міліція про нелегку боротьбу з копачами, на діяльності останніх це майже не позначається. Принаймні торгівля бурштином, яка відбувається на форумах і за оголошеннями в інтернеті, ніяк не потерпає від «показових виступів» правоохоронців. Дізнатися, коли в Україні справді переможуть нелегальний видобуток бурштину, буде нескладно. Це простежуватиметься за активністю скупників та видобувачів коштовного каміння в мережі. Сьогодні вони діють активно й абсолютно відкрито. Організувати контрольну закупівлю й упіймати ділків на гарячому геть нескладно. Але вони

якимось магічним чином залишаються невлотими для правосуддя. Наприклад, група «ВКонтакте» «Постійно куплю необроблений бурштин і сирець» налічує близько 5 тис. підписників. За день у ній публікують кількадесят оголошень.

«Велика мережа роздрібних магазинів купує бурштин, сировину, вироби, оброблений та необроблений бурштин, кабощони, авторські роботи, інтер'єрні предмети тощо. Ми розміщені в Китаї, займаємося російськими сувенірами вже близько 10 років! У нас багато магазинів у різних містах Китаю. Великий попит. Замовник серйозний!» — сказано в описі групи. Особливу активність на ринку нелегального бурштину виявляють жителі Піднебесної. За різними оцінками, туди вивозять близько половини всього коштовного каміння, видобутого в Україні. Решту — до Європи та Об'єднаних Арабських Еміратів.

«Мінус під шар 210\$ 9,5 кг. 0,3 кг 2-ка. 0,3 кг 5-ка».

«Продам фр. 5–10/1300\$, отборный, до 15% стекла, хорошей формы и без мусора. Киев. Пишите в личку».

«Продам постійно 2–320\$/кг (15 кг), 5–850\$/кг (10 кг), 10–2000\$/кг (10 кг), 20–4200\$/кг (3 кг). Товар якісний, перебирати не даю. Волинь. Свої контакти залишайте в ЛС».

Таких пропозицій у «китайській» групі сотні й тисячі... Трапляються оголошення й з Олевська Житомирської області, де побували торік журналісти **Тижня**. Тоді влада обіцяла закрити величезний тамтешній «клондайк». Утім, як бачимо, видобуток триває.

«Продам мінус (Олевський), є близько 40 кг, пропозиція лс», — пишуть старателі з Олевська. «Мінус» на сленгу означає дрібну бурштинову крихту. Партія в 40 кілограмів вважається великою. Одна людина без мотопомпи стільки не має.

Говорити про якусь боротьбу з нелегальними копачами годі. Усе тут зрозуміло без будь-якої статистики та інформаційних запитів. Правоохоронці, очевидно, мають свою частку й успішно заробляють на грабунку національних запасів.

За кордоном вітчизняне каміння дуже цінується. Тільки ось українцям дістаються буквально копійки від його реальної вартості. Адже бурштинообробної галузі в нас практично немає. І з країни вивозяться не готові вироби, а дешевий сирець. Баріші від гранування отримують закордонні перекупники. А волинським селянам, які цілими днями бабраються в холодній багнюці, перепадають лише крихти з їхнього бенкету.

Хоч би як прикро це звучало, Волинь фактично перетворилася на сировинний придаток багатих держав. І до цього стану її довели продажні чиновники та кримінальні угруповання. Схожа картина склалася в найбільш сировинних країнах Африки. І доки в Україні зберігатиметься такий стан речей, вищого рівня життя не чекаймо.

Проблему розкращання надр за нас ніхто не вирішить, не зроблять цього, зокрема, і західні партнери. Боротися з напастю доведеться самим. І, якщо держава хоче вижити, доведеться доводити собі й усьому світові, що ми маємо волю до самозбереження. ■

UKRAINIAN GAS INVESTMENT FORUM '16

23 березня 2016 року
InterContinental Kyiv

ПІД ПАТРОНАТОМ
МІНІСТЕРСТВО ЕНЕРГЕТИКИ
ТА ВУГІЛЬНОЇ ПРОМІСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

ОРГАНІЗАТОР

A7 CONFERENCES

СПІВОРГАНІЗАТОР

大成 DENTONS

СТРАТЕГІЧНИЙ ПАРТНЕР

Асоціація
газовидобувних
компаній України

ПАРТНЕР

Arab Energy Alliance UA

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПАРТНЕР

Interfax-UKRAINA

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
МЕДІА-ПАРТНЕР

Тижень

ГЕНЕРАЛЬНИЙ
РАДІО-ПАРТНЕР

ГОЛОС
СТОЛИЦЬ

ЕКСКЛЮЗИВНИЙ
БІЗНЕС МЕДІА-ПАРТНЕР

БІЗНЕС

ЕКСКЛЮЗИВНИЙ МЕДІА-ПАРТНЕР

ліга бізнесінформ

ДІЛОВИЙ ТВ ПАРТНЕР

ПЕРШИЙ ДІЛОВИЙ

Для участі у форумі зареєструйтесь на сайті
a7conf.com/gas

Коли всім відносно добре

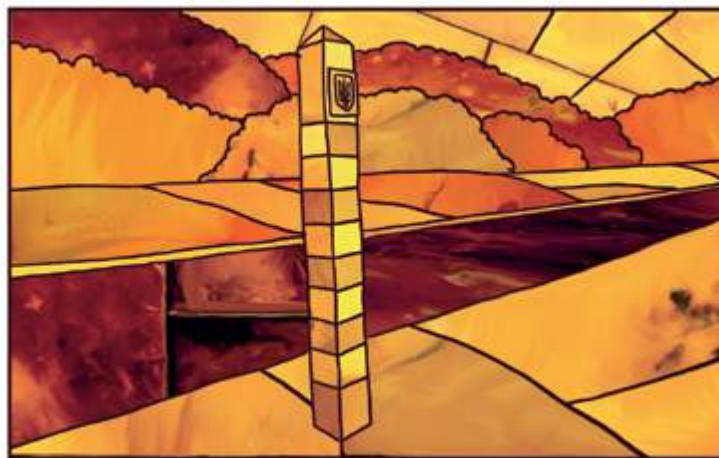
Роман Малко

Контрабанда залишається важливою «галуззю» економіки регіону. Населення прикордонних районів Волині не бачить для себе альтернативної зайнятості

У дрібній побутовій контрабанді, що міцно ввійшла в життя мешканців прикордонних регіонів, насправді немає нічого дивного. Це явище навіть не завжди можна класифікувати як допустиме зло. У такий спосіб люди лише намагаються вижити. Ба навіть держава не в програді, товари часто легально купуються в магазинах, виробник отримує прибуток, а податки надходять у бюджет. Погане в іншому. І стосується воно найперше самої держави, яка дозволяє розганяти масштаби контрабанди й толерує в ній своїх ставлеників. Адже саме їхня участь у процесах породжує і корупцію, і тіньовий бізнес від підпільного виробництва до нелегальної торгівлі та, що головне, закладає бомбу сповільненої дії під цілий прикордонний регіон, а це загрожує справжньою гуманітарною катастрофою.

Історія контрабанди давня як світ. Її підґрунтям є банальна різниця в ціні на товари по різні боки кордону. Бажання цим скористатися притаманне як цивілізованим народам, так і не дуже. Першими контрабандистами в новітній історичний період на територіях, про які йтиметься, а саме землях Волині, були якраз не українці. Скористатися можливостями подумалися поляки, коли їхня економіка наприкінці 1980-х наказала довго жити. Перші каравани із забитими під зав'язку маленькими фіатиками, проломивши кордон, повезли в Україну все, на що була багата тодішня Польща: розчинну бурякову каву «Інка», жуйки з фантиками, джинси-«варьонки», светри та інший крам. В Україні на вторговані гроші поляки затарювалися вже ціннішим товаром: електротехнікою, замками, інструментом, халатами й навіть мельхіоровими виделками. Все це тривало недовго, бо українці, натхненні прикладом, самі кинулися постачати сусідам товар. З часом, коли за роботу почали розраховуватися чайниками, порцеляною чи ковдрами, вибору просто не залишилося. У якийсь момент попит став вносити свої корективи й на зміну продукції радянської промисловості, запаси якої змілилися, прийшли «вічні цінності»: цигарки, горілка та пальне. Нині вони все ще в тренді, хоча жадібність таки зробила своє. Щоб збільшити заробіток, українці почали масово переходити на неліцензійний алкоголь, і коли по той бік кордону раптом кілька людей померло, поляки від цього добра відмовилися.

Розповісти щось нове про контрабанду важко, але людський геній не стоїть на місці, і навіть у цій сфері бувають ноу-хау. Якщо класична схема перевезення товару майже не змінилася (не беремо до уваги спроби задіяти авіацію чи прокласти тунелі), то логістика процесу зробила чималий крок уперед. Об'єктом дослідження **Тиждень** обрав княже місто Володимир-Волинський, нині райцентр біля польського кордону, який років два тому колеги-журналісти охрестили столицею контрафакту. Цей титул можна вживати

й сьогодні, бо ситуація загалом не змінилася. Отже, якщо доля раптом занесе вас до цього міста й ви вирішите, сівши в автобус, перетнути кордон і доїхати до місця призначення згідно з розкладом, будьте готові до кількох несподіванок. По-перше, квиток, швидше за все, не купите, місця заздалегідь заброньовані. І це незважаючи на те, що з Володимира до Польщі курсує близько десяти автобусів, а ще є кілька десятків транзитних. Більшість рейсів призначені для перевезення товарів місцевими, а не випадкових пасажирів. Так зручніше, адже рейсові не затримуються надовго на кордоні. Деякі з них навіть не заїздять на автостанцію, а підбирають людей поза нею. А ще часто не їдуть до офіційно зазначеного пункту прибуття, перетинають кордон і висаджують мандрівних бізнесменів в обумовленому місці.

Приблизно половина пасажирів таких рейсів — звичайні «човники», що везуть у Польщу цигарки та інші нехитрі товари. Вони майже не порушують закону, бо хоч іноді вміст їхніх валіз і перевищує межу дозволеного, але особливої погоди це не робить. Українським митникам вони не цікаві, ті майже не заходять в автобус, а поляки часто заплющують очі, якщо в сумці раптом виявляться «понаднормові» цигарки. До двох блоків. Більше не можна. Не врятує навіть централізований благодійний внесок з автобуса. Назад «човники» везуть харчі та побутові товари, які в Україні коштують дорожче й до того ж нижчої якості. Межа дозволеного — 50 кг або в еквіваленті \$150. Претензій до цієї категорії людей у принципі не повинно бути, бо іншого заняття в себе на Батьківщині годі знайти, а жити якось треба. Інша справа — їхні колеги, які працюють централізовано. До них врешті теж не підкопаєшся, вони як-так дотримують законодавства, а от на їхніх роботодавців держава мала б звернути свою невіддільну увагу, адже масштаб

діяльності не лише виходить за межі здорового глузду, а й завдає чималої шкоди.

По-перше, йдеться про створення справжнього міжнародного організованого злочинного угруповання, в яке втягнуті місцеві посадовці найвищого рівня. І не виключено, що й за кордоном. По-друге, річ не лише в контрабанді, хай і масштабній, унаслідок чого держава недоотримує значні кошти, а й у чималій частці товарів нелегального походження, небезпечних для життя. По-третє, з усім цим пов'язана гуманітарна проблема. Розвитку контрабанда набула внаслідок знищення економіки краю. Чи не всі підприємства, а їх у Володимирі було кілька десятків, спочили в Бозі. Більшість із них розпиляли на брухт. На плаву лишається лише кілька, але й на них скоро, можливо, буде нікому працювати. Про відкриття чогось нового годі й думати. Навіть якщо якийсь божевільний інвестор захоче щось втнути, працівників він навряд чи знайде. Зарплати 1,5–2,5 тис. грн не те щоб відлякували, просто значно вигідніше числитися безробітним і щодня возити цигарки. Єдине, що у Володимирі відкривається окрім магазинів, то це кафе та бари. Їх на неповних 40 тис. мешканців більш як 50. А якщо комусь таке заняття не до душі, можна просто придбати кілька бусів, знайти охочих їздити через кордон і почуватися щасливим.

Власне, більша частина населення зараз так і живе: або сама займається дрібним гешефтом на кордоні, або ж міцно з ним пов'язана й виконує роль таких собі перевізників. Працює ця схема доволі просто й відносно законно. Водії бусів беруть пасажирів, які перевозять через кордон цигарки й там продають. Це їхній заробіток. А платою за проїзд є невеличка послуга. По обидва боки кордону влаштовані перевалочні бази. Позбувшись цигарок, пасажир, перш ніж повернутися додому, отримують там товар, норма — 50 кг на особу, і вільно ввозять його в Україну, де здають на склад. Вони нічого не порушують. Але таким чином великі партії чого завгодно безмитно просочуються через кордон, а далі розвозяться по всій країні. Звісно, щоб не було ускладнень, краще працювати під покровом місцевих богів, чие ім'я на митниці відчиняє двері без жодних проблем. За ніч часом вдається й три-чотири рази чкурнути. Але й без покровителів утриматися на плаву теж можна. Щоправда, доведеться постояти в черзі, та й увага митників буде пильнішою, але навіть якщо зловлять та оштрафують, то все одно вигідно. Заробіток покриває витрати, а проконтролювати щодня всіх нереально.

Щоб прибуток був більшим, товар купують у спеціальних точках із несертифікованими продуктами, яких у місті чимало. Ціни там удвічі нижчі, ніж у звичайному магазині, тільки й жодних гарантій немає. Без участі в цих процесах державних органів, звісно, не обходиться. Існування нелегального бізнесу такого рівня без даху неможливе. А тому годі сумніватися, що перекази про причетність до них начальства місцевих силовиків та особисто мера міста Петра Саганюка близькі до правди. Подіють, головним куратором нині є його син Руслан. Саме він вирішує, коли «перетягатимуть», направляє буси, признає за своєю базою даних, хто на роздачі. Самою ж митницею займається зять мера Володимир, який працює митником на переході Устилуг—Зосин. Він стежить за графіком і погоджує день та час перевезення. Так принаймні кажуть самі контрабандисти, які в темі.

Володимир — містечко маленьке, усі про все знають, тож це цілком могло б бути правдою. Хоча довести щось без волі правоохоронних органів неможливо. Принаймні після кількох викривальних сюжетів на телебаченні ситуація не змінилася. Один склад закрили й одразу відкрили в іншому місці, кількість рейсів за кордон з автовокзалу, до яких, кажуть, причетна сім'я мера, за останні роки зросла, а самого його переобрали на посаді. Теоретично зрозуміти місцевих можна. Альтернативи немає. Така стабільність все ж краща, ніж нічого. На кордоні працюють цілі династії, з допомогою дітей також можна перевозити норму товару. Інша річ — як це сприймає держава, втрачаючи величезні гроші й заганняючи своїх же громадян у глухий кут. Володимир-Волинський — це лише одна з точок прикордоння, таких сотні. А тому вирішити проблему заборонами чи рейдами в одному чи іншому містечку не вдасться. 20 років не минуло марно, здобутий досвід допомагає долати труднощі й викручуватися. Був час, коли з Польщі через кордон м'ясо возили фурами. Десяток машин проїздив митницю майже миттєво. Нині так нахабно не працюють. Возять згідно з установленими нормами

БІЛЬША ЧАСТИНА НАСЕЛЕННЯ ЗАРАЗ ТАК І ЖИВЕ: АБО САМА ЗАЙМАЄТЬСЯ ДРІБНИМ ГЕШЕФТОМ НА КОРДОНІ, АБО Ж МІЦНО З НИМ ПОВ'ЯЗАНА Й ВИКОНУЄ РОЛЬ ТАКИХ СОБИ ПЕРЕВІЗНИКІВ

й фактично нічого не порушують. Але позірна зміна логістики все одно дає той самий результат, просто більше прилизаний. Чи потрібно боротися з цим явищем, чи варто й далі заплющувати очі на дрібне зло, мають вирішити в найвищих кабінетах. На місцях із цим ради точно не дадуть, бо все впирається, як модно нині казати, у вищу волю. Люди припинять займатися контрабандою, коли стане не вигідно. А не вигідно це може бути тоді, коли з'явиться можливість отримувати на нормальній роботі достойну зарплату або якщо посиляться розумний контроль держави за доходами громадян і певні види діяльності буде виведено з тіні. Очевидно, це не дуже просто, але...

Держава, яка виплачує субсидії та гроші безробітним, має повне право цікавитися в громадян, звідки в них можливість за офіційного доходу 1 тис. за місяць 200–400 разів за рік перетинати кордон, оплачувати квитки вартістю близько 200 грн чи купувати бензин за один раз щонайменше на 100 км. Чому б не вимагати реєстрації для такої діяльності як приватного підприємця? Плати податок і вози. Водночас причина того, чому люди віддають перевагу продуктам польського виробництва, — вища якість за розумної ціни. Цей процес також можна регулювати, змусивши відповідальніше працювати своїх, паралельно унеможлививши продаж на ринку товару без підтверджувальних документів. Нічого складного, якщо дотримувати законів. А коли ще й урегулювати питання бурштину, який офіційно продати в Україні не можна, надавши змогу українським фірмам легально конкурувати на ринку з поляками, тоді потреба в контрабанді відпаде миттєво. Ну але це вже, звісно, із царини фантастики, бо наразі в такому сценарії майже ніхто не зацікавлений. ■

Далекий тил УКРОПа

Станіслав Козлюк

Волинь, яку свого часу можна було вважати вотчиною Ігоря Єремєєва, поступово перетворюється на базовий регіон Ігоря Палиці — соратника Ігоря Коломойського

На Волині дуже відчутна присутність двох великих бізнесових груп: «Континіуму», пов'язаного з нині покійним Ігорем Єремєєвим, і «Привату», за яким в області стоїть Ігор Палиця. Відповідно все політичне та й ділове життя обертається навколо них. У регіоні вистачає менших політичних груп чи проєктів, але так чи інакше вони тяжіють саме до цих гігантів.

Як пояснюють місцеві експерти, допоки очільником області був покійний Борис Клімчук, «Континіум» не надто переймався політичними процесами в регіоні. Їм було простіше не заводити своїх людей до рад. Натомість компанія зосереджувалася на загальнонаціональному рівні й працювала через парламент. Тим паче її інтересами донедавна там опікувався Ігор Єремєєв. А тепер вона втратила свого основного представника в політиці й почала здавати позиції. Місцеві активісти зауважують, що той самий Степан Івахів, один із засновників бізнес-групи, мало цікавиться політикою.

На цьому тлі група «Приват» і її місцевий «провайдер» Ігор Палиця, який очолює Волинську облраду, безпосередньо посилює вплив. Як наслідок — їм вдалося зібрати свою коаліцію в обласній раді, маючи 17 із 64 мандатів. Крім того, УКРОП отримав свого голову облради в особі Палиці. З голосуванням за його кандидатуру пов'язаний скандал, у якому замішаний місцевий осередок Радикальної партії, що в повному складі підтримала кандидатуру представника «Привату». Водночас лідер РПЛ Олег Ляшко прямо заявив, що позиція обласного осередку відрізняється від загальнопартійної. До того ж

Зміцнення позицій. Останніми роками, за словами активістів, Ігор Палиця «засіяв» регіон через свій благодійний фонд на 100 млн грн

лідер радикалів нібито особисто забороняв волинському осередку голосувати за Палицю.

«Якщо говорити про політику й ситуацію загалом, то на Волині можна спостерігати доволі дивні речі. Так, «Свобода» свого часу критикувала Палицю, проте під час голосування в облраді підтримала його кандидатуру. І дістала посаду першого заступника голови. Разом із тим у Луцькій міськраді «Свобода» блокується з БПП проти УКРОПа. Так само з «Батьківщиною»: у міській раді вона виступає проти УКРОПа спільно з БПП, а в обласній ситуація кардинально протилежна», — пояснює журналіст Андрій Лучик.

Він зауважує, що кожен район у регіоні має свою специфіку. І в більшості випадків політична боротьба зводиться до індивідуального рівня. Скажімо, свого часу на Волині були випадки, коли «Солідарність» Порошенка й УДАР Кличка воювали між собою. Водночас Партія регіонів зникла з політичного ландшафту.

«За часів Клімчука (Борис Клімчук колишній голова ОДА — **Ред.**) регіонали набирали в області те, що зазвичай набирає партія влади, — близько 10%. Плюс свою роль відіграв авторитет Клімчука та його людей на місцях. Тобто загалом до 20% голосів. Говорити про масштабні фальсифікації на їхню користь, думаю, не варто. Якщо такі випадки й були, то несуттєві. Після Майдану вони зникли. Хіба що закріпилися окремі особистості», — зауважує Лучик.

Зрозуміло, що за таких більш ніж сприятливих умов Палиця й далі посилює позиції. Скажімо, на сьогодні він контролює щонайменше три регіональні ЗМІ: «Волинські новини», «Волинську правду» та «Під прицілом». Найбільшим його «форпостом» серед медіа називають видання «Волинські новини», яке має власний сайт, виходить тиражем 60 тис. (!) примірників і розповсюджується безплатно. Як для регіонального медіа це доволі велике досягнення.

Разом із тим, пояснюють медійники, голові обласної ради не обов'язково купувати всі великі регіональні засоби масової інформації. Достатньо укласти вигідний контракт на розміщення реклами. А далі починає працювати психологія, з'являється самоцензура.

Також Палиця має власний благодійний фонд «Тільки разом» (донедавна він називався «Новий Луцьк»). Як розповіли активісти, за останні роки через нього Палиця витратив близько 100 млн грн. Причому це були не так інвестиційні кошти, як звична для політиків традиція «добрих справ»: облаштування дитячих майданчиків, підтримка невеликих ЗМІ тощо.

На тлі такої активності влада області, зокрема в особі очільника ОДА Володимира Гунчика, бачиться

не найкращим чином. Зокрема, громадськість скаржиться на те, що призначений президентом Гунчик є доволі закритим для «чужих» журналістів і громадських активістів.

«Гунчик керує областю як заводом (свого часу працював на керівній посаді компанії «Богдан» у Луцьку. — Ред.). У голови облдержадміністрації є низка персонажів, із якими він тільки й спілкується. До того ж не вміє домовлятися з людьми. Коли його тільки призначили, то під ОДА зібралися активісти, які вимагали термінової зустрічі. Гунчик мав їхати у справах. Але замість того, щоб пояснити ситуацію, він їх фактично проігнорував. У результаті цей натовп ходив за керівником області центральною частиною міста», — розповідає активістка Майя Голуб.

Також, попри всі намагання, у регіоні досі є проблеми з місцевою контрабандою, вирубкою лісу й видобутком бурштину. «На митниці лишаються проблеми з корупцією. Час від часу затримують прикордонників на хабарництві. Контрабанду переправляють через кордон літаками Ан-2! Були випадки, коли вони розбивалися: один у Ковельському районі, ще один неподалік Луцька», — каже Голуб.

Масових таборів, у яких видобувають бурштин, у регіоні вже немає, проте з точковим копанням розібратися досі не вдалося.

«Випадків, коли з тис. людей риють землю, вже немає. Але якщо стоять дві-три помпи, їх не чіпають. Просто в нас половина області має запаси бурштину. І перекрити все нереально. Скажімо, у тому самому Маневицькому районі люди переконували, що до них приїжджали іноземці й одразу на місці скуповували каміння. Але влада заявляє, що території видобутку посилено охороняє Нацгвардія. Тоді виникає питання: хто копає? Місцеві кивають на силовиків. Ті, зрозуміло, все заперечують», — пояснила Голуб.

Схожа проблема й із незаконною вирубкою лісу. Як і з бурштином, масові випадки зникли, проте невеликими обсягами деревину й далі вивозять.

«Треба розуміти, що ліс — це непоганий шматок. Якщо ти контролюєш ліс, контролюєш і бурштин. Коли у нас в області призначали начальника управління лісового господарства, були дуже активні баталії. Зі зрозумілих причин», — каже Голуб.

Не обійшла Волинь і проблема з виплатами шахтарям. Як відомо, кам'яне вугілля в області видобувають у Нововолинську. Торік його жителі вийшли на протести, оскільки влада заборгувала їм зарплати. За рік проблему з виплатами не вирішили остаточно.

«Місто будували на шахтах, тому з роботою там проблеми. Як і на Донбасі, більшість шахт своє вже відпрацювали, і їх треба закривати. Окрема проблема в Нововолинську — шахта № 10, яку будують дуже давно. У Міненерго переконані, що її треба законсервувати. Але для місцевої влади це питання принципове. Адже, якщо проект закривають, той самий Гунчик фактично втрачає місто як потенційних виборців», — розповідає Лучик.

Альтернативні місця для роботи, втім, є. Це підприємства Kromberg & Schubert (іноземний капітал), на яких виготовляють електричні бортові

кабельні системи для автомобілів. Завод працює для найбільших європейських виробників автомобілів (VW, BMW, Audi, Mercedes). На підприємстві понад 5 тис. робітників з усієї області, проте про умови праці ходять не найприємніші чутки. Крім того, є підприємство Сергія Мартиняка «Пан Курчак», а також «Модерн-Експо», яке виготовляє торгові стелажі. Не варто забувати й про автомобільний завод.

У політичній штовханині в регіоні осторонь залишається церква. Їй вистачає власних проблем. Скажімо, після анексії Криму й початку війни на Донбасі частина громад УПЦ МП, яка була доволі впливовою і за кількістю церков посідає перше місце в області, вирішила перейти під юрисдикцію Київського патріархату. За словами Владики Михайла, митрополита УПЦ КП, наразі йдеться про десятки приходів, у яких почалося обговорення зміни єпархії. Водночас найбільші баталії точаться за нерухомисть, тобто самі будівлі церков, які Московський патріархат не поспішає віддавати громадам.

БІЛЬШ СТРАТЕГІЧНЕ Й ТРИВАЛЕ ЗАВДАННЯ «ПРИВАТУ» НА ВОЛИНІ, ЯКЩО ЗВАЖИТИ НА ЙОГО АКТИВНІСТЬ, — ВЗЯТИ ВСІ П'ЯТЬ МАЖОРИТАРНИХ ОКРУГІВ РЕГІОНУ

Аналізуючи ситуацію загалом, можна стверджувати, що група «Приват» готується до парламентських виборів. Щонайменше в 23-му мажоритарному окрузі, за яким обирався Єремеев. Проте досі не отримано свідчення про смерть депутата, відтак ЦВК не може призначити вибори. В облдержадміністрації припускають, що очікувати їх і не варто, оскільки є загроза дострокових виборів до Верховної Ради. Тому втрачає сенс масштабна підготовка до перегонів, адже проводити в Київ свою людину на кілька місяців за десятки мільйонів гривень видається недоцільним.

Чи балотуватиметься Палиця в цьому окрузі, також велике питання. Свого часу він заявив, що не планує висувати свою кандидатуру. Проте є думка, що на вотчині покійного Єремеева можуть висувати Олександра Товстенюка, який очолює фонд «Тільки разом». Більш стратегічне й тривале завдання «Привату» на Волині, якщо зважити на його активність, — взяти всі п'ять мажоритарних округів регіону.

«Волинь фактично вже сформувалася як базовий регіон для УКРОПа. Поки був живий Єремеев, місцеві, пояснюючи свої політичні уподобання, апелювали до того, що «він допомагає: міняє вікна у школах, дає комп'ютери в класи, ставить людям паркани». Такий собі меценат. Палицю, який спочатку хотів балотуватися на Івано-Франківщині, у Луцьку 2012-го привів Клімчук. Після смерті Єремеева Палиця посів його місце й також почав активно засівати регіон. І він цілком зрозумілий людям. Бо народ звик, що роздача гречки — це нормально. Пояснити місцевому електорату, що брати подачки від депутатів погано, нереально. Про яку політичну свідомість у такому разі можна говорити?» — констатує Лучик. ■

Володимир Гунчик:

«Якщо ти в душі комуніст чи комсомолец, немає чого йти у владу»

Тиждень спілкувався з головою Волинської ОДА Володимиром Гунчиком про проблеми контрабанди, нелегального видобутку бурштину та комуністичне минуле очільника області.

Наскільки зараз впливові регіонали в регіоні?

— З моменту приходу на посаду не надто переймався проблемою регіоналів. Хоча дехто хотів штовхнути мене на шлях з'ясування ситуації: хто, де, коли, як, із ким. Але ж у мене своя команда, і я займаю свою, важену, позицію. Заявляв, заявляю і заявлятиму: у моїй команді регіоналів немає. Хіба якщо вони десь перефарбовані... Але жоден голова РДА, який нині на посаді, не був представлений у ПР.

А що з округом Ігоря Єремєєва? Вибори досі не призначені, а, подекуди, Ігор Палиця має на них свої плани.

— Призначати вибори — компетенція ЦВК. Це її питання. Наскільки відомо з медіа, Палиця на одній із зустрічей заявив, що не претендує на той округ. Але ви знаєте, як у наших політиків: одні приймають рішення самостійно, другі по команді, треті залежать від керівництва. Це питання до Ігоря Петровича: де він балотуватиметься і чи балотуватиметься. Цікавтеся в нього. Вибори в 23-му окрузі можуть турбувати з тієї причини, що це ресурси й час. Я їх не проводив би.

Чому?

— Все одно рано чи пізно будуть позачергові вибори до Верховної Ради. А ви сумніваєтеся в цьому? То навіщо викидати кілька десятків мільйонів на округ, щоб на півроку провести в Раду свого депутата? А вже потім усе почнеться знову. Може, ті мільйони краще вкласти в розвиток округу?

Як ви ставитеся до децентралізації? І що від неї отримує Волинь?

— Децентралізація — це відповідальність, як на мене. Якщо повноваження буде передано на місця, кошти залежатимуть від громади: наскільки вона наповнює бюджет. Витрачати ми вже навчилися. Але сільські, селищні голови, голови районних рад та адміністрацій не навчені наповнювати скарбницю. А вже цим займалася держава через субвенції, субсидії, дотації. А децентралізація — то використання наявних можливостей. Наразі в нас бюджет області становить близько

Спілкувався
**Станіслав
Козлюк**

7 млрд грн. 1,6 млрд — наші гроші. 5 млрд — дотації. Якщо ми говоримо про децентралізацію, то має бути хоча б 50 на 50.

Як область переживає війну на Сході? Скільки на Волині ветеранів?

— Майже 6 тис. ветеранів, і найближчим часом очікуємо ще близько 3 тис. Якщо взяти всі хвилі мобілізації та добровольців, то близько 10 тис. волинян служили й служать. Область маленька, але саме Волинь і ЗСУ області взяли на себе страшні удари: Волноваха, Гловайськ. Для регіону з населенням трохи більше ніж 1 млн це дуже відчутно. Є райони, села, де по п'ятеро — семеро людей загинуло. І для нас питання АТО — це передусім наслідки: як зробити так, щоб ті, хто воює, не думали про те, що в них удома.

Як просувається виділення квартир, землі?

— Не сказав би, що це величезна проблема. Якщо в нас майже 6 тис. ветеранів АТО, то близько 60% потреб ми закрили. Є проблеми в Луцьку: немає землі. Але підключилися сільські ради, через них вирішуємо питання. Є бум на виділення землі в районі Шацьких озер. Але й там знайшли території. І на сьогодні це вже близько 500 ділянок, виділених учасникам АТО. У питанні житла для сімей загиблих торік ми непогано спрацювали. Із 30 родин, які стали на чергу, 22 забезпечили квартирами. До того ж не лише коштом держбюджету. Це і спонсорське, і благодійне фінансування. Вирішуємо питання й далі.

Шість місяців тому ми робили номер, присвячений контрабанді. Зокрема, і на Волині. Що за ці півроку змінилось?

— Зменшився потік контрабанди в обидва боки. Передусім це зміна позиції працівників митниці. У двох аспектах: сьогодні інший кадровий склад і жорсткіша позиція правоохоронців та контролюючих структур. Проте проблема в тому, що значна частина людей працює за межами Волині. Повернувшись, відчувають дисконфорт. І в багатьох випадках замість того, щоб братися за розбудову економіки, шукають легший варіант заробітку. Мова про контрабанду. І якщо раніше цигарки ховали в одязі, то сьогодні це вже застаріла технологія. У наш час через кордон запрограмовані безпілотники літають. Прикордонники не можуть відкривати по них вогонь.

Бо то не порушення кордону великогабаритним транспортом. Це як перекинути камінь через річку. Хоча відкритих коридорів для вантажівок уже немає. Але вирінула нова проблема—бурштин. Якщо в Україні за грам дають \$3, то поляки дають удвічі більше.

І як просувається боротьба з нелегальним видобутком?

— У нас немає такої ситуації, як у Житомирській і Рівненській областях. Ви не побачите масштабних міських пейзажів. Хоча північ області—це бурштинова територія. А запасів у нас, за ринковими цінами, приблизно на \$4 млрд. Відкриті родовища посилено охороняють Нацгвардія й громадські активісти. І спроби впродовж року почати незаконно добувати бурштин влада всіх рівнів зупиняє. Сформовано робочу групу із силовиків. Але все це стримувальний фактор. Вирішення проблеми можливе через створення ринку бурштин у Україні. Коли люди розумітимуть, що його можна продати офіційно за \$3, то не шукатимуть перекупників. Перший крок уже зробили: повернули в держвласність «Бурштин України». Попри спроби ухвалити/не ухвалити закон, можна послуговуватися законом про надра. Треба дати можливість урегулювати ситуацію в полі отримання ліцензій. Держава зробила наступний крок: прийняла постанову, яка регламентує отримання дозволу. Спочатку Мінприроди й Мінекології з комісіями вивчають того, хто подав заявку, наскільки він спроможний займатися видобутком, і тільки потім спускають документи на рівень обласної ради. Раніше було навпаки: усе оформляли на місці, а нагорі лише формальності. Нині аналіз роблять спеціалісти.

Під час президентських виборів 2014-го ви були одним із керівників кампанії Порошенка на Волині. Подеколи вас навіть називають людиною Порошенка. Наскільки це відповідає дійсності?

— Для мене велика честь працювати в команді президента. Я знаю Порошенка не один рік. І раніше мав можливість побачити, як він працює не просто в урядових кабінетах, а на різних посадах: міністра економіки, міністра закордонних справ, у бізнесі. Скажу як про особистість: це трудоголік. Іноді, коли треба було вирішити якесь питання, робочі зустрічі закінчувалися за північ. І як голова ОДА я не маю права навіть думати про те, щоб дозволити собі казати, що ти не людина з команди президента. Але важливо, щоб це була не бравада, а конкретні дії.

Як у регіоні відбувається люстрація?

— У нас в адміністрації немає людей, які не пройшли люстрації. Це базовий закон. Зараз завершується переатестація правоохоронців. Приблизно 10% із них її не пройшли. Це теж своєрідна люстрація. Були спроби деяких регіоналів, які працювали за часів Януковича, через суди відновитися на посадах. Жодному не вдалося.

А до вас запитань не виникало? Свого часу ви працювали в комсомолі, потім у міському осередку компартії...

— Як вам сказати... Усе це має бути в душі. Якщо ти в душі комуніст і комсомолец, немає чого йти у владу й розповідати, що ти робитимеш реформи. Будуй собі із Симоненком свою альтернативну країну. У

мене було двоє дідів. Один закінчив воювати в Монголії 1946-го. А другий 1953-го повернувся з Магдана. Був репресований. Так склалося, що, коли я був молодим, працював у комсомолі. Сказати, що шкодую, неправильно. Це була доволі непогана школа відповідальності та вміння працювати з людьми. Важливо було не зазомбуватися ідеями й гаслами. Разом зі мною працювали люди, які досі лишаються під комуністичними прапорами. А я виконував свою роботу. І не можу сказати, що у мене в голові лишилися якісь полум'яні лозунги. Потрібно вміти вийти зі сформованої системи. Я з неї вийшов уже давно, коли в 2000-му очолив великий бізнес— став віце-президентом корпорації «Богдан».

Де складніше працювати? В адміністрації чи на посаді віце-президента компанії?

— В адміністрації складніше. У багатьох випадках ти залежиш від факторів, які не залежать від тебе. Скажімо, я хочу прийняти рішення. Надсилаю листа в Кабмін. Минає кілька місяців. І мені дають відповідь, що згідно із законодавством не можуть реалізувати ініціативу. Стереотип чиновника, який звик працювати за паперами й постановами, зламати важко. Прийшовши з бізнесу, не хочеться втягуватися в цю систему. Спілкуючись із чиновниками, розумієш, що вони не можуть думати, як ти. Але поступово до влади приходять інші люди. Вони не розуміють, чому «не можна». Якщо законом не заборонено, робімо. Тому в бізнесі було легше.

ВИТРАЧАТИ МИ ВЖЕ НАВЧИЛИСЯ. АЛЕ СІЛЬСЬКІ, СЕЛИЩНІ ГОЛОВИ, ГОЛОВИ РАЙОННИХ РАД ТА АДМІНІСТРАЦІЙ НЕ НАВЧЕНІ НАПОВНЮВАТИ СКАРБНИЦЮ

Як щодо міжконфесійних відносин? Чи не виникають між людьми конфлікти через перехід православних однієї парафії до іншої?

— Влада використовувала церкву як механізм впливу на громаду. Завжди, хай там що декларувалося. І в часи СРСР вплив на церкву чинився значною мірою через міськкоми та обкоми. Після здобуття незалежності ми намагалися пристосовуватися. Вибудували самостійність. І московська церква мала сильний вплив. Але події 2013–2015 років дуже змінили ситуацію. Певно, це на краще. Поки що гострих міжконфесійних конфліктів немає. Одна церква перейшла до КП. Інша перейшла... То нормальні процеси. Спочатку активісти хотіли, щоб я зайняв радикальну позицію в цьому питанні. Але вірю, що так чи інакше в нас буде єдина помісна церква. І ти не маєш права вказувати віруючим, куди їм ходити. Треба поважати всі конфесії, всіх вірян, але займати патріотичну позицію. Спілкуючись зі священниками московської церкви, можу сказати, що більшість готова до об'єднання. Все зараз залежить тільки від їхньої верхівки. Думаю, не зовсім приємні для України події—війна, жертви—багатьом відкрили очі. І процес об'єднання церков мине безболісно. Може, триватиме довше. Люди в нас мудрі. Вони не дають можливості створити конфлікт на міжконфесійних відносинах. ■

Чи розчинилася волинська шляхта?

Юрій Терещенко

Ще в XIV—XVI століттях унаслідок складних політичних і соціальних трансформацій на Сході Європи в Україні постало таке явище, як *Gente Ruthenus Natione Polonus*

Перехід української аристократії до католицизму або на польську мову не означав зречення національності, більшість української шляхти усвідомлювала свою належність до руського (українського) етносу. Але такий перехід свідчив про прагнення зрівнятися в політичних правах із відповідними польськими верствами й мати повні станові привілеї.

ЦІНА ПОРАЗКИ

Проте ця обставина відсувала на задній план далекосяжні політичні завдання й паралізувала державницькі прагнення української княжої еліти. Тяжким ударом для класократії у Великому князівстві Литовському стала поразка Свидригайла під Вількомиром, де полягло чимало представників давніх аристократичних родин, зокрема й волинян. До цього слід додати конфіскацію маєтків литовсько-руської аристократії Жигимонтом Кейстутовичем.

Останньою спробою української та білоруської еліти забезпечити собі політичні права в межах Великого князівства Литовського було повстання князя Михайла Глинського. Після його поразки протягом XVI століття українська шляхта й магнатерія не були здатні до рішучих політичних кроків і задовольнили своєю другорядною роллю в Литві й Короні, вдаючись виключно до легального опору в національно-культурній сфері. На середину XVII століття з'ясувалося, що стара українська аристократія вже не спроможна підтримувати свій авторитет серед інших класів і відігравати роль загальносуспільного лідера.

На Волині після прилучення її до Польщі місцева аристократична верхівка (Острозькі, Заславські, Сангушки, Збаразькі, Вишневецькі, Дубровицькі, Гольшанські, Чарторийські, Корецькі, Четвертинські, Семашки, Загоровські, Дорогостайські, Боговитини та ін.) до кінця XVI століття залишалася руською (українською). Однак після 1569-го, а ще більше — 1596 року «класократична Русь» на Волині починає втрачати свою «опірність», дедалі більше проймаючись польською шляхетсько-олігархічною демократією, і втрачає національну ідентичність. Проте більшість середньої та дрібної шляхти Волині залишалася православною протягом усієї другої половини XVI та XVII століття.

КОЗАЦЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Із вибухом Визвольної війни 1648—1654 років почалося суспільне оживлення давньої аристократичної

верстви й насамперед духовенства, яке значною мірою складалося зі шляхти. Спілкування Богдана Хмельницького з вищим православним духовенством мало й те значення, що воно було сполучною ланкою, якаєднала козацького гетьмана з православною шляхтою, носієм старокиївської державної традиції. Вячеслав Липинський наголошує, що без відома волинського магната, сенатора Адама Киселя, мінського воеводи Олександра Огінського, литовського хорунжого надвірного Богдана Огінського, каштеляна новоградського Богдана Стеткевича, писаря брацлавського Федора Проскури-Суцанського, підкоморія брацлавського — князя Степана Четвертинського, підкоморія луцького — князя Григорія Четвертинського, підсудка луцького — князя Захарія Четвертинського, князя Миколая Четвертинського та «інших панів православних» так ушанувати Хмельницького, як студенти Київського колегіуму, патронуваного цим українським панством («Мойсей, оборонець, визволитель і освободитель народу з неволі лядської, в знак того Богдан: од Бога даний — названий»), було б неможливо.

Саме ці верстви були носіями ідеї князівської державності й спонукали Хмельницького до її реалізації. Липинський констатує важливу роль православного духовенства в посередництві між козацькою державою та українською шляхтою, зокрема волинською, яка дедалі активніше прилучається до повстання. Духовенство формувалося з різних верств українського суспільства — шляхти, міщанства, селянства — й відіграло цементуючу роль у відносинах різних складників української нації. Чимало церковних достойників шляхетського походження мали серед повсталих своїх родичів, які обіймали поважні посади у Війську Запорозькому. Серед цих світських і духовних кіл було чимало представників шляхти, що творили «лабораторію», де формувалися, за словами Липинського, «державні ідеї й програми, котрих відгомони потім долітають до нас з козацьких кругів». Саме їм завдячував Богдан Хмельницький тими змінами у своїх політичних настроях і планах, що так вражали сучасників.

Київські духовні кола, тісно пов'язані з іншими верствами української нації, сприяли поверненню в Україну непокозаченої шляхти. Зі шляхетського середовища походить чимало інших визначних українських церковних ієрархів, серед них єпископ Перемиський Д. Балабан, єпископи А. Желіборський, А. Винницький, представники волинської шляхти єпископи Луцькі князь А. Пузина і й. Чаплич-Шпа-

новський, архимандрит Ліщинський Й. Нелюбович-Тукальський та ін.

З утворенням козацької державності нова правляча верства природно намагалася поширити свою владу й на ті українські землі, які ще не входили до складу Війська Запорозького, але колись були органічною частиною Старокиївської держави та Галицько-Волинського князівства. Розрив гетьмана з Польщею та прийняття царської протекції показали «руській шляхті» (не тільки православної, а й католицької), що на польські державні інститути на українських землях уже не варто покладатися. В'ячеслав Липинський: «Тяжким шляхом кривавого досвіду доходила поволі шляхта «руська» до того переконання, що без її повороту до рідної державності, без її повного об'єднання з її власним народом ладу й порядку на її рідній Русі бути не може. А що саме в той часі державність козацька була вже сформувалась, що Гетьман Війська Запорозького все більше й виразніше про забуту Корону князів руських згадував, то в бік України та її могутнього вождя все більше, від р. 1655 почавши, починає звертати увагу ця шляхта».

Ця верства, яка найбільш масово гніздилася на волинських теренах, послідовно зберігала стару державну й національну традицію і суттєво впливала на внутрішню та зовнішню політику козацької держави. Спираючись на неї, гетьман міг реалізовувати свої державотворчі й династичні плани.

Такі наміри на початку повстання були немислимі, тоді лозунги й плани його керівників не виходили за рамки соціальної реbelie. Масштабна державна й національна еволюція Війська Запорозького вплинула на українську шляхту і, що дуже важливо, залишки старої аристократії. Хмельницький установлює постійний контакт із волинським князем Степаном Четвертинським, останнім представником «старої Русі князівської», одним з опікунів Києво-Могилянського колеґіуму, лідером волинської шляхти, невтомним оборонцем православ'я.

Свідченням нового характеру відносин козацької держави з традиційною українською аристократією є охоронні гетьманські універсали, які мали убезпечити шляхту від кривд, подібних до заподіяних у першу автономістичну добу гетьманування Богдана Хмельницького. У листі Степанові Четвертинському від 17 січня 1657 року Хмельницький запевняє князя, що каратиме на горло тих, «хто би важився наперекір повтореній волі власній Нашій оружною рукою на добро В. Кн. Милости наміряться і йому яку-небудь шкоду вчинити замишляв. Крім того, не буде вже тієї сваволі і лихих намірів тому, що Ми, зокрема, упінули п. Полковника Київського (Ждановича), аби він Полку свого козаків, на залагах перебуваючи, надалі од таких насильств погамував».

Спираючись на таке співробітництво з українською шляхтою, Хмельницький розпочав у 1656 році окупацію козацькими військами Волині й Поділля, Полісся, Пінцини, Південної Білорусі, яка завершилася на початку 1658 року вже за гетьманування Івана Виговського. На думку В'ячеслава Липинського, процес повороту тогочасної спольщеної української шляхти до українського державного життя був надзвичайно важливою складовою «зрошення Української Нації зо всіх перед тим розбитих і розпоршених її частин», який «доходив до свого кінця в останньому році гетьманування Богдана Хмельницького».

На початку 1657 року до гетьманського двору в Чигирині прибуває власник величезних маєтностей на Волині підкоморій київський, староста овруцький і крем'янецький Юрій Немирич — репрезентант давнього заможного шляхетського роду, один із найбагатших магнатів в Україні. Немирич одержав блискучу освіту спочатку в аріанській академії в Ракові згодом в університетах Голландії, Оксфорді, Кембриджі й Парижі. З початком повстання він, як і більшість української непокозаченої шляхти, був змушений тікати з України. З часом Юрій Немирич виступає посередником між семигородським князем Юрієм II Ракочієм і Богданом Хмельницьким, а також бере найдіяльнішу участь у переговорах козацького гетьмана зі шведським королем. Значною мірою саме його діяльність справила величезний вплив на незалежність України як від Москви, так і від Польщі.

Важко уявити появу такої постаті в козацькому середовищі на початку повстання. Лише еволюція гетьманської політики, включення до Війська Запорозького державотворчих прошарків зробили козацтво національною аристократичною верствою. Аристократичний, консервативний характер шляхти західних і північно-західних земель, насамперед Волині, став опорою для широких політичних планів гетьмана. Шляхта, інтегрована в козацький стан, залишалася чи не єдиним носієм старої державної та національної традиції, вона створювала ґрунт для утвердження державних династично-монархічних планів Хмельницького.

НЕДОПОЛОНІЗОВАНИ

Після падіння Речі Посполитої більшість волинських територій опинилася у складі Російської імперії. Полонізація, яка, здавалося, охопила українське аристократичне середовище, виявилася не такою вже й глибокою. Яскравим свідченням цього був побут великопанських родин Волині, Поділля й Галичини, описаний у спогадах графа Михайла ▶

Тишкевича, відомого дипломата УНР, нащадка українського магнатського роду. У численних представників історичної української аристократії «національна історична традиція майже вигасла, але повна колонізація ще не наступила». У побуті панували стихійне козакофільство та своєрідна мода на українське. Так, у резиденції волинських князів Сангушків у Славуті можна було побачити багато українського побуту, зокрема надвірних бундуристів і торбаністів. Своєрідне козакофільство захопило таких відомих діячів першої половини XIX століття, як наполеонівський маршал князь Юзеф Понятовський, генерал Александр Потоцький і навіть мадам де Сталь, яка виявила зацікавлення українським козацьким танцем. Цей інтерес знайшов відображення і в європейському мистецтві тієї доби. Прикладом може бути портрет княгині Чарторийської з давнього аристократичного волинського роду у українському строї, виконаний відомим малярем Лепренсом. «Якась національна іскра тліла у потомках тих,—писав Михайло Тишкевич,—що колись цілою душею, мовою, піснею і побутом належали до свого народу і свого люду».

Українофільські симпатії нащадків історичної аристократії Волині, Поділля й Галичини, без сумніву, мають своїм корінням своєрідність політичного устрою Речі Посполитої після Люблінської унії. Як зазначав український історик В'ячеслав Зайкін, відтоді «головна вага й у праводавстві, й в інших найважливіших справах переноситься на соймиви, так що сойми, як кажуть деякі дослідники, стають неначе «конгресами», на котрих лише порозуміваються представники соймивів». На думку вченого, окремі землі, з яких склалася Річ Посполита, насамперед Волинь, Поділля, Брацлавщина, Київщина, ніби продовжують своє державоподібне існування до самого падіння Речі Посполитої. І коли «польські поступовці-централісти роблять спроби централізувати Річ Посполиту (Конституція 3 мая), проти них виступають «торговичани», майже виключно кресовці, котрі боронять при тім також певної окремішності «кресових» земель». Зайкін справедливо зауважував, що в ідеології Торговицької конфедерації, зокрема в одного з її лідерів—гетьмана польного коронного Северина Ржевуського, який мав посілості на Волині, «виразно бринять «руські» мотиви, що змушують їх виступати в обороні краєвих прав «руських» окраїн проти централізаційних реформ у Польщі».

«Руські» (українські) симпатії існували і в інших представників Ржевуських. Одним із них був Вацлав Ржевуський (1785–1831)—«козак Ревуха», теж пов'язаний із Волинню та Поділлям. Закоханий у козачину, він залюбки розмовляв українською мовою. Своім козакофільством сприяв поширенню «балагульства» серед дідичів на Правобережній Україні. Інший представник цієї родини—Генрик Ржевуський (1791–1866), автор популярних свого часу нарисів шляхетського побуту «Pamiętki Pana Seweryna Sorłicy», у яких виразно засвідчені симпатії автора до козацтва.

Посиленню інтересу до української проблеми багатьох європейських діячів сприяло українофільство Францишека Духінського (1817–1893), українця за походженням, соратника лідера польської аристократичної еміграції в Парижі, колонізованого волинського магната князя Адама

Чарторийського. Його спроба дати нову теорію походження слов'янських народів, яка виключала зі слов'янського контексту великоросів, була позитивно сприйнята рядом політиків, істориків і публіцистів у Франції. Серед них були Анрі Мартен, Шарль Деламар, Ішполіт Карно, які піднімали українське питання у французьких представницьких установах та перед громадською думкою Європи.

Зрештою, стихійне українофільство в колонізованих колах української шляхти створило ґрунт для першої серйозної громадсько-політичної акції її представників, пов'язаної з появою «хлопоманства» й знаменитою «Сповіддю» Володимира Антоновича. Причому «хлопоманство» не було винятково «наддніпрянським» явищем. Уже в середині XIX століття два брати графи Дідушицькі в Галичині одружилися із селянками, покинули шляхетське суспільство й займалися селянською працею.

Відкидаючи перебільшені звинувачення в колонізації на адресу української шляхти, В'ячеслав Липинський наголошував, що «ця верства залишалась, по суті, українською, як українською була в ті часи взагалі вся наша малосвідома й тільки тепер витворююча в собі новочасні форми національного життя сорокамільонна нація». Він справедливо зауважував, що «українською народною розговірною мовою володіють «спольщені» українці не сутірше від українців «свідомих».

На відміну від представників народницької історіографії, Липинський усвідомлював, що зі шляхетського середовища в різний період історії вийшов «цілий загін жертвених борців, покоління непоборних—скала, об котру замахи на цілковите

знищення України кінець-кінцем мусили розбитися й розвіятися». У XIX столітті представники лівобережної шляхти — «Котляревські й інші — з одного боку» і правобережної та галицької — «Чайковські, Осташевські та інші — з другого [...] вже під новочасне українське життя, що виросло з давніх традицій, кляли нові підвалини».

Традиційну прихильність до українства зберігав Євстахій Сангушко (1768—1844), великий дідич і промисловець, власник багатьох підприємств на Волині та Київщині. Роман Сангушко (1800—1881), син намісника Галичини Євстахія Сангушка за участь у повстанні 1830—1831 років засланий до Сибіру, але повернувся до родового гнізда Славути, де в резиденції магнатів панувала українська духовність (українські музики, співи, танці, мистецькі твори тощо).

«БАГАТО ОЗНАК СВОГО ЗОЛОТОГО ВІКУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ»

Тотальне несприйняття Україною імперських порядків, попри загальною лояльне ставлення до інституту російської монархії, констатувалося багатьма обсерваторами тодішньої української діяльності. «Я не знаходив у Малоросії жодної людини, з якою мені вдавалося розмовляти, прихильно до Росії налаштованої; у всіх панував дух опозиції, — писав про свої відвідини України в 1824 році генерал Александр Михайловський-Данілевський. — У них є прислів'я: «Він усім хороший, лише москаль». Така ненависть походила від порушення прав Малоросії, від упадку кредиту й промисловості, від збільшення податків, які в Малоросії спричинили повсюдну бідність, і від поганого облаштування судових місць, де совість була продажна». У такому самому дусі висловлювався німецький географ і мандрівник Йоганн Георг Коль, який у 1841 році відвідав Україну. «Неприятнь народу Малоросії до народу Великої Росії настільки сильна, що її можна назвати просто національною ненавистю, і це почуття протягом XVII століття скоріше зміцнилося, ніж ослабло, коли країну загарбала Московська імперія... — писав він. — Під час перших ста років після союзу Малоросія продовжувала мати своїх власних гетьманів і зберігала багато своїх стародавніх конституцій і привілеїв, але всі вони були зметені ретроградними реформами попереднього і теперішнього століття. Навіть слово «Малоросія» від 1837 року було скасовано, воно вже не зустрічається в офіційних документах». Водночас Коль висловив пророче переконання: «...Якщо одного дня колосальна Російська імперія розлетиться вщент, можна не сумніватися, що малоросіяни утворять окрему державу».

Німецький мандрівник зміг розгледіти те, що пізніше не хотіла бачити пануюча в українському суспільному русі XIX століття народницька інтелігенція. Він констатує, що українська шляхта зберігає «багато ознак свого золотого віку незалежності. У багатьох будинках можна побачити портрети Хмельницького, Мазепи, Скоропадського і Розумовського, які в різні часи були гетьманами, а рукописи, що розповідають про тамті дні, старанно зберігаються у скринях».

Водночас Коль помігив надзвичайно важливий фактор впливу дворянства на суспільне життя українців XIX століття. Він наголошує, що українці «мають свою власну мову, мають свої власні історичні спогади, рідко змішуються або беруть шлюб з московськими правителями... Можна сказати, що їх національне

коріння росте з провінційної знаті, яка проживає по селах і від якої походять усі великі політичні рухи».

Ця «провінційна знать», тобто українська дворянсько-шляхетська верства, разом із селянством стихійно зберігала мову, віру, звичаї, традиційні форми родинного та громадського життя. Тяглість цього процесу виявлялась упродовж усього XIX століття, аж до революційних потрясінь 1917—1921 років.

Незаангажоване спостереження реалій українського національного життя XIX століття, місця й ролі в ньому української шляхетської еліти перегукується з пізнішою оцінкою В'ячеславом Липинським «класу родових землевласників», їхнього внеску в громадсько-політичний і культурний рух в Україні. Як відомо, лідер українського консервативного руху гостро критикував націонал-демократів за намагання поставити українську аристократію поза рамки новітнього національного процесу. Він наголошував на величезній креативній ролі українського класу землевласників, які заклали «фундаменти під сучасне політичне й культурне відродження української нації».

Тісний і тривалий зв'язок української шляхти із селянством, багатий досвід господарської співпраці, які доповнювалися низкою спільних рис щоденного життя, побуту, породжували сподівання, що й «великоземельні», й «малоземельні» власники створять окрему політичну організацію та стануть самостійною потужною складовою українського руху. Однак цього не трапилося.

ЗНАЧНУ ЧАСТИНУ УКРАЇНСЬКОЇ ШЛЯХТИ ВІДЛЯКУВАВ СОЦІАЛЬНИЙ РАДИКАЛІЗМ НАРОДНИЦЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ, І ВОНА ЗАЛИШАЛАСЯ ПОЗА УКРАЇНСЬКИМ РУХОМ, ПРЕДСТАВЛЕНИМ «ГРОМАДАМИ», «ПРОСВІТАМИ»

Суспільно-політична позиція нащадків давньої козацько-старшинської та шляхетської верстви виявилася неоднозначною. Одна її частина взяла активну участь у процесах національного відродження, при цьому вона рідко зберігала в ньому свою соціальну ідентичність. Для більшості цей процес супроводжувався розривом із власним аристократичним середовищем, втратою класового самоусвідомлення. Опинившись у демократично-народницькому таборі, українські поміщицько-землевласницькі елементи сповідували властиве останньому безоглядне «народолобство», глорифікували стихію селянсько-козацьких повстань, гайдамаччину, скептично ставилися до державотворчих зусиль національної еліти (Володимир Антонович і «хлопомани», Микола Костомаров, Олександр Лазаревський та ін.).

Значну частину української шляхти відлякував соціальний радикалізм народницької (згодом соціалістичної) інтелігенції, і вона залишалася поза українським рухом, представленим «Громадами», «Просвітами». Водночас ця частина української шляхти взяла активну участь у діяльності земств, формуючи їхню національну орієнтацію. Загалом і ця консервативніша частина української аристократії зуміла зберегти національну ідентичність і затримати її до вирішальної фази національно-визвольних змагань у 1917—1921 роках. ■

Незлічені втрати

Станіслав Козлюк

Протягом війни на Донбасі знищено десятки підприємств і сотні будинків. Проте точну кількість втрачених історичних пам'яток не береться назвати ніхто

Археолог, який пішов воювати, розповідає: «Є один полігон, там артилеристи тренуються. І все б нічого, але, коли я побачив, у що вони стріляють, волосся дибки стало: мішенню для снарядів було давнє захоронення. Курган, по якому бозна скільки гатять різними калібрами».

І це лише один із прикладів якщо не знищення, то руйнації історичних пам'яток у результаті війни. Як з боку української армії, так і з боку сепаратистів. Скажімо, вже понад півтора року танки бойовиків розстрілюють Мергелеву гряду — одну з пам'яток. Адаже земляний насип є найзручнішою мішенню на кількадесят кілометрів навкруги. А це лишаються чорні археологи, мародерство тощо. І такі проблеми виникають не тільки з давніми захороненнями, а й із багатьма іншими пам'ятками: городищами, поселеннями та навіть музеями. Міністерство культури захистити історичну спадщину неспроможне, бо ж війна.

Від початку окупації Криму та війни на Донбасі Україна втратила орієнтовно 2 млн музейних предметів. Це широкий спектр експонатів: археологія, дорогоцінні речі, прикраси, художні витвори. За інформацією Мінкульту, на тимчасово окупованих територіях Україна лишила приблизно 70 музеїв: 35 у Криму й 35 у Донецькій і Луганській областях.

Логічно б у такому разі стала евакуація, але, пояснюють у міністерстві, Україна не має механізмів і планів для таких масштабних робіт.

«Операція з вивезення — це операція спецслужб. Проте якщо армія не може за квартал підійти до приміщення музею, то як ми можемо щось вивезти? Просто немає можливостей. Такий механізм був відпрацьований ще від часів СРСР. Як вивозити? Куди вивозити? Однак є одна проблема: вся евакуація передбачалася на схід. Адаже умовний ворог мав наступати із заходу. Коли ж почалися бойові дії, все, що ми мали на руках, — ці старі схеми», — пояснює Василь Рожко, начальник управління музейної справи та нормативно-методичного забезпечення переміщення культурних цінностей Міністерства культури. І додає, що зараз музейники намагаються впорядкувати бази даних і розібратися з музейними фондами.

«Стараємося навести лад, чого роками ніхто не робив. Скажімо, є постанова, що містить перелік музеїв, у яких зберігається державна частина музейного фонду. Але її 15 років не переглядали! Деякі музеї ліквідували, деякі змінилися. Тож розсилаємо запити на області, міністерства. Адаже багато музеїв підпорядковуються Міносвіти чи Академії наук, а не лише обласним адміністраціям. Сподіваюся, скоро ми створимо базу даних і загальна інформація буде у вільному доступі. На сьогодні вдалося опрацювати 2,5 тис. музеїв», — розповідає Рожко.

Не врятували. 8 снарядів вщент знищили 25 залів Донецького краєзнавчого музею

Він також зауважує, що міністерство в більшості випадків не має контакту з людьми на окупованих територіях. А працівники музеїв залякані. Щоправда, спершу зв'язок був. Так, навесні 2014-го Мінкульт звернувся до музеїв Донбасу з проханням перемістити частину предметів експозицій у фондосховища. Донецький художній музей саме так і вчинив. Завдяки цьому, коли на ватажків «ДНР» вчиняли замаху й у будівлі вибило вікна, жоден експонат не постраждав, оскільки експозиції були порожні. Водночас відомий приклад Донецького краєзнавчого музею, директор якого відмовився перенести предмети у фондосховище. Як наслідок — 8 снарядів знищили 25 із 29 його залів. Волонтери допомагали розбирати уламки й намагалися врятувати частину експозиції, проте більшість предметів, вважають у Мінкульті, втрачено.

«Був ще приклад Військово-історичного музею. Свого часу невідомі вивезли звідти всю зброю. Але є певні процедури, які зброя проходить перед тим, як потрапити на експозицію, щоб її не можна було використувувати за призначенням. Ми намагаємося зібрати інформацію про викрадені цінності. Принаймні на контрольованій Україною території», — розповів Рожко. Крім мародерства музейники стають жертвами інформаційної війни. Скажімо, на початку 2015 року російські медіа повідомили про «спецоперацію РФ» щодо «повернення» картин Шишкіна та Айвазовського з України в Крим. Проте, наголошують у Мінкульті, ці картини повернулися на український півострів ще до початку окупації.

«Маріупольський музей співпрацював із сімферопольським кілька років, брав картини для експозицій.

І ще до так званого референдуму й окупації в 2014-му повернув 52 картини. Серед них був один Шишкін та один Айвазовський. А Росія за рік зробила з цього подію: мовляв, із підкупом керівників міністерства повернули народне надбання», — каже Рожко.

Ще цікавіша історія сталася в травні 2015-го. Росіяни знову заявили про спецоперацію. Цього разу вони нібито «повернули» архів братів Стругацьких. Проте він, як переконають у Мінкультури, навіть не належав до музейних фондів і зберігався в Донецьку в друзів письменників. До того ж на момент вивезення архіву ні Донецьк, ні кордон українські військові не контролювали.

«Ми зараз крім обліку проводимо навчання й тренування музейників за міжнародною методикою. Є тренери, які навчалися за кордоном. Відпрацьовуємо ситуації від гасіння пожеж до облаштування фондосховищ за мінімальних втрат, щоб було що і як евакуювати. Важливо розуміти, що без опису евакуація неможлива. Це те саме, що мародерство. Бо коли армія евакуює великий музей, то ми не розберемося потім, що саме вивозили, і фактично цінності будуть втрачені», — кажуть у міністерстві.

Якщо музейні експонати можна полічити хоча б приблизно, то кількість археологічних пам'яток, які лишилися на окупованих територіях, невідома. Проблема навіть не у відсутності точного переліку. Про частину з них археологи можуть просто не знати.

Варто пояснити, що історичні пам'ятки поділяють на дві категорії: національного та місцевого значення. На кожну з них виписують два документи: паспорт та облікову картку. У другій інформація стисла, у першій розлогіша. Утім, для потрапляння до списку пам'яток вистачає лише картки. Також у супровідній документації мають бути акт технічного стану, історична довідка й фотофіксація з межами об'єкта.

Є також умовна третя категорія. До неї належать щойно виявлені об'єкти. Це не пам'ятки, але їх мають брати на облік місцеві органи влади й вносити до реєстру щойно виявлених об'єктів культурної спадщини.

Труднощі в тому, що через паперову бюрократію не кожна пам'ятка мала необхідну супровідну документацію. Скажімо, у 2015 році, за даними Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень, до реєстрів не внесена жодна нова пам'ятка. З чим це може бути пов'язано, в інституті не знають. Проте в більшості випадків оформлення документів випирається у фінансування. В НДІ пояснюють, що зараз в Україні є області, у яких кількість історичних пам'яток кардинально різниться. Але це не свідчить про те, що на Луганщині їх менше, ніж на Київщині чи Черкащині.

«Може банально не вистачати людей. Хоча брак грошей — це головне. Складно в деяких випадках зробити чіткий план із кордонами пам'ятки. Це завдання кадастру. Тобто необхідно замовити геодезиста. А на нього фінансування немає», — розповіли в НДІ.

І додали, що наразі не мають змоги моніторити ситуацію з пам'ятками в зоні бойових дій.

Окрема тема — пам'ятки на території полігонів та військових частин. Це режимні об'єкти, подеколи ще від часів СРСР. Відповідно археологів туди не допускали. Й археологічних пам'яток на тих територіях за документами немає. За словами вчених, у такому разі оформленням парерів мала б займатися місцева

влада. Археологи можуть лише дати поради, рекомендації тощо.

Працівники НДІ наголошують, що можуть внести свої пропозиції й стосовно роботи в зоні АТО, проте в цьому має бути зацікавлене Міністерство культури.

«Ми навіть потрапити в зону АТО не можемо. А якщо й потрапимо, то нас як туристів привезуть і щось покажуть. А там городища, поселення, кургани, архітектура, монументальне мистецтво. Якщо ви бачите будівлю, яку накрило «Градом», можна констатувати, що пам'ятка знищена. В археології такого немає. Територія ж не випалена цілком. І, не перекопавши певну зону, достовірно не скажеш, що об'єкт знищений. Максимум, що можна написати після поверхового огляду, — стан пам'ятки незадовільний. Але ми лопату в землю вставити не зможемо, доки не отримаємо дозволу. А це відкритий лист Інституту археології та дозвіл Мінкультури. Два документи. На тій території з відомих причин цим ніхто не займається», — пояснили в НДІ.

Археологи додають, що крім війни для історичних пам'яток є ще одна велика небезпека: через відсутність контролю в зоні АТО активізувалися чорні археологи. Причому як із українського боку, так і з боку сепаратистів. Учені зауважують, що від початку бойових дій в інтернеті на аукціонах побільшало археологічних знахідок. Це і речі побуту, і зброя, і прикраси. Проте точно встановити, звідки саме вони взялися, складно. Хіба що сам продавець чесно зізнається в походженні свого товару. Інтернет-аукціони системно ніхто не моніторить. А якби й моніторили, то багато запитань щодо механізму покарання порушників. Хто це робитиме і яким чином?

АРХЕОЛОГИ ДОДАЮТЬ, ЩО КРІМ ВІЙНИ ДЛЯ ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК Є ЩЕ ОДНА ВЕЛИКА НЕБЕЗПЕКА: ЧЕРЕЗ БРАК КОНТРОЛЮ В ЗОНІ АТО АКТИВІЗУВАЛИСЯ ЧОРНІ АРХЕОЛОГИ

Охороною об'єктів мала б займатися місцева влада. Точніше, управління культури при обласній адміністрації. Утім, учені не знають, чи працюють ці органи сьогодні на підконтрольних Україні територіях. Крім того, наголошують археологи, за два роки війни не було ратифіковано жодного документа про охорону культурної спадщини під час бойових дій.

«Ніхто не чекав війни. Але її вже два роки ніхто не чекає. В Україні немає законодавчої бази для цього. Навіть в останньому законопроекті на сайті Мінкульту жодного слова про охорону культурних пам'яток в умовах війни!» — скаржаться в НДІ.

Допомогти з вирішенням цієї проблеми могла б організація «Блакитний щит». Але через брак законодавства її робота на українських територіях, не виключено, буде ускладнена.

«У них цікавий досвід в Іраку. А поляки, які працюють у цій структурі, готові нам допомагати. За сприяння згаданої організації щось та врятували б. Вони були в Афганістані, у Сирії теж будуть. І це для України актуально. В ідеалі до них мали б звернутися з проханням про допомогу на рівні міністерства й уряду. Тоді це був би офіційний хід і так було б надійніше», — резюмували в НДІ. ■

Чи боротися за Україну

Віталій Рибак

Що кандидати на посаду президента США говорять про українсько-російську війну

За півроку до обрання нового президента Сполучених Штатів Америки передвиборчі перегони саме в розпалі. Кандидати від Демократичної та Республіканської партій борються за номінацію на всенародних виборах. Традиційно в їхніх програмах і публічних виступах велика увага приділяється зовнішній політиці. Ниніш-

ній президент Барак Обама залишає наступникові (або наступниці) непросту спадщину: це і загроза «Ісламської держави» та війна в Сирії, і війна на Донбасі та конфлікт із Росією. **Тиждень** дослідив, що говорять про Україну та конфлікт із Росією фаворити перегонів від обох партій: Гілларі Клінтон, Берні Сандерс, Дональд Трамп і Тед Круз. ■

ДЕМОКРАТИ

Гілларі Клінтон має найпринциповішу позицію з-поміж усіх чотирьох основних кандидатів. Ще до оголошення свого наміру балотуватися на посаду президента, від початку війни на Дон-

басі, вона не раз закликала Адміністрацію Обама приділяти більше уваги українському питанню й надавати більше військової та фінансової підтримки нашій державі.

Після старту передвиборчої кампанії пані Клінтон зробила цю тезу однією з ключових у своєму зовнішньополітичному блоці. Її позицію добре ілюструє цитата з інтерв'ю виданню Voice of America: «Ми повинні активніше підтримувати українську владу, оскільки вона намагається зробити перехід від непрофесійної, корупційної системи до такої, що діє відповідно до глобальних норм і правил... Це важкий, потенційно дуже небезпечний конфлікт, проте як українська армія, так і прості громадяни своєю боротьбою проти сепаратистів довели, що заслуговують на значно більшу підтримку, ніж ми надаємо зараз».

Свого часу пані Клінтон різко засуджувала анексію Криму й прямо звинувачувала Владіміра Путіна в катастрофі рейсу MH17. Вона також активно підтримує вступ Грузії та України до НАТО.

Активна участь у цьому конфлікті, на думку Гілларі Клінтон, важлива й для безпеки Сполучених Штатів. Передусім тому, що таким чином американці зможуть зупинити агресію Путіна, яку кандидатка у своїй програмі назвала однією із

загроз національній безпеці США. «Гілларі вже раніше виступала проти Путіна, і вона готова зробити це знову. Вона стане пліч-о-пліч із європейськими партнерами й допоможе їм позбутися залежності від російських енергоносіїв. Разом із партнерами Гілларі стримає російську агресію як у Європі, так і за її межами, а також змусить Путіна поплатитися за його дії», — читаємо в програмі кандидатки. Тут варто зауважити, що пані Клінтон справді найкраще з-поміж усіх кандидатів знає російського президента, адже не раз мала з ним справу з 2009 по 2013 рік, коли обіймала посаду державного секретаря США в Адміністрації Барака Обама.

«Соціаліст» **Берні Сандерс** має дещо обережнішу позицію та загалом приділяє українському питанню менше уваги. Він теж вважає Путіна загрозою, яку не можна ігнорувати, проте цілковито підтримує теперішню політику президента Обама (яка, будьмо відвертими, не надто ефективна для України) економічної боротьби проти РФ: уведення санкцій та замороження рахунків російських чиновників.

В ефірі суспільно-політичної програми «The EdShow» Сандерс виступив проти того, щоб надавати летальну зброю Україні. «Сила має застосовуватися лише тоді, коли немає жодних інших варіантів», — сказав він.

У присвяченій міжнародним відносинам частині виборчої програми Сандерса (яка міститься наприкінці, після довгого списку соціальних програм для Сполучених Штатів) його позиція сформульована дуже чітко: «Сенатор Сандерс вірить у те, що силу та величність нації визначає не кількість воєн, які вона може вести одночасно, а здатність вирішувати проблемні питання мирним шляхом». Він також не вважає війну на Донбасі ключовою загрозою, ставлячи її десь за «Ісламською державою» та Північною Кореєю. Крім того, Сандерс — противник розширення НАТО, оскільки вважає його «чорною дірою бюджету» та непотрібною провокацією Росії.

Гілларі Клінтон
49,2%

Берні Сандерс
39,2%

Дональд Трамп
34,7%

РЕСПУБЛІКАНЦІ

Якою є позиція одіозного **Дональда**

Трампа в українському питанні, не знає, мабуть, і сам Трамп. Його заяви стосовно російсько-українського конфлікту хоч і не суперечать одна одній, проте й не дають чіткого розуміння його намірів.

Варто пам'ятати, що пан Трамп був, є і буде бізнесменом. У своєму класичному стилі він різко критикував політику Обами, який пішов на конфлікт із Путіним, наголошуючи на тому, що коли сам Трамп стане президентом, то він із Путіним «знайде спільну мову». Не дивно, що такі слова дуже сподобалися самому Владімірові Путіну, який під час своєї щорічної пресконференції в грудні 2015-го назвав Трампа «лідером передвиборчих переговорів» і підтримав його кандидатуру. Під час поїздки до Шотландії разом із каналом CNN Дональд Трамп фактично спихнув українське питання на плечі Євросоюзу, висловившись у стилі «хрещеного батька» з відомого фільму. «Давайте я одразу проясню: Росія значно більшою мірою проблема Європи, а не наша. Європейці приходять до нас і кажуть: «Нам потрібна допомога, нам потрібна

допомога!», але вони те не мають на увазі. У них угоди з Росією, вони використовують російські енергоносії — ось що вони роблять. А ми, знаєте, у цій ситуації робимо з мухи слона».

Не дивно, що в передвиборчій програмі цього кандидата про українсько-російський конфлікт ані слова. Хоча він і підтримував санкції проти Росії, проте як власне дію — прояв сили Сполучених Штатів на міжнародній арені. Але, враховуючи Трамповий бізнесовий підхід до політики, Путін цілком може з ним домовитися про їх зняття.

Техаський сенатор **Тед Круз**, на відміну від свого опонента в боротьбі за номінацію від республіканців, цілковито підтримує Україну у війні проти Росії від самого її початку. Зокрема, сенатор Круз був одним із авторів та спонсорів резолюції Конгресу США H.R.4278 — «Акта на підтримку свободи в Україні», який авторизував позики та фінансову допомогу Україні.

Він також різко критикує політику Барака Обами. Під час торішньої Мюнхенської конференції з питань безпеки Круз сказав в інтерв'ю телеканалу ABC:

«Шлях, яким ми [США] зараз ідемо до врегулювання українсько-російського конфлікту, безглуздий. Ми повинні негайно надати українській армії зброю, щоб сміливі українські чоловіки та жінки могли захистити свою державу».

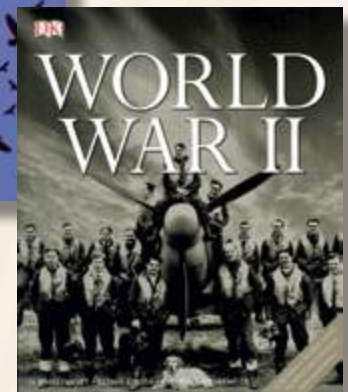
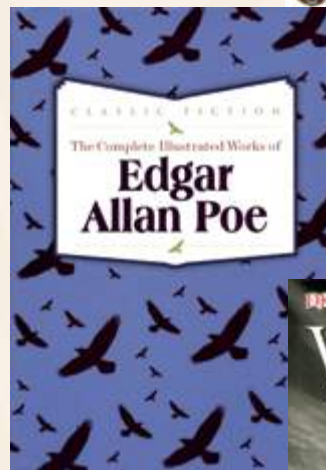
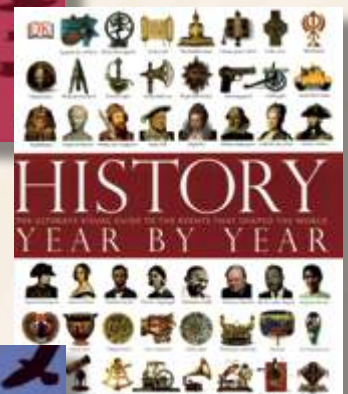
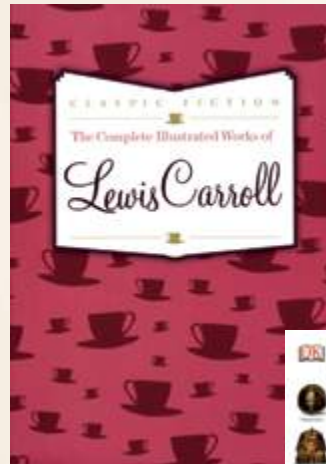
У глобальному контексті сенатор Круз виступає за тіснішу інтеграцію країн — членів НАТО та встановлення антибалістичних ракет у Польщі й Чехії. Він також планує боротися з енергетичною залежністю Європи від Росії, збільшивши експорт американського газу.

Тед Круз
19,4%

К Н И Г А Р Н Я

Привид Трампа

Алла Лазарева, Париж

Аналізуючи підготовку до президентських виборів у Сполучених Штатах, французьке експертне середовище переважно зосереджується на феномені Дональда Трампа, проєктуючи ситуацію на власні реалії

У легендарному Le Harry's Bar людно й гамірно. У найпопулярнішому американському барі Парижа, як і щовечора, мовлять американські канали, обговорюють тамтешніх кандидатів у президенти, відпочивають і гучно, аж до сварок, сперечаються, хто ж переможе на примейриз від республіканців: Тед Круз чи Дональд Трамп. Кандидатура від демократів великих сумнівів не викликає: завсідники бару ставлять на Гілларі Клінтон. «Вона має політичний досвід, зв'язки та харизму», — загалом студент Сорбонни Том, уродженець Пенсильванії.

Хлопець замовляє фірмовий коктейль із провокаційною назвою «Візьми мене з собою» та зауважує: «Трамп — то наша карма. Ми мусимо пройти через це чистилище, щоб одужати як політична нація». Яскраво-помаранчева рідина у склянці зникає швидко. «Коли Дональд повідомив про свій намір балотуватися на посаду президента, всі сміялися. Нині є з чого заплакати: цей клоун запросто зможе стати наступником Обами».

До розмови долучається Вірджині — стильна 40-річна жінка, фахівець із консалтингу. «Дональд Трамп зробив геніальну технологічну знахідку: він зумів адаптувати «лівацьку» тему нерівності до тривог правих, — припускає Вірджині. — Ніби й не секрет, що багато хто з представників середнього класу зовсім не користається з нинішньої економічної ситуації в Штатах. Усе це триває не один рік. Люди бояться за свої робочі місця, тривожаться через активну конкуренцію іноземних компаній, сублімують на зловісного мексиканця, який «сідає на голову й змушує годувати себе»... Усі ці розмови нібито кухонного рівня несподівано знаходять відгук у багатьох освічених та професійно реалізованих людей. Трамп зовсім не марно віддав стільки часу реаліті-шоу. Він бездоганно грає на підсвідомому. Нещодавно опитування часопису Washington Post засвідчило, що 59% виборців республіканців підтримують пропозицію Трампа щодо заборони на в'їзд нових іммігрантів-мусульман».

Понад 100 років Le Harry's Bar відіграє роль неофіційного дискусійного американського клубу в столиці Франції. Сюди заходив пропустити чарку Гемінгвей, навідувалися Скотт і Зельда Фіцджеральд, заглядали «на вогник» Коко Шанель... Культове місце, втім, не втрагало своєї первинної демократичності. «Наш членський квиток — це гасло «залиш корону вдома», — сміється кельнер. Тут можна запросто підсісти до столика до незнайомих людей і запитати: «То хто переможе, на вашу думку, Гілларі чи Берні?». Щоб достеменно

зрозуміти відповідь, бажано, щоправда, володіти англійською. Може статися і навпаки. Без жодних церемоній до вас долучається зграйка молодих людей і з місця в кар'єр запитує: «Напевне ж, двопартійна політична система Штатів починає вичерпувати себе. Що ви про це думаєте?».

Обговорюючи майбутні американські вибори, французька преса, так само як і паризькі американці, найбільше зосереджується на перспективах Дональда Трампа. Шпальти газет і журналів рясніють політичними портретами несподіваного фаворита перегонів, інтерв'ю з політологами про феномен мільярдера, який сам платить за свої вибори, аналітичними статтями, репортажами з-за океану про його зустрічі з виборцями й навіть замітками про... політичний туризм, до якого вдаються деякі оригінали, щоб побачити контроверсійного кандидата живцем. Американці ще тільки визначаються з кандидатами від двох найбільших партій, а матеріалів до теми у французькій пресі вже не бракує.

ПРОВОКАЦІЙНА УСПІШНІСТЬ ПОПУЛІСТСЬКИХ ЗАЯВ ТРАМПА НА ТЕМИ ІММІГРАЦІЇ ТА МУСУЛЬМАН СТРАШИТЬ ФРАНЦУЗІВ НАСАМПЕРЕД ПАРАЛЕЛЯМИ З ВЛАСНИМИ ПОЛІТИЧНИМИ РЕАЛІЯМИ

Провокаційна успішність популістських заяв Трампа на теми імміграції та мусульман страшить французів насамперед паралелями з власними політичними реаліями в перспективі близьких президентських виборів 2017 року. «Трамп використовує страхи білих робітників: щодо можливої втрати роботи, стосовно ідентичності, — пише щоденний часопис La Croix, — і пропонує їм радикальне спрощене рішення. Яке? Збудувати нездоланну стіну на кордоні з Мексикою, щоб унеможливити конкуренцію з боку латиноамериканських іммігрантів. Він не обтяжує себе деталями, як це зроби́ти. Програма вміщена в п'яти документах на трьох сторінках. Кожен може роздрукувати її з персонального сайту кандидата. Трамп хвалиться умінням вести переговори, і виборець йому повірить».

«Егоцентрич без вишуканих манер, настирливий і неполіткоректний, Трамп постає неначе ляпас інертному та неефективному політичному класу, — каже американка Мері-Ен, власниця однієї з художніх галерей у Парижі. — Трамп — це вирок класичному стилю американської політики,

який набив оскому в електорату. Це сигнал тривоги, що лунає не тільки над Америкою, а й над цілим західним світом». Стандартний розподіл на лівих і правих, чітко визначені коди поведінки, розписаний до нюансів протокол... Часом здається, що західні політики навчені діяти виключно в цій передбачуваній системі координат. Але сучасне життя залишає дедалі менше острівців, де гра відбувається за чітко визначеними правилами. І західні демократії, і решта світу все більше перетворюються на гігантську лабораторію з дуже нерівномірним економічним та політичним розвитком, але зі спільними викликами. Найкраще пристосовуються ті, хто не обтяжує себе моральними імперативами та академічними знаннями. Популісти — американські, французькі, українські — почуваються в глобалізованому політичному середовищі як риба у воді.

«Вибирати між Тедом Крузом і Дональдом Трампом — це визначатися між мотузкою та пістолетом», — написав лівий щоденний часопис *Le Monde*. Уявляючи на місці Обами 69-річного мільярдера з неприховано ксенофобськими поглядами, лівоцентристські преса та опінія Франції б'ють на сполох не лише через ідеологічні розбіжності з кандидатом від республіканців, хоч і вони, безперечно, є в оцінках аналітиків. Перспектива приходу до влади саме цього кандидата залишає без відповідей назрілі питання трансатлантичної зовнішньої політики та безпеки.

Імовірна перемога Трампа означатиме не тільки те, що американська нація здатна обрати лідером відносно освічену та не зовсім виховану людину. Проглядаються й гірші наслідки. Замінивши в Білому домі Обаму, який практично не цікавився Європою, Трамп муситиме задовольнити попит на сильного консервативного лідера, котрий не поступався б за рівнем Бушу-старшому. Чи має він для цього потенціал? «Потужна військова присутність у Китайському морі була б серйозним сигналом китайцям та іншим азійським народам світу, що Америка повертається», — читаємо на сайті Дональда Трампа.

Подібно до французьких популістських лідерів, Дональд Трамп закликає до «покращення відносин із Росією», не озираючись на тоталітарну природу режиму та загарбницькі війни, які ініціювала Москва. «Ладний посперечатися, що в мене склалися б чудові стосунки з Путіним», — проголосив він у ток-шоу телеканалу Fox News. Марін Ле Пен, Ніколя Саркозі, Жан-П'єр Шевенман, Філіп де Вільє та інші французькі популісти вже збудували теплі взаємини з господарем Кремля. Якщо Трамп прийде, а Саркозі повернеться до влади, вимальовується перспектива не дуже симпатичного трикутника: Париж — Вашингтон — Москва.

Це, звичайно, лише один зі сценаріїв. На щастя, є й інші, не такі катастрофічні. Скажімо, кандидатура колишнього прем'єра Алена Жуппе від французьких республіканців на президентських виборах 2017 року, а також перемога в США Гілларі Клінтон. Та й праймериз ще не відбулися ані в Сполучених Штатах, ані у Франції. Демократія, попри всі недосконалості, завжди залишає місце сюрпризам. І не тільки поганим.

Дебати в Старому світі. Le Harry's Bar у Парижі — місце найзапекліших суперечок про американські вибори

Французький тижневик *Le Point* оприлюднив сьогодні невеликий портрет Гілларі, прогнозуючи їй перемогу в праймериз демократів. «Так чи інакше, а більше немає за кого голосувати», — цитує журнал короля моди Карла Лагерфельда, який публічно підтримав колишнього держсекретаря США. Сама культура попереднього відбору, спочатку на рівні політичної партії, тривалий час вважалася додатковою гарантією демократичності виборчого процесу в Штатах. Коментуючи несподіваний успіх Трампа, паризькі американці припускають, що цей параметр стає недостатнім і на часі, можливо, перехід до ширшої багатопартійності в Америці.

Разом із тим французи тільки вчаться вибирати партійного кандидата не кулуарно, а голосуванням активістів. Якщо соціалісти більш-менш визначилися з процедурою, то в стані французьких республіканців досі немає впевненості, що праймериз відбудеться. Запровадження конкурсних виборів кандидата гальмує, зокрема, друг Путіна — голова партії Ніколя Саркозі. Чомусь і не дивно. Авторитарний приклад, кажуть, заразливий.

Популістська спокуса, яку втілює американський кандидат Дональд Трамп, дедалі більше спонукає аналітиків до аналогій із Німеччиною 1930-х років. До порівнянь вдається і американська, і французька преса, наголошуючи, що свого часу Гітлер прийшов до влади демократичним шляхом. Російська загроза натомість у чітких паралелях промальовується не так часто. Стримувальним фактором, вочевидь, є ядерна кнопка в розпорядженні Кремля. «Ніхто не хоче відкритої війни з Росією», — часто чую вибачні інтонації від французьких приятелів. Але війна вже йде. Гібридна та нещадна. Одним із її виявів є, зокрема, той успіх популізму, що так непокоїть і страшить західну публіку безрадісними перспективами. ■

Трюдоманія-2

Чи вдасться новому прем'єр-міністрові конвертувати свою популярність у політичний вплив?

Після того як Джастін Трюдо повернув Ліберальну партію до влади в жовтні 2015 року, він побував на шпальтах глянцевого журналу на кшталт Vanity Fair і Vogue; Hello вийшов із цілим розворотом фотографій його дружини та дітей. А 10 березня в нього урочистий обід із Бараком Обамою в Білому домі, і це перший такий візит канадського лідера за 19 років. «Я не пригадую жодного канадського політика, який привергав би стільки уваги в Сполучених Штатах», — каже Лора Довсон з Інституту Канади при Центрі Вудро Вільсона (Вашингтон).

Своєю популярністю Трюдо завдячує не тільки гламурним журналам. Він змінив на посаді різкого консерватора Стівена Гарпера, який упродовж 10 років у кріслі прем'єр-міністра провадив ідеологічно заряджену зовнішню політику, що розходилася з канадською традицією мультилатералізму. За його каденції напруженими були відносини зі США, хоча вони, поза сумнівом, найважливіші для Канади. Тера Трюдо змінює похмуру гримасу країни на усмішку. Він особисто привітав частину з 25 тис. сирійських біженців, яких погодилася прийняти Канада. Такі жести воскрешають трюдоманію часів урядування Джастінового батька П'єра Трюдо, блискучого лідера Канади в 1960–1980-х. «Але як нам перетворити популярність на вплив?» — розмірковує Довсон.

Відповідь Трюдо: поверненням Канади до її дипломатичних традицій. Це десята за величиною економіка світу. Але за військовою могутністю країна відстає. Історично Канада намагалася підкріпити свою скромну потугу через міжнародні майданчики, як-от ООН і Британська співдружність націй. Гарпер зневажливо називав їх «говорильнями» для депозитних режимів. Він відмовився підтримати світову угоду про боротьбу зі змінами клімату (або провадити переконливу політику в цій царині в Канаді).

Але сьогодні співпраця знову в моді, каже новий міністр закордонних справ Канади Стефан Діон. Прем'єр Трюдо доручив йому своїм «листом-мандатом» відновити активну роботу через ООН. Підписав світову кліматичну угоду, яка укладена в Парижі в грудні минулого року. А 3 березня зустрівся з 13 лідерами провінцій і територій Канади, щоб обговорити національну стратегію стосовно клімату. Понад те, разом з Обамою він, цілком можливо, оголосить ініціативу в боротьбі зі змінами клімату.

Трюдо має намір відновити дипломатичні відносини з Іраном і поживати зв'язки між Канадою та Мексикою вкупі зі Сполученими Штатами в межах угоди про Північноамериканську зону вільної торгівлі. Він пообіцяв скасувати візовий режим для мексиканців — Канада запровадила його 2009 року для обмеження напливу шукачів притулку — і відтоді постійно тримає двосторонні відносини в напруженні.

Однак Трюдо не згоратиме всіх аспектів політики Гарпера. Цілком імовірно, Канада ратифікує уго-

ФОТО: REUTERS

ду про зону вільної торгівлі з Європейським Союзом, про яку домовлявся попередній прем'єр. Вона може вступити й до Транстихоокеанського торгово-інвестиційного партнерства, що об'єднає низку азійських та американських держав. «Ми не маємо змінювати все», — сказав у недавньому виступі Діон.

Якщо Трюдо й Обама поладнають між собою, це вже буде неабиякою зміною. Напередодні урочисто-го обіду двоє політиків, які поділяють любов до спорту, вже встигли нажартуватися про те, чия хокейна команда краща. Обама спокійно сприйняв рішення Трюдо повернути додому шість канадських винищувачів, задіяних в операціях проти «Ісламської держави» під проводом США. Натомість Канада збільшить гуманітарну допомогу й чисельність військових консультантів для іракських курдів.

Крім того, є ще торгівля й податки. У Сполучені Штати Канада спрямовує три чверті свого товарного експорту, а звідти завозить дві третини імпорту. Але умови для взаємної комерції можуть бути ще більш вільними, ніж сьогодні. Лібералізація має відбуватися в межах програми «виходу за кордони», однак вона наткнулася на перешкоду: сторони не можуть дійти згоди щодо закону про діяльність американських чиновників, які здійснюватимуть попередню перевірку канадських товарів до їх ввезення в США. Крім того, може загостритися конфлікт між двома країнами з приводу канадської деревини хвойних порід: на думку американців, цей сектор Канада субсидує. Остання, своєю чергою, не погоджується із законом Сполучених Штатів, який вимагає від тамтешніх банків надавати відповідним органам інформацію про рахунки експатріантів. Але головна загроза для канадсько-американських відносин криється зовсім не в тонкощах застільної бесіди в Білому домі. Вона йде від язика того «короля нерухомості», який хоче зайняти президентський офіс після Обами. ■

Історія та пропаганда

Ярослав Пешек

Хто не знає історії—вірять пропаганді. Обмін досвідом між країнами, зокрема тими, в історії яких чимало спільного,—важливе джерело інформації та шанс уникнути багатьох проблем. Недарма кажуть: «Не винаходь велосипеда, це вже зробили до тебе!».

Я пригадав цю стару мудрість понад місяць тому, коли в Чехії відбувалася пам'ятна акція, приурочена подіям 97-річної давності. У січні 1919-го, через місяць після закінчення Першої світової війни та офіційного заснування Чехословацької Республіки, спалахнув збройний конфлікт між Варшавою та Прагою.

На Паризькій мирній конференції 1919 року переможці—Велика Британія, Франція та США—підтримали створення держави двох народів в історичних кордонах Чеського королівства. До неї ввійшли території Богемії, Моравії і так званої Австрійської Силезії. Поляки не бажали змиритися з установленням нових кордонів, аргументуючи свою думку тим, що понад половина населення спірного регіону, прилеглого до міста Тешин, розмовляє по-їхньому. Чехи, своєю чергою, стверджували, що більшість польськомовного населення переселилася туди незадовго до початку Першої світової війни, бо там їй пощастило знайти робочі місця в шахтах і промисловості. Варшава сприйняла захоплення цієї території як боротьбу за національне самовизначення і ввела війська. Поляки почали насаджувати свої органи влади, освіту, суди, пошту тощо. Вилилося все це в рішення їхнього уряду провести в Тешинському районі вибори до Сейму.

Прага відреагувала швидко. На засіданні уряду за участю президента Томаша Гарріґа Масарика було ухвалено рішення про окупацію спірної

території чехословацькими військами, щоб витіснити супротивника за визнані міжнародною спільнотою кордони республіки.

Бойові дії розпочалися 23 січня 1919-го. Відзначилися вони слабкістю військ з обох сторін. Польська армія саме була задіяна на Східній Галичині, а чехи нетерпляче очікували повернення своїх солдатів з італійського фронту. Збройний конфлікт, який тривав сім днів, нарешті закінчився витісненням поляків за Віслу, а під тиском представників держав Антанти від обох сторін вдалося добитися підписання перемир'я. Втрати Чехословаччини—53, Польщі—95 убитих, в обох сторін сотні поранених.

Депо пізніше в бельгійському містечку Спа зустрілися послі від держав-переможців і запропонували розділити спірну територію надвоє. На польську (східну) частину площею приблизно 1 тис. км² і чехословацьку (західну) площею 1,3 тис. км². Новий кордон мав проходити річкою Ольша, перепо-

97 РОКІВ ТОМУ ПОЛІТИКИ ДУЖЕ ДОБРЕ УСВІДОМЛЮВАЛИ: АГРЕСОРОВІ, ЯКИЙ ПОРУШУЄ МІЖНАРОДНІ УГОДИ Й ПОРЯДОК, НЕ МОЖНА ЙТИ НА ПОСТУПКИ

ловинивши Тешин. Розмежованим, як ми знаємо, він залишається й сьогодні.

Отака історія одного не надто кривавого протистояння на порубіжжі, котре для нас стало вже зовсім туманною подією. Проте інші народи й сьогодні мають такі конфлікти, а нам не лишається нічого, як порадити їм більше вчитися на прикладах із минулого сусідніх країн та дружніх націй.

Тоді, 97 років тому, було встановлено: якщо нова держава не здатна захистити свої кордони та з міжнародною підтримкою підтвердити свій суверенітет, у неї немає жодних шансів на існування. І тогочасні найвищі політики дуже добре усвідомлювали: агресорові, який порушує міжнародні угоди й порядок, не можна йти на поступки. У правильності цієї думки Європа переконалася вже через 20 років, коли представники Великої Британії, Франції та США підлестили німецькому експансіоністові, сподіваючись, що він заспокоїться. Радянський Союз навіть підписав із ним угоду й долучився до відбирання територій інших європейських країн.

Європейські народи жахливо поплавилися за такі наївність і цинізм. Тож нам треба зробити все можливе, щоб помилки минулого не повторювалися. ■

Польська сторона має інакше трактування конфлікту. Воно полягає в тому, що 1918 року влада двох держав розділила Тешинську Силезію здебільшого за національним принципом: території, де мешкали переважно поляки, мали належати до Польщі, а де чехи, — до Чехословаччини. З польського погляду таке розмежування було виправдане й економічними та історичними причинами. 28 листопада 1919-го офіційна Варшава оголосила вибори до Сейму і включила до областей, які мали голосувати, зокрема, спірні території Тешинської Силезії. Волевиявлення, призначене на січень, могло стати де-факто референдумом, де поляки підтвердили б належність до Польщі. Під цим приводом до східної частини регіону було введено польську армію, яка мала гарантувати безпеку виборів. На думку польських істориків, це (на тлі ослабленості їхньої держави війною в Україні, Великопольського повстання й загрози конфлікту з більшовиками) дало привід Празі розірвати домовленість про демаркацію від 5 листопада й почати готуватися до воєнної кампанії, бо чехи не хотіли допустити такого голосування. Кульмінацією, власне, й стало 23 січня 1919 року.

Лояльні серцем

Парламент КНР незабаром збереться на обговорення нового п'ятирічного плану для економіки. Але китайське керівництво більше переймається тим, чи втримається воно у своїх кріслах

З усією помпою, церемоніями й заходами безпеки на випадок небажаних протестів, як водиться в таких ситуаціях, 5 березня відкрилося щорічне засідання показушного законодавчого органу Китаю — Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП). На порядку денному незвичайно важливе питання: обговорення (і неминуче схвалення) плану економічного розвитку країни на наступні п'ять років. Це фактично готовий рецепт запобігання стагнації другої за розмірами економіки світу, який готує Комуністична партія. Але багато слуг народу на цій сесії перейматимуться нагальнішим: власними кріслами. Адже наближається найбільша за п'ять років ротація

керівних кадрів усіх рівнів Компартії. Процес передбачає заміщення сотень тисяч начальників та їхніх співробітників від селищних парткомів до державних підприємств. А це, своєю чергою, вплине на цілу низку інших призначень: партбоси на кожному рівні іноді дістають одночасно ще деякі посади: мера міста, директора заводу чи — у випадку генерального секретаря КПК Сі Цзіньпіна (це його основне крісло) — здебільшого церемоніальну роль голови КНР.

Апогею затяжний процес сягне наприкінці 2017 року, коли великі зміни відбудуться в партійній верхівці. У відставку підуть п'ять-сім нішніх членів постійного комітету політбюро. Єдині, хто в цьому органі майже напевне зоста-

ФОТО: REUTERS

Кінцева зупинка. Для третини членів політбюро КПК цей з'їзд стане останнім

нутья незмінними, — сам Сі Цзіньпін і прем'єр-міністр Лі Кецянь. 6 із 18 рядових членів мають вийти на пенсію.

Ці заміщення у верхах і низах матимуть вирішальне значення для успіху політичних кроків Сі Цзіньпіна протягом того часу, що залишився йому у владі. Обраний 2012 року генеральним секретарем, він дістав у спадок партійну бюрократичну машину, укомплектовану на найвищих рівнях призначеннями його двох попередників (Гу Цзіньтао, а перед ним Цзян Цземіня), а на нижчих рівнях чиновниками, звичними керувати на місцях так, як того вимагали пріоритети Гу Цзіньтао. Майбутня ротація дає Сі Цзіньпіну нагоду порозставляти на різних щаблях партійної ієрархії лояльні кадри.

Такий п'ятирічний цикл невизначеності й пов'язаного з нею напруження задає робочий ритм китайській бюрократії ще з 1980-х років, коли в країні запровадили ліміт перебування на більшості керівних посад: максимум двічі. «Да гуаньцзе», чи то пак «великі перестановки» кадрів, відбуваються невдовзі до й відразу після кожного партійного з'їзду, який скликають раз на п'ять років. Наступний, XIX, відбудеться наприкінці 2017-го (не плутати з ВЗНП, які не мають стосунку до партійних справ).

Сі Цзіньпін обійняв нинішню посаду відразу після XVIII з'їзду. У партії він також підпадає під обмеження перебування на посаді двома термінами. Тому XIX з'їзд буде вирішальним для зміцнення його влади. Підготовкою до XVIII з'їзду займався Гу Цзіньтао (разом із Цзян Цземінем, завжди готовим допомогти, навіть і після відставки). А вже організаційна робота перед XIX з'їздом уперше дасть Сі Цзіньпінові нагоду сказати своє вирішальне слово у справі призначення такої великої кількості чиновників. Востаннє до відставки на XX з'їзді у 2022 році (принаймні якщо він планує піти на відпочинок).

Сам Сі Цзіньпін займатиметься лише найважливішими кадровими перестановками; за більшістю з них рішення прийматимуться в усемогутньому й надзвичайно таємному організаційному відділі партії за його вказівками. Очевидно, від кандидатів вимагатиметься непохитна відданість Сі Цзіньпіну. За останні тижні кілька лідерів регіональних осередків уже встигли назвати його «серцевиною» партійного керівництва, хоча від цього слова давно відмовилися на користь термінології, котра вказує на більш колективний стиль управління. А Сі Цзіньпін, схоже, не боїться виступити в ролі видатного вождя.

КОМУ НАГОРУ?

Під час Всекитайських зборів народних представників, які зазвичай тривають близько 10 днів, закордонні журналісти матимуть рідкісну нагоду побачити керівників провінційних партійних організацій, яких, імовірно, після XIX з'їзду зроблять членами політбюро (ЗМІ допускають до численних засідань, на яких групи делегатів від провінцій на різні лади ретранслюють лінію КПК). Але поки що зовсім не зрозуміло, кого з них (якщо взагалі когось) обрав Сі Цзіньпін на заміну собі й Лі Кецяню після з'їзду 2022-го. На

аналогічному етапі 10 років тому розмови про Сі Цзіньпіна й Лі Кецяня (обидва керівники провінційних партійних організацій) як про фаворитів у перегонах претендентів уже були.

Сьогодні умови для конкуренції, схоже, більш рівні. Серед можливих кандидатів на топ-посади в Китаї — секретар партійної організації провінції Гуандун Гу Чуньгуа та його колега з міста Чунцин Сунь Чженцай. Але на заваді їм може стати той факт, що вони не мають тісних зв'язків із Сі Цзіньпіном. Інші претенденти — Чень Мін'єр, секретар партійної організації провінції Гуйчжоу (колись працював разом із Сі Цзіньпіном) та різноманітні чиновники із центрального керівництва, серед яких Дін Сюєсянь (головне управління ЦК Компартії) та Чжун Шаоюнь (Центральна військова рада КПК, яку очолює Сі Цзіньпін).

НАБЛИЖАЄТЬСЯ НАЙБІЛЬША ЗА П'ЯТЬ РОКІВ РОТАЦІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ УСІХ РІВНІВ КОМПАРТІЇ. ВОНА ПЕРЕДБАЧАЄ ЗАМІЩЕННЯ СОТЕНЬ ТИСЯЧ НАЧАЛЬНИКІВ ТА ЇХНІХ СПІВРОБІТНИКІВ ВІД СЕЛИЩНИХ ПАРТКОМІВ ДО ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ще одна зміна за десятиліття, котре минуло: нині ходять чутки, що Сі Цзіньпін може знехтувати усталеним порядком і залишитися при владі після 2022 року. Але якщо це й так, то боротьба за найвищі посади від цього не послабилася. Спровоковане нею сум'яття серед підлеглих сповільнює впровадження ринково орієнтованих реформ, обіцяних Сі Цзіньпіном. Про це говорить Чунг'ї Фен, ад'юнкт-професор Технологічного університету в Сідней (Австралія). Те саме стосується його антикорупційної кампанії. Чиновники зі страху, що суперники звинуватять їх у хабарництві, вважають за краще сидіти тихо й не братися за проекти, пов'язані з великими коштами. Пей Мін'єр, професор політології з американського Клермонтського коледжу Маккенні, вважає, що китайська бюрократія «паралізована від страху». Організаційний відділ ЦК КПК вишукує всіх потенційних «переносників зарази», здатних інфікувати звичкою до корупції інші відомства, з якими вони контактують.

Є одна якість, яка може допомогти кандидатам на підвищення: цілковита обізнаність із комуністичними канонами. Останніми днями офіційна преса активно поширює невідомий маоїстський текст під назвою «Робочі методи партійних комітетів», уперше надрукований 1949 року. Сі Цзіньпін наказав чиновникам проштудіювати цей трактат, який містить (метафоричний) наказ партійним керівникам «навчитися грати на роялі». Це означає, як пояснює Мао, що вони повинні займатися геть усім, мов той піаніст, котрий виконує музику десятьма пальцями. Їм не слід «приділяти всю увагу кільком питанням, забувши про інші». Цей постулат може стати в пригоді й самому Сі Цзіньпіну, адже в нього попереду не лише кадрові зміни, а й нагальні економічні проблеми. ■

Пасивна енергія

Зміни в принципі функціонування WiFi можуть спростити комунікацію між пристроями

Багато пророків від інформаційних технологій вважають, що наступним проривом у галузі стане інтернет речей. Він, як сподіваються, забезпечить комунікацію між об'єктами, до котрих раніше не дотягувалися щупальці IT. У результаті ваш диван зможе надіслати вам сигнал на телефон про те, що ви забули вдома гаманець. А холодильник — замовити продукти без запрограмованого переліку того, що треба купити. Але це означає, що в диван, гаманець, холодильник і телефон треба буде вмонтувати чипи, аби вони змогли комунікувати з рештою світу. Для цього чипам щонайменше знадобиться живлення.

Іноді його можна буде діставати з електромережі або від батареї. Однак це не завжди зручно. Шайям Голлакота та його колеги з Університету Джорджа Вашингтона в Сіетлі гадають, що частково знайшли вирішення проблеми. Вони пропонують конфігурувати чипи так, щоб вони майже не потребували енергії для з'єднання з іншими об'єктами.

Здебільшого принцип роботи інтернету речей уявляється так: чипи в диванах, гаманцях, холодильниках тощо з'єднуюватимуться за допомогою технологій на кшталт WiFi та Bluetooth безпосередньо на коротких відстанях або через базові станції, під'єднані до зовнішнього світу, на довгих. Традиційний чип може передавати сигнал через WiFi за двох умов. Він має генерувати вузькосмугову хвилю, а крім того закладати в неї цифровий сигнал, що його здатен прочитати пристрій-отримувач. Згідно

із законом Мура компоненти, відповідальні за закладання сигналу, останніх кілька десятиліть ставали дедалі менш енергоємними. А от ті, що відповідали за генерування хвиль, — ні.

Голлакота та його команда подумали, що повинна існувати можливість розділити функції створення хвиль і закладання в них цифрової інформації, тобто аналогову та цифрову частини схеми. Вони розробили систему, до якої належить центральний трансмітер (може бути вбудований у WiFi-роутер): він транслює чисту хвилю. Нові чипи, розроблені командою Голлакоти, закладають бінарні дані у цю хвилю способом їх відбивання (у випадку одиниць) або поглинання (нулів). Відбивання або поглинання чипом сигналу залежить від того, чи заземлена його антена. Ця функція, своєю чергою, контролюється простим комутатором.

Якщо чип сам не продукує власних хвиль, то він споживає у 10 тис. разів менше енергії, а комутатор потребує мізерної кількості струму. Прототипи Голлакоти поки працюють на батареях, але необхідний для комутатора струм можна діставати від частини хвилі-передатчика, яка поглинається.

Чипи в цій системі, котру Голлакота планує продемонструвати 17 березня на Симпозіумі з розробки та реалізації мережевих систем USENIX у Санта-Кларі (Каліфорнія), як стверджує автор новинки, транслюють дані зі швидкістю до 11 Мбіт/с на смартфони чи ноутбуки більш ніж на 30 м (100 футів), зокрема й крізь стіни. Це поки що гірше за стандартний WiFi, але вдвіть краще за енергозберігаючий Bluetooth, який наразі є найбільш поширеним засобом передачі інформації в інтернеті речей.

**АБИ ДИВАН, ХОЛОДИЛЬНИК І ТЕЛЕФОН
ЗМОГЛИ КОМУНІКУВАТИ З РЕШТОЮ СВІТУ,
В НИХ ТРЕБА БУДЕ ВМОНТУВАТИ ЧИПИ
І ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЇХ ЖИВЛЕННЯМ**

Голлакота допоміг створити компанію Jeeva Wireless, яка має комерціалізувати його дослідження. Він прогнозує, що WiFi-чипи — так їх називає — вийдуть у виробництво менш ніж за два роки. Винахідник сподівається, що врешті-решт концепцію централізованого генерування хвиль-передатчиків, яка лежить в основі розробки, можна буде адаптувати під мобільні телефони. Це означатиме, що базова станція генеруватиме хвилю-передатчик, а користувачі телефонів дзвонитимуть, надсилатимуть повідомлення й під'єднуюватимуться до інтернету без необхідності постійно перезаряджати мобільні пристрої. ■

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

К Н И Г А Р Н Я

14–19 березня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

14 березня, 18:30 — проєкт «Війна». Зустріч з Оксаною Романів та Оленою Максименко.

16 березня, 18:30 — круглий стіл «Зомбівські безчинства в сучасній культурі» від видавництва «Основи».

Учасники: Ростислав Семків, Роксоляна Свято, Олена Любенко, Ваню Крюгер, Оксана Щур.

17 березня, 18:30 — презентація книжки Яреми Фридрака «Біла каплиця». Спільно з видавництвом «Ярославів Вал».

Львів (просп. Свободи, 7):

14 березня, 18:30 — розмова з о. Богданом Прахом та Ігорем Калинцем «УГКЦ у підпіллі: історія священників і мирян».

15 березня, 18:00 — лекція Богдана Тихолоза «Відомий і невідомий Шевченко».

Спільно з ГО «Фундація Регіональних Ініціатив».

16 березня, 18:30 — розмова філософів Павла Бартусяка та Володимира Олінкевича «Відчуття Ф. С. Фіцджеральда і Г. Міллера в сенсах філософського постмодерну Франції».

17 березня, 18:30 — проєкт «Війна».

Розмова з медиком-добровольцем Олександром Бурієм.

18 березня, 18:30 — презентація антології письменницьких голосів «REСвізити».

Спільно з Видавництвом Старого Лева.

19 березня, 12:00/13:30 — заняття з польської мови для дітей 5–11 років. Спільно з Центром розвитку дитини і сім'ї Family School.

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

15 березня, 18:30 — перегляд фільму «Кримські стежки» (режисер Вінсент Мун, Франція). Спільно з агенцією «АртПоле».

16 березня, 18:30 — презентація книжки «Текс-ТИ-ЛЬ & Libido» Лесі Мудрак. Спільно з видавництвом «Самміт-книга».

17 березня, 19:00 — Чеський четвер. Перегляд фільму «Яма» (режисер Іржі Стейскал, 2014).

Спільно з Чеським центром.

18 березня, 18:30 — презентація книжки «Плисти проти течії». Презентує культурний центр «Новий Акрополь».

19 березня, 13:00 — дитяча субота. Як читати книжки та усе запам'ятовувати? Для дітей віком 8+.

Харків (вул. Сумська, 3):

15 березня, 18:30 — лекція на тему «Договір як засіб маніпуляції, або Банки починають і виграють». Лектор Жанна Вікторівна Завальна, доктор юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Спільно з ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

16 березня, 18:30 — перегляд фільму французького режисера Вінсента Муна «Кримські стежки». Спільно з мистецькою агенцією «АртПоле».

17 березня, 15:00 — автограф-сесія соліста гурту «Ріапобой» Дмитра Шурова.

18 березня, 19:00 — розмова на тему «Комунікація та її роль у нашому житті». Модератор Анастасія Ковтуненко — спікер проєкту «World Around Us» (British Council Ukraine). Англійською мовою без перекладу.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

14 березня, 18:00 — презентація книжки Валерія Макеєва «100 днів полону, або Позивний 911» за участю автора. Спільно з видавництвом «Фоліо».

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

15 березня, 18:00 — презентація антології літературної студії «Сім Герц» «с(Ш)тіль». Спільно з видавництвом «Крок».

17 березня, 18:00 — засідання дискусійного клубу «А що читаєш ти?».

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

17 березня, 18:30 — перегляд фільму французького режисера Вінсента Муна «Кримські стежки». Спільно з мистецькою агенцією «АртПоле».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

15 березня, 18:00 — перегляд фільму французького режисера Вінсента Муна «Кримські стежки». Спільно з мистецькою агенцією «АртПоле».

17 березня, 18:00 — ЛІТСТУДІЯ. Керівник Наталя Ткачик.

18 березня, 18:00 — презентація гостросюжетного роману Христини Сирової та Тараса Квітика «Бачу сни». Спільно з видавництвом «Крок».

Інформаційний партнер

УКРАЇНСЬКИЙ
Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Євген Сивокінь:

«Українська анімація окрім діснеївської школи бачила ще й гротескову, ґрунтовану на західній карикатурі традицію»

Метр української анімації Євген Сивокінь розповів *Тижню* про мультфільми як недитяче мистецтво, про долю славнозвісних стрічок із серії «Все про козаків» і про те, як повернути вітчизняне анімаційне кіно на наші екрани.

Згідно зі сталим переконанням анімаційні стрічки існують здебільшого для дітей. Чи позиціонуйте себе як автора дитячих кінотворів?

— Загальний стереотип глядача: мультики — це для малюків. Знаю, що в деяких країнах є градація за віком: кінокартини для аудиторії віком до одного року, від одного до шести, від шести до дванадцяти й далі. Я не зробив жодного анімаційного фільму суто для дитлашні. Для дорослих і дітей зняв дві картини. Мені зручніше розмовляти з дорослим глядачем на одному рівні. Для малят важко робити мультфільми, писати прозу й вірші: треба знати їхню психологію, мати окремий талант. А з дорослими не мусиш опускатися навколішки й дивитися вгору.

Що характеризує українську анімаційну традицію? Чи взяла вона щось від технологій, які розробив і використав Волт Дісней?

— Перший фільм, який я подививсь у житті, чотирирічним, був саме діснеївський «Троє поросят». Уже школярем переглянув трофейних «Бембі» та «Білосніжку». Волт Дісней першим притягнув глядача до кінозали на анімацію. Його дебютний повнометражний мультфільм «Білосніжка», який вийшов на екрани у 1938-му, коштував \$1 млн. Тоді це була зовсім божевільна сума. Йому довірили, мовляв, ти ніколи не повернеш витраченого. Коли 1975 року в кінотеатрах Парижа вирішили знову показати «Білосніжку» та «Бембі», на сеанси стояли черги. Окрім того, саме він започаткував анімаційну технологію за зразком заводів Форда: фільм створювали головні художники, а також перші, другі й треті асистенти, які могли всю свою кар'єру

Спілкувалася
**Ганна
Трегуб**

малювати білкам та зайцям хвости. А оті головні художники займалися всією сценою. Іще він розробив систему ґегів і трюків. Зрозумів, що не зможе вигадувати їх завжди самостійно. Тож існувала ціла команда, яка їх придумувала й цим поповнювала арсенал, до котрого звертався режисер. Свої короткометражки він сильно насичував гумором. Сідав із секундоміром під час першого перегляду для різношерстої аудиторії і пильнував: якщо кожні 10 с зала не вибухала реготом, кінокартину відправляли на доопрацювання.

Коли зібралися разом молоді люди й узялися, даруйте за пафос, відроджувати українську анімацію, вони теж почали з Діснея. Спершу звучало, що «це гальмо, нам він не потрібен, це минуле, нафталін», а потім почали кадр за кадром вивчати, як він робив анімацію. І тоді зрозуміли, що таке класика. Цей режисер вплинув на анімаційні традиції цілого світу, але українська анімація окрім того, що штудіювала його, бачила ще й гротескову, ґрунтовану на карикатурі традицію. Це була західна карикатура: польська, чеська, угорська та ін. На малюнках данського карикатуриста Герлуфа Бідструпа я починав виховувати своїх студентів, бо в нього не просто монокаркатура, а сюжетники по 5–10 малюнків, фактично розкадровка, початок анімації.

Поряд із американською мультиплікаційною школою потужною і відомою є азійська, зокрема японська. Чи запозичували українські аніматори щось звідтіля?

— Азійські анімаційні школи, зокрема японська, як на мене, виникли пізніше за діснеївську. Там є кілька майстрів, які творять авторську анімацію, і є конвеєрна комерційна продукція, щоб заробляти гроші. Раніше вони нечасто зверталися до чудових традицій японської традиційної графіки чи живопису, нині цього побільшало.

У їхній анімаційній традиції поєдналися американська школа й національний колорит. Є Йодзі Курі, який творив свої мультфільми в 1970-х у виразній самурайській стилістиці. Були й ті, які знімали лялькові стрічки. Є і той-таки Гаяо Міядзакі.

Мене більше цікавить азійська, а європейська анімація. Може, просто культура ближча. У 1960-ті в країнах колишнього соцтабо-

ру був анімаційний бум, і це їхній золотий мистецький фонд. Мій улюблений хорватський мультфільм 1961 року, що перший у Європі отримав «Оскара», — це «Сурогат» Душана Вукотича. Класика на всі часи. Хороші картини робив румунський режисер Йон Попеску-Гопо, чия «Коротка історія», знята 1957 року, здобула «Золоту пальму» за короткометражний фільм. Мені подобаються не так мультфільми Японії, як її мистецтво та графіка, хоча їх тамтешні аніматори використовують аж ніяк не на 100%. У манзі й аніме нині подекуди скочуються до попси. Важливо, хто створює ці мультфільми і з якою метою: майстер залишить по собі твір мистецтва, а ремісник — комерційний продукт.

Де, на ваш погляд, межа мистецького й комерційного в анімації? Чи можуть ці дві речі нормально співіснувати?

— Хтось із майстрів сказав, що анімація — найкоротший шлях від думки до образу. Для мене цей вододіл пролягає там, де художник, режисер, автор у широкому сенсі, працює на те, щоб заробити гроші. І тут нічого поганого немає, бо вони потрібні. Якщо це виконано професійно й майстерно, то прапор йому в руки. Оті американські блокбастери, які демонструють у кінотеатрах нині, зроблені вельми й вельми майстерно. Річ у тім, що в США збереглася діснеївська школа (сценаристи, художники, аніматори високого класу), а до того ж чудова матеріальна база та обладнання. У них вкладають величезні гроші, але й зиск дістають значно більший. Однак усе це розраховано на дуже масового глядача. Тоді як авторська анімація — на дуже невелике коло. Котрийсь із метрів казав, що робить фільми для себе і своїх друзів. Є індустрія, котра випускає комерційні картини, водночас авторську анімацію можна робити й на колінці, з одним комп'ютером. Це мистецтво. Краще, гірше — то вже інша оцінка. Перед тим як створити комерційний фільм, проводяться дослідження, працюють психологи, моніторять, що глядачу подобається сьогодні і що подобатиметься завтра. Майже чверть бюджету вкладають у рекламу нового мультфільму, таким

Євген Сивокінь — український аніматор (художник і режисер). Практично всі нинішні вітчизняні постановники анімаційних стрічок є його учнями. Від 1960 року працював у Творчому об'єднанні художньої мультиплікації студії «Київнаукфільм», потім — на студії «Українафільм». Як художник брав участь у створенні низки мультфільмів, зокрема «Пригоди Перця» (1961), «Мишко + Машка» (1964), «Як козаки куліш варили», «Камінь на дорозі» (1968), «Пригоди козака Енея», «Казка про доброго носорога» (1970), «Як козаки олімпійцями стали» (1978), «Як козаки у хокей грали» (1995), «Компроміс» (2002), «Врятуй і збережи» (2008) та ін. Автор сценаріїв кінострічок, серед яких «Секрет приворотного зілля» (1980), «Нещаслива зірка» (1981), «Як у нашого Омелечка невеличка сімечка» (1999), «П'єса для трьох акторів» (2004). Викладає на кафедрі кінорежисури та кіннодраматургії Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого. Доцент. Автор книжки «Якщо ви любите мультиплікацію» (1985).

чином готуючи аудиторію, щоб вона чекала на вихід картини. Ось у чому різниця.

Усе мистецтво умовне. Це помітно за найкращими фільмами — і глядач приймає умови гри. Те, що почалося з виходом на екрани «Шрека» та інших 3D-мультфільмів, — це шлях у глухий кут, у нікуди. Глядачеві не залишається простору для фантазії. Хороший аніматор — мікс карикатуриста й актора: він має зіграти все у своїй уяві перед тим, як це з'явиться на екрані, й певним чином загострювати вигадані собою образи.

«Володар перснів» чи «Гобіт» Пітера Джексона, «Зоряні війни» Джорджа Лукаса — це великою мірою поєднання анімації та гри живих акторів. Складається враження, що межа одного й другого стає чимось умовним. Як давно на екрані комбінують технологію та акторську гру?

— Поєднувати анімацію та ігрове кіно почали дуже віддавна. У 1920-ті роки Дісней створив короткометражку «Аліса в країні чудес», де головну героїню грала жива актриса. 1988 року з'явилася нині вже класична картина Роберта Земекіса «Хто підставив кролика Роджера». Оце-ось класичний приклад такого поєднання, мистецтва. Але — тільки один із напрямів. Думаю, що анімація може бути всюди: є ж бо

ЛІКАРСЬКІ
ТАЄМНИЦІ

Швидка допомога рятує від медиків

Гаряча лінія 0-800-500-945

щосередини о 22.00 на телеканалі ZIK

zik

навчальні фільми, популярне кіно, анімаційні мюзикли, детективи тощо. Нині дуже важко простежити, де анімація, а де — ні. Той-таки Термінатор, який ураз перетворюється на купу заліза, а наступної секунди набуває своєї первісної форми, — це анімація також. І нікуди від того не подітися, бо так є і буде надалі.

Анімацію використовують у кіно й театрі. Театр імені Лесі Українки замовив мені для однієї зі своїх постановок коротеньку, хвилинну анімаційну заставку. Дуже цікава річ — те, як анімація співіснує з театром, грою живих акторів. Але це теж відносно ноу-хау, бо так робили й робитимуть.

Працюючи зі студентами, намагаюся, щоб вони засвоїли класичну анімацію, оті діснеївські вправи: як плигає м'ячик чи заєць. Мають бути школа й фундамент. Коли вихованці доростають до дипломних робіт, я даю їм повну свободу. На жаль, у нас немає достатньої матеріально-технічної бази, щоб вони знімали анімаційні фільми в техніці сипких матеріалів та живопис під камерою. Намагаюся розгледіти вподобання студентів: комусь до душі ляльки, комусь — пластилін, комусь — мальовані мультфільми. Нині проблема не в тому, щоб відшукати щось нове, як то було в моєї генерації.

Є ІНДУСТРИЯ, КОТРА ВИПУСКАЄ КОМЕРЦІЙНІ КАРТИНИ, ВОДНОЧАС АВТОРСЬКУ АНІМАЦІЮ МОЖНА РОБИТИ Й НА КОЛІНЦІ, З ОДНИМ КОМП'ЮТЕРОМ. ЦЕ МИСТЕЦТВО

Ви один із безпосередніх творців низки мультфільмів серії «Все про козаків» студії «Київнаукфільм». Подібно до того, як галли Астерікс і Обелікс є візитною картою Франції, заporожці Грай, Око й Тур презентують у світі Україну. Як у радянський час вдавалося обходити ідеологічні перепони й рятувати ці кінокартини від нищення?

— Із мультфільмами про козаків усе було зовсім не просто. У 1972–1973 роках, коли накопилася нова хвиля боротьби з «українським націоналізмом», мали запускати кілька стрічок зі згаданої серії, поміж них, здається, «Як козаки олімпійцями стали». Головний редактор захвилювався (мовляв, як же так, ідеться про спортивні змагання на Заході) й прибіг до Володимира Дахна з проханням, чи не може той зробити козаків не українських, а червоних, у будьонівках. Дахно отетерів: «Які червоні козаки?!» Але якимись правдами-неправдами персонажі лишилися такими, як задумали автори.

Більше ідеологічних проблем було із сатиричними роботами. У мене проблеми почалися з фільмування «Казки про доброго носорога» за твором дитячого поета й перекладача Бориса Заходера, з яким був знайомий. 1968 року я приїхав до нього й він мені показав історію про доброго носорога. Я зауважив, що із цього можна зробити мультфільм. Він тоді не погодився, казав, може, ще повернеться до цієї теми. Через певний час я до нього зателефонував і знову запитав, чи можна створити анімаційну картину за його твором. Заходер знову довго не давав згоди, але я його таки вмовив. І коли створив цей фільм, то не думав, що він якась дуля в кишені. Коли мене питали, а хто ж такий отой добрий носоріг, то я

відповідав, що це художник, який тонко відчуває світ і нікого не збирається чавити, бо відчуває, що навіть комариний укус — це боляче. Коли я показав стрічку на студії, запанувала тиша, а відтак мене почали питати, кого я, ведучи мову про носорога, конкретно маю на увазі. У Москві цей мультфільм не прийняли на загальносоюзний екран. Після нього я став невизнаним і таким залишився до 1980 року. Хоча мої роботи подорожували на різні закордонні фестивалі, навіть дипломи заочно отримували.

Є в мене твір під назвою «Добре ім'я». Там кожен зі звірів, як-от віл, лев, пес, несе на собі свою назву. І навіть маленька мурашка тягне на горбі довжелезне латинське наймення. Далі починається дощ, мураха зводить хатинку, де всі ховаються. Закінчується все так само, як і було спочатку: йдуть віл, лев, пес і за ними мурашка. Мені на думку не спадало, що в усьому цьому може бути якась антирадянщина. Знову мене почали питати, кого конкретно я маю на увазі в образі лева, мурахи й т. ін. Цей мультік спіткала така сама доля, як і «Казку про доброго носорога», навіть гірша, бо жодної його копії не збереглося.

20 років тому вітчизняні мультфільми про Петрика П'яточкіна, Капітошку тощо можна було побачити на українському телебаченні. Що нині заважає нашим анімаційним короткометражкам і повнометражним стрічкам потрапляти на свої ж такі екрани?

Чи допоможе співвиробництво з іншими країнами?

— Короткометражна анімація — некомерційний продукт. Телебачення таким не цікавиться, йому давай серіал, який можна запустити — і він іде місяць чи два, або повнометражний фільм. А короткометражками на 8–9 хв хіба що дірки між програмами затуляють. Тому навіть найкращі невеликі анімаційні фільми приречені нині на фестивальному аудиторію, як і ігровий чи документальний короткий метр. На повнометражну річ треба чимало грошей, бо кошторис починається від €1,5 млн. Інвестор будь-яку суму вкладає в стрічку з тим, аби повернути витрачене та ще й щось заробити. Щоб український повнометражний фільм був конкурентоспроможним і давав прибуток, його треба запустити принаймні на ринки сусідніх країн, де всюди, не кажучи вже про світовий ринок, є шалена конкуренція. Стартовий капітал для роботи над новими українськими мультфільмами брати немає звідки, бо інвестор тут і тепер хоче отримати назад свої гроші та прибуток. Якщо взяти серію про трьох багатирів, яку створила російська анімаційна студія «Мельница», то вкладені в кожну таку картину кошти повертались і давали прибуток лише роки через два. Та студія технічно вельми й вельми сильна. Але вони заробляють гроші, що дає їм змогу збільшувати свою потужність і виховувати нові кадри. Одного з їхніх засновників — Константина Бронзіта я також трошки вважаю своїм учнем. Нині його фільм «Ми не можемо жити без космосу» номіновано на «Оскар».

Якщо говорити про копродукцію в мультфільмах, то тут теж усе не просто. Якусь частину бюджету картини має брати на себе Україна, а решту — якась країна-співвиробник. Але чи потрібно їм це, якщо вони просувають у світі свою національну анімацію? До того ж у нас немає повноцінного інституту продюсерства. ■

Повну версію інтерв'ю читайте на сайті www.tyzhden.ua

Культура проти вразливості

Франкі Бландо

Поняття вразливості має дедалі більший успіх у соціологічних аналізах і коментарях. Вразливість особистості, що перебуває під тиском через ринкові реалії, безпекові виклики, екологічні загрози. Вразливість суспільства, яке загрузло в питаннях ідентичності, що спричиняють до конфліктів антидемократичного характеру. Сам термін досить широкий, щоб охарактеризувати ситуацію всюди, у різних країнах і на різних континентах: стан слабкості, а іноді бездіяльності стосовно великих світових процесів. Вразливість, звісно, буває різна: падіння купівельної спроможності європейської пари із середнього класу не має нічого спільного з вразливістю родини біженців, що рятується від війни та злиднів... Але загалом це поняття добре передає відчуття, ніби жереб кинуто й усе розігрується та вирішується без нашої участі.

Теракти й криза біженців у Франції, що накладаються на збідніння населення та неспроможність політиків забезпечити необхідні зміни в країні, суттєво сприяють поширенню отого відчуття безсилля. Ще кілька років тому ми говорили про соціальну ізоляцію лише певних категорій осіб, які випадали із суспільного спектра. Сьогодні ж застосовуємо поняття вразливості до значно ширшого кола населення. Така ситуація склалася в більшості європейських країн. То що вже казати про українське суспільство, втягнуте до небажаної війни, ще й замордоване власними політичними елітами?

Вимальовується безрадісна картина. Але здатність людини до постійного оновлення вкотре працює на розширення горизонтів. Відтак з'являються нові форми культурної взаємодії. І цей новий світ, нехай і нестабільний, несе в собі нові можливості.

Цифрова революція, соціальна економіка, солідарність — у людських взаєминах встановлюється нова форма горизонтальності, що відсікає тих, хто приймає рішення, як і значну частину посередників. Так, треба діяти ще активніше, ніж раніше, але поза форматом, що здавна домінує в економічному секторі, та поза адміністративним монстром. Представники громадянського суспільства в Україні вже давно навчилися обходитися без держави. Але в Європі, особливо Західній, цей феномен з'явився зовсім недавно. Створюються нові простори для діалогу й об'єднання, а ослаблена та дискредитована офіційна влада не має іншого вибору, як підтримувати ці тенденції.

Де в усьому цьому місці митця?

Митець також переформатовує периметр своєї діяльності. Він веде за собою всі культурні

інституції. Стало менше грошей? Давайте працювати по-іншому. Посилення радикальних настроїв видається невідворотним? Нумо гучніше кричати про нашу любов до свободи. Соціальні зв'язки всюди руйнуються? Зустрічаймося, спілкуймося, працюймо разом.

Бернар Фокруль, керівник Фестивалю ліричного мистецтва в Екс-ан-Прованс, одного з найгарніших французьких фестивалів, не так давно замислювався в *Le Monde* над такими питаннями: які специфічні обов'язки має світ культури? Які дискурси та практики більше не працюють? Що ми маємо переосмислити, перемоделювати, вигадати, щоб відповісти на виклики нашого часу? Схоже, що художники, письменники, інтелектуали та інші діячі культури, своєю чергою, теж мають бажання зламати рамки, переосмислюючи способи творення, продукування та розповсю-

НИНІШНЯ БЕЗРАДІСНА КАРТИНА ДАЄ НАГОДУ ЛЮДИНІ РЕАЛІЗУВАТИ СВОЮ ЗДАТНІСТЬ ДО ПОСТІЙНОГО ОНОВЛЕННЯ — ТЕПЕР ДЛЯ РОЗШИРЕННЯ ГОРИЗОНТІВ

дження. Знаходячи активних громадян у віддалених регіонах, у проблемних кварталах, на міських околицях, там, де держава, схоже, опустила руки. Залучаючи соціальних працівників, викладачів, дослідників, політиків до програмування репертуарів театрів та глядацьких залів. Погоджуючись на дуже складні дебати.

Власне у Франції, та й повсюди в Європі, культурні заходи дедалі частіше передбачають дискусії та дебати в доповнення до вистав і спектаклів. Складається враження, що бажання дорівняти в правах усіх учасників процесу поступово бере гору. Так, ніби світ відчув потребу звільнити слово й по-новому відкрити себе. Так, ніби діячі вищої культурної ланки відчули й свою причетність до боротьби з вразливістю.

Дозволимо собі закінчити цей текст словами Патріка Бушрона, великого історика, який віднедавна працює у Французькому коледжі в Парижі: «Як змиритися з тим, що майбутнє не матиме сюрпризів, що на горизонті майбутнього не вирине нічого нового, крім небезпеки тягlostі? Ніхто не знає, що станеться. Але кожен знає, що для того, аби прийняти своє майбутнє, треба мати в собі спокій, відкритість і безмежну свободу». ■

Виконавча комендатура

Яна Вікторова

У березні минулого року на жовтій поштової скриньці (вони ще висіли всюди) просто біля колишнього Жовтневого виконкому з'явився рукописне оголошення «Російські окупанти, геть з нашої землі!», написане різнокольоровими маркерами й без помилок. Його майже відразу зірвали, віднесли черговому, а там уже далі — розбиратися. Виконавчого комітету в тій будівлі давно немає. Від самого початку воєнних дій там розташувалася «комендатура», або, точніше, комендатура всіх комендатур, головне управління, яке поєднує в собі і «підвал» для військових злочинців, і їдальню, і гуртожиток на території, і слідчий відділ, і групу психологічної роботи, і кімнати готельного типу для російських військових. Це ніякий не секрет. Про призначення будівлі розкажуть усі, хто живе поруч і чий вікна виходять у двір «комендатури», хто спостерігає зі своїх домівок ранкові «шикування», гараж військової техніки із зачохленими зенітками та замасковані вапном військової машини. Власне, зараз мало що для кого секрет. Від довоєнного мирного призначення будівлі лишився тільки РАЦС, який не розписує і не розлучає, а лише видає довідки про народження та смерть.

Таблички на кабінетах за новим регламентом — червоні написи на жовтому тлі, так за статутом. Залізні двері-ґрати, що відчиняються автоматично. Дзеркало заднього виду в чергового на центральному вході. Вікна нижніх поверхів закладені мішками з піском, а вікна верхніх закамфльовані спеціальною захисною тканиною. По периметру рови, які копали «ув'язнені». Укріплені рови ящиками з-під боєприпасів — усе за правилами військового ремесла, такого незвичного в нашому шахтарському краї. Єдиний атрибут мирного життя у внутрішньому дворіку — машина-цистерна з написом «Водомир», що вже давно перейшла на службу «армії», як і сама будівля з усім її вмістом. Ті, хто утримується в «армії» від початку й хто бодай трохи спостережливий, міг би розповісти, як із цієї непримітної муніципальної будівлі за короткий час невидима рука «великого брата» робила «військовий» об'єкт за

образом і подобою всіх інших. Чому саме ця будівля? Плосів чимало: гуртожиток поруч, актовка зала, надійний підвал, територія, яку одразу ж обнесли колючим дротом і поставили вартових зі зброєю на двох входах. Розміщення дуже вдале. Під час нарад усіх комендантів під'їзди до будівлі перекриваються технікою.

Навпроти міський парк, художнє училище. Парк «комендатурі» теж на руку. Там відспівували загиблих, запрошуючи священика з найближчої церкви, там само освячували прапор полку. На останній захід покликали місцевих ветеранів, оркестр, фотокорів, послали червоні доріжки й довго тренувалися ходити строем. Останнє вдавалося погано, тому що в місцевій «армії» був хто завгодно, крім кадрових військових: таксисти, малярі, колишні в'язні, охоронці банків та ін. Ніхто з них їти строем не вмів, і разом вони мали дещо, вочевидь, зворушливий, але радше комічний вигляд. Головний комендант — у недавньому минулому провінційний таксист — не розгинув до кінця коліна, плував ліворуч і праворуч, а зріст того, хто замикав ряд, був у межах 1,50. Вручення прапора запам'яталося всім. Небачений розмах торжества! Усі присутні помічені георгіївськими стрічками на правій руці вище від ліктя — знак для снайперів на дахах по периметру, що «свої». Організація вражала. Потім був святковий обід зі смаженою куркою та олів'є, вино — негласно й не за статутом, але в кожному підрозділі.

Якщо поспостерігати, то біля входу завжди ажіотаж. Родичі розшукують утримуваних у підвалах, молоді батьки намагаються потрапити всередину, щоб зареєструвати дитину, а спостерігачі ОБСЄ безмовно стоять на вході, дивлячись на все, що відбувається, з цілковитою байдужістю «вартових».

Історія цієї війни не тільки в кожного з нас, хто виїхав чи лишився в місті, пережив усе тут чи десь. Історія всього, що відбувається, це й у міських будівель, які вмиг осиротіли. Мене чомусь найбільше вражає оце «було ваше — стало наше». З якою легкістю приватним будівлям надавалося нове призначення. Як упевнено ними розпоряджаються нові господарі. Хоча радше як безгосподарно все це відбувається. Якось я запитала у «військового» про долю власника величезної території складів, де розташувався черговий «військовий» об'єкт. «Закопаний десь тут», — як виявилось, пожартував той. Мене щиро зворушило, з якою любов'ю будувалося все це для успішного бізнесу: водопад, декоративна кладка, кухня для працівників... І яким сиротливим, безхазайним усе здається тепер. Мабуть, це могло б стати окремою екскурсією «військовими» об'єктами «ЛНР». В одному з великих приватних банків «комісаріат». У приміщеннях, де вирішувалася доля кредитування малого бізнесу, сохне білизна, стоять розкладачки, пахне потом, а в холі біля каміна складені шини. Але чомусь найбільше зворушила цегла в зимовому саду кабінету керуючого банком, на якій нові «господарі» нового життя смажили шапшик. У кожного з нас своя війна і свої втрати. Немає вже поштових скриньок: «республіці» вони не потрібні. Але те оголошення, написане різнокольоровими маркерами впевнено й без помилок, зворушує досі. ■

Україна vs «республіка»

Станіслав Васін

Останнім часом українські (як, власне, і «республіканські») ЗМІ дедалі частіше порушують тему відносної стабільності й навіть у чомусь переважають життя в «ДНР». Звісно, сама «республіка» в цьому сенсі не зраджує своєму пропагандистському курсові, що був узятий іще в перші травневі дні 2014-го: «Життя стало краще, життя стало веселе». Але з плином часу й щоразу більшою рефлексією раціональної думки, яка поступово віддаляється від емоцій революцій та воєн і доходить до скупого розрахунку, пропагандистського зерна в «республіканському» оптимізмі стає дедалі менше і з'являється загроза реальних аргументів для прихильників «народних земель».

Насамперед слід сказати, що таке зближення вагових шальок двох сторін — це зовсім не заслуга «республіки»: жити тут так само несолодко, як і півроку тому, і говорити про налагодження «республіканських» реалій можна лише порівняно з піком кризи на окупованих територіях, коли повсюдний дефіцит супроводжувався захмарними цінами на те, що все-таки просочувалося у задзеркалля, принагідно поєднуючись із залпами гармат. Нині всього цього немає. У центрі Донецька лише зрідка чути тривожні звуки з околиць, магазини забиті харчами, а соціальні виплати пенсіонерам і вчителям проводять поки що із задоволенням регулярністю. Тож ідеться швидше про тривожні симптоми української економіки та національної валюти, які в новому році демонструють стрімке падіння навіть на тлі даних осені. Безумовно, і в «ДНР» є чимало соціальних шарів, котрим куди складніше, ніж у неокупованій частині України: на деяких комунальних підприємствах по кілька місяців не видають заробітної плати; приблизно в такому самому становищі й ціла низка шахт Макіївки та Донецька; студенти все ще перебувають у підвішеному стані, постійно стикаючись із проблемою адаптації до російських або українських реалій, якщо вирішують покинути «ДНР» із «республіканським» дипломом.

Але основні показники соціального життя — ціни на харчові продукти, комунальні тарифи, функціонування інфраструктури тощо — справді не тільки не поступаються українським, а й у деяких аспектах (як-от розцінки на світло та опалення) відрізняються в кращий бік. І той факт, що стало реально в принципі порівнювати життя в окупації та на підконтрольних Києву територіях, засвідчує багато нюансів, яких не могло бути ще рік-півтора тому. Щоб не бути голослівним і дати змогу порівняти основний ціновий спектр «республіки» та неокупованої території, наведу актуаль-

ні на початок березня ціни на деякі найбільш значущі товари. Відразу обмовлюся, що зробити об'єктивний моніторинг — навіть у самому Донецьку — навряд чи реально, бо спекуляцію в «ДНР», особливо на непродуктову групу товарів, можна порівняти з кінцем 1990-х і той самий предмет можна купити втричі, а то й учетверо дешевше, лише повернувшись за рік ринку. Крім того, частину продукції тепер уже з успіхом випускають під брендом «зроблено в ДНР/ЛНР», вона має спеціальні яскраві наліпки з такою самою яскравою ціною, справді значно нижчою за російську. Тож мова лише про мінімальні прайси на той чи той продукт, які трапляються в найбільших торговельних мережах Донецька. Для адекватного порівняння товарів ціни слід ділити на 2,8, хоча в самому обласному центрі курс гривні до рубля трохи інший. Отже:

Хліб — 8 руб.

Сірники (упаковка, 20 коробок) — 23 руб.

Туалетний папір — 9 руб.

Мило (шматок) — 17 руб.

Сода — 19 руб.

Цукор — 51 руб.

Вермішель «Мівіна» — 10 руб.

Макаронні вироби (1 кг) — 27 руб.

Морква — 26 руб.

Часник — 180 руб.

Лимон — 150 руб.

Петрушка (1 кг) — 268 руб.

Печінка свиняча — 105 руб.

Печінка яловича — 140 руб.

Свинина — 210 руб.

Яловичина — 230 руб.

Окіст курячий (1 кг) — 127 руб.

Сир твердий — 370 руб.

Судити про співвідношення «республіканських» цін із київськими — це я залишу самим киянам. Але річ навіть не в цифрах. Точніше, не тільки в них. Ментальність Донбасу така, що коли роз'їдається цінова межа між «республіканськими» та українськими ковбасою чи сиром, то впливає один вагомий аргумент — рідної землі, де все звично й зрозуміло, тоді як синьо-жовтий прапор пропонує тотальну невизначеність для жієнців,

часто вищі тарифи, ну і, звичайно, для осіб, які все ще перебувають під дією вечірніх новин від LifeNews, «нацизм» у вигляді тих-таки «горезвісних правосеків». І сьогодні, через два роки, за цілодобових промов Захарченка про те, що «це ще українці їздитимуть до нас по продукти», мотивів залишитися чи повернутися на рідну землю й інтегруватися в реалії «народних земель», нехай і з неприємним обличчям на екрані, стає дедалі більше в людей, котрі так і не відчули особливих відмінностей на «тому боці». ■

За рибу гроші-6

Юрій Макаров

Найпростіше нічого не робити. Хай воно йде, як йде, може, саме кудись вивезе. Це саме та «стратегія», яку впродовж двох останніх років демонструвала влада в усіх своїх ланках, вдаючи, ніби надзвичайно стурбована долею державної мови. Тим часом, як уже було сказано (див. *Тиждень*, № 1-2, 4, 6, 7, 9), мовна картина в Україні значно складніша й, головне, конфліктніша, ніж малюють собі ідеалісти, адепти постмайданної соціальної злагоди.

Про травми україномовних українців як у минулому, так і на нинішньому безхмарному етапі ми вже згадали, про нехтування їхнім природним правом теж. А як щодо російськомовних? Їх усе влаштовує? З чинним законом Ківалова — Колесніченка вони почувуються захищеними? Більш інтелігентні зависли в лінгвістичному міжчассі й намагаються принаймні на рівні намірів приєднатися до україномовного поля, хоча без достатнього підживлення у вигляді щоденного спілкування (адже ми реально живемо не в країні арифметичної більшості, а у вузьких, щоразу різних колах друзів, колег і знайомих), без підтримки медіа та культурного продукту це майже безнадійно. Менш інтелігентні тужать за СРСР з усіма його принадами, якщо вірити соціології, їх мало не третина — нічого собі злагода!

Чи зазнає російська мова утисків в разі розширення функціонування української? Так, безперечно. Щоразу, коли дивитися по телевізору програму українською, ви не дивитися її російською. Коли слухаєте лекцію в університеті українською, ви не слухаєте її російською. Коли читаєте переклад нового американського бестселера українською, ви не читаєте його російською. І навпаки.

Пріоритетний статус державної мови не викликати опору тільки в разі, якщо, по-перше, підтримуватиметься наочними успіхами держави, політичними й передусім економічними, по-друге, якщо за ним читатиметься чітка політична воля. Прикладом можуть слугувати поодинокі проривні прецеденти: реклама, дублювання фільмів у прокаті й... більше похвалитися нічим! Квоти в телевізорі й на радіо ніяк не дотримуються, а відповідні наглядні органи не мають ані достатніх інструментів (ти ба, попередження Нацради, велике діло!), ані, якщо вже зовсім відверто, мотивації.

Рецепти мовного «склеювання» країни відомі вже 200 років: армія, школа, церква, чиновництво. Зараз на місце церкви я поставив би ЗМІ. Але в усіх випадках ключ до вирішення проблеми в руках держави. Толерантність не слід плутати з імпотентністю. Демократія — це передусім дотримання прав більшості, а вже потім пошук компромісу з меншістю.

Посилатися на західний досвід треба теж обережно. Франція, наприклад, досі не підписала Європейської хартії регіональних мов, бо Конституційний суд постановив, що це суперечить ст. 2 її Основного Закону. Не підписала й не підпише. Півстоліття тому в канадському

Квебеку внаслідок дискримінації французька мова більшості населення опинилася під загрозою витіснення. 1977 року, після тривалої боротьби, було ухвалено відомий Закон 101, який надає французькій статусу єдиної державної мови в провінції. Документ передбачає виняткове становище французької не лише в державних установах, а й у великому та середньому бізнесі, а також, зрозуміло, в освіті, рекламі тощо. Чверть англомовного населення була дуже незадоволена. Комітет із прав людини ООН визнав протиправними деякі положення Закону 101. Але канадську французьку було врятовано.

Мораль: робіть хоч щось! Тим більше що Ківалову й Колесніченку зараз не до того, а

ПРІОРИТЕТНИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ МОВИ НЕ ВИКЛИКАТИМЕ ОПОРУ ТІЛЬКИ В РАЗІ, ЯКЩО ПІДТРИМУВАТИМЕТЬСЯ НАОЧНИМИ УСПІХАМИ ДЕРЖАВИ

Russia Today брехатиме, як і брехала. Може, прокинутися, вийти із зони комфорту й колективного декламування «Садок вишневий коло хати»?

У країні оголошено кампанію масового вивчення англійської. Справа корисна, хоча наразі незрозуміло, яким буде практичний вихлоп, але ось закономірне запитання: хіба не напрошується бодай аналогічний проект ліквідації неграмотності стосовно рідної української?

Народний депутат попередніх скликань Олесь Доній задовго до Євромайдану, але цілком у майданному дусі розгорнув мережу безплатних курсів української для дорослих. На ентузіазмі. Знову на ентузіазмі. Як щодо державної програми?

Мені відомий лише один підручник української для російськомовних. Зразка 1991 року. Зеновія Терлака та Олександри Сербенської. Два видання. Сукупний наклад 10 тис. Один.

Ми весь час пояснюємо: схожість української та російської позирна та в деяких випадках облудна. Спробуйте без підготовки заговорити сербською або чеською. То як же ми можемо вимагати від російськомовних співвітчизників, особливо дорослих, особливо не надто лінгвістично обдарованих, перейти з понеділка на вівторок на державну? Як? Із яким результатом? Вам мало Азірова? ■

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)[™]

САЙТ МЕНЮ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3, тел.: (044) 235-88-54
вул. Спаська, 5, тел.: (044) 351-13-38
просп. Повітрофлотський, 33/2, тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1, тел.: (044) 383-61-49
вул. Велика Васильківська, 63, тел.: (044) 287-50-88
бульв. Лесі Українки, 24, тел.: (044) 285-08-87

М. ЛЬВІВ

просп. Свободи, 7, тел.: (032) 235-73-68
вул. Галицька, 9, тел.: (032) 235-70-06

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3, тел.: (057) 731-59-49

М. ДНІПРОПЕТРОВСЬК

вул. Глінки, 15, тел.: (056) 732-13-92

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31, тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89, тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7–9, тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6, тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2, тел.: (0362) 26-39-41

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30, тел.: (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Для
ВЛАСНИКІВ
КАРТОК *visa*

КАСКО

*ВІЗА **Крим Донецької, Луганської обл. та АР Крим. Ліцензії Нацкомфінпослуг АЕ293760 від 21.05.14, АЕ293979, АЕ293990 від 07.08.14.

10% ЗНИЖКИ 12 ЩОМІСЯЧНИХ ПЛАТЕЖІВ

Пропозиція діє з 04.01.16 по 30.06.16 в офісах СК "УНІКА" по Україні** та в партнерській мережі (деталі на www.uniqa.ua)

www.uniqa.ua
0 800 600 600

Цілодобово, дзвінки по Україні безкоштовні